

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

عمران
علیهما صلوات

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

نیت و عبادت

حسین ایزانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نیت و عبادت

نویسنده:

حسین ایرانی

ناشر چاپی:

مسجد مقدس جمکران

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۸	نیت و عبادت
۸	مشخصات کتاب
۸	سلام بر
۸	ضرورت و هدف پژوهش
۹	بخش اول: نیت
۹	فصل اول: معناشناسی نیت
۱۰	فصل دوم: نقش نیت
۱۱	فصل سوم: نیت صادق
۱۱	فصل چهارم: نیت در توصیلات
۱۲	فصل پنجم: آثار نیت
۱۳	فصل ششم: نیت نیکو و نیت ناپسند
۱۳	نیت نیکو
۱۴	نیت ناپسند
۱۴	فصل هفتم: مراتب نیت
۱۵	فصل هشتم: معیار نیت
۱۵	بخش دوم: عبادت
۱۵	فصل اول: معناشناسی عبادت
۱۵	فصل اول: معناشناسی عبادت
۱۶	حقیقت عبادت
۱۷	فصل دوم: اهمیت عبادت
۱۷	فصل سوم: آثار عبادت
۱۸	فصل چهارم: انواع عبادت

- ۱۸ ..... فصل چهارم: انواع عبادت
- ۱۹ ..... الف: در اندیشه و کسب دانش
- ۱۹ ..... ب: نگریستن و نشستن با صالحان
- ۲۰ ..... ج: دعا و یاد خدا و خوبان
- ۲۰ ..... د: دیگر نمونه‌ها
- ۲۱ ..... فصل پنجم: بی‌نیاز از عبادت
- ۲۲ ..... فصل ششم: عبادت غیر خدا
- ۲۳ ..... فصل هفتم: فلسفه عبادت
- ۲۴ ..... فصل هشتم: تداوم عبادت
- ۲۴ ..... فصل نهم: مراتب عبادت
- ۲۵ ..... فصل دهم: عبادت نیکو
- ۲۶ ..... فصل یازدهم: لذت عبادت
- ۲۷ ..... فصل دوازدهم: زینت عبادت
- ۲۷ ..... فصل سیزدهم: عبادت خالص
- ۲۷ ..... فصل سیزدهم: عبادت خالص
- ۲۸ ..... اهمیت اخلاص در عبادت
- ۲۸ ..... فصل چهاردهم: آفات عبادت
- ۳۱ ..... فصل پانزدهم: اسوه‌های عبادت
- ۳۲ ..... فصل شانزدهم: تقصیر در عبادت
- ۳۳ ..... فصل هفدهم: بهترین عبادت
- ۳۴ ..... فصل هجدهم: عبادت کنندگان حقیقی
- ۳۵ ..... فصل نوزدهم: عبادت و ولایت
- ۳۷ ..... فصل بیستم: عبادت در حکومت مهدی
- ۴۰ ..... فهرست منابع و مأخذ

- ۴۰ ..... پی نوشت ها
- ۴۰ ..... (۱ تا ۱۱۷)
- ۴۲ ..... (۲۶۴ تا ۱۱۸)
- ۴۳ ..... (۳۴۲ تا ۲۶۵)
- ۴۴ ..... درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

نیت و عبادت

مشخصات کتاب

عنوان و نام پدیدآور: نیت و عبادت/حسین ایرانی مشخصات نشر: قم: مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۷ مشخصات ظاهری: ۱۷۴ص
وضعیت فهرست نویسی: در انتظار فهرستنویسی (اطلاعات ثبت) شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۲۸۷۴۴

سلام بر

سلام بر پاک‌ترین و پویاترین پرسشگر زمان سلام بر هنگامه محو معبودش در قیام و قعود و قنوتش سلام بر عصاره انسانیت و آفرینش سلام بر عین عدل و علم و عبودیت سلام بر رحمت ریزان و گسترده خالق و پناهگاه پرمهر خلق سلام بر مهدی موعود، مصلح کل و رهابخش ملت‌ها از اسارت و ستم سلامی بس سبز و صالح و جامع بر لحظه لحظه وجود سراسر جود و سجودش و به امام راحل (خمینی کبیر رحمه الله) و ولی فقیه مسلمین حضرت آیه الله العظمی خامنه‌ای (مد ظله العالی) و تمامی شهیدان مکتب عترت و مشتاقان ظهورش و اساتید و والدینم.

ضرورت و هدف پژوهش

به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی ایران (در میان همه ناباوری‌های تحلیل‌گران خارجی و داخلی و قدرت‌های استعمارگر جهان و تبلیغات گسترده بعد از رنسانس و انقلاب صنعتی غرب با این عنوان که دوران دین پایان یافته و دین افیون ملت‌هاست) بار دیگر مکتب اسلام به عنوان یک فرهنگ پویا که توان مبارزه و انقلاب ایدئولوژیک، توده‌ای و مردمی (بدون حرکت نظامی و کودتا) و رهبری و مدیریت اجتماعی و اجرایی (در نماد حکومت) را دارد، در تاریخ تحقق یافت، ابرقدرت‌های حاکم با عجله و تمام توان به میدان آمدند تا نظام نوپای اسلامی را با محوریت ایران ساقط و محو کنند (و جلو احیا و رشد اندیشه دینی و اسلامی را بگیرند) و بر این اساس ابتدا به تحلیل‌های اقتصادی، سیاسی، نژادی روی آوردند. همزمان بحران‌های منطقه‌ای و درگیری‌های قومی در کشور (کردستان، خوزستان، گنبد و تبریز و...) ایجاد گردید تا اینگونه دیکته کنند که موتور محرک نهضت اسلامی ایران دین و اسلام نبوده است. آنگاه منافقین دست به ترور شخصیت‌ها و مقامات فکری و فرهنگی تأثیرگذار زدند (روحانیت متعهد و مدافع امام‌رحمه الله، شهدای محراب، استاد آیه الله مطهری، آیه الله بهشتی، آیه الله دکتر مفتاح، باهنر و رجایی و...) تا انقلاب را بی آینده کنند و عقبه فرهنگی نهضت اسلامی را نابود نمایند و در ادامه وقتی تدبیر رهبری معمار کبیر انقلاب (امام خمینی رحمه الله) و مقاومت و فداکاری ملت رشید ایران را دیدند، با حربه تحریم اقتصادی و سیاسی و دیپلماسی هجمه دیگری کردند و در نهایت ۸ سال جنگ ناجوانمردانه را بر ملت مسلمان ایران (در میان آن همه نابسامانی نظام نوپا) تحمیل کردند، ولی به یاری خدا و پایداری رهبری و امت و دفاعی کم نظیر در تاریخ، چکمه پوشان جنایتکار و متجاوز را از خاک ایران عزیز با ذلت و شکست بیرون راندند و دشمنان شرقی و غربی می‌دیدند ایدئولوژی استوار اسلام است که با رهبری روحانیت و مرجعیت دینی اینگونه زن و مرد و اقوام و اقشار مختلف را متحد و بسیج کرده و بر تمامی توطئه‌های استکباری و منافقین داخلی و منطقه‌ای و جنگ تحمیلی غالب و فائق آمدند و امروز نیز در عرصه‌های گوناگون علمی، ورزشی، صنعتی، نظامی و هسته‌ای و... پیروزمندانه و بیشتاز می‌درخشند. در اینجا دشمن برای جبران ناکامی‌هایش جبهه‌ای جدید و گسترده و عمیق به نام تهاجم فرهنگی گشود و به فرموده مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) که چند سال قبل هشدار دادند دشمن دست به غارت و «شیخون فرهنگی» زده است و اخیراً اعلام کردند که با ناتوی

فرهنگی (۱) آمده است تا با برنامه‌ریزی و زمان‌بندی دقیق جلو خیزش اسلامی و احیای تمدن مجدد اسلام ناب (مکتب تشیع) پویا و منطقی و جهان شمول و عدالت گستر (که قوانین جامع و مدون، یعنی قرآن و رهبری الهی و زنده، یعنی حضرت مهدی حجه بن الحسن العسکری علیه السلام دارد) را بگیرند. بر این اساس، استکبار جهانی به سرکردگی آمریکای سلطه‌گر بیشترین سرمایه‌گذاری را در ساختن فیلم و به راه انداختن تبلیغات ماهواره‌ای، کاریکاتور، سی دی، جراید، کتاب «همانند آیات شیطانی و فرقان الحق»، فرقه‌ها و رسانه‌های خبری، سایت‌ها، روشنفکران وابسته، مکاتب انحرافی و... نموده است تا با انواع تحریف‌ها، تهمت‌ها، ترورها، جنگ‌های فرقه‌ای و روانی و اهانت به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، قرآن و مقدّسات، اسلام را منزوی و محکوم کند. بدیهی است اگر با غفلت و رفاه‌طلبی و عدم حضور و هوشیاری ما (عدم شناخت شیاطین و توطئه‌ها و زمان و...) اندیشه‌های بیگانه در نهضت نفوذ کند و فرهنگ و ارزش‌های دینی، ملی و اخلاقی در فرد، خانواده و حکومت کمرنگ شود، انقلاب نه تنها توان صدورش را از دست خواهد داد بلکه از درون دچار پارادوکس‌ها گشته و می‌پوسد و کشور به انحطاط کشیده می‌شود و به فرض که در اقتصاد و صنعت رشد کنیم، فاقد هویت و عزت و اهداف انقلاب خواهیم شد و ملت‌های مسلمان و محروم جهان که با پیروزی انقلاب اسلامی و فرهنگ نوین نه شرقی و نه غربی نه التقاطی (بلکه مکتبی مستقل و منطقی و فطری و توحیدی) نوید و امید در جانشان آمده بود به یأس و تباهی افتند و قداره بندان قلدر دنیا به ظلم و جنایاتی مضاعف می‌پردازند و آنگاه است که همگان مورد مؤاخذه و مسئولیم و مستحق عذاب الهی «كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ...» (۲) متأسفانه فرهیختگان دلسوز حوزه و دانشگاه، به ناچار درگیر امور اجرایی کشور شده‌اند و عده‌ای هم به شهادت رسیدند در نتیجه کار اصلی و ارزشی، احیاء و نشر فرهنگ دینی و انسان‌سازی و نخبه‌پروری زمین ماند و آنگونه که باید، بت‌های فرهنگی منحط به جای مانده، شکسته نشد و افشاگری علیه مفاسد فرهنگ و وابستگی‌های فکری (خاصه در علوم انسانی) غرب، انجام نگردید، بالاتر این که از معرفی فرهنگ اصیل انقلاب و ایران یعنی فرهنگ اسلام ناب و مکتب اهل بیت علیهم السلام و گنجینه‌های دانش عظیم امامان معصوم علیهم السلام به سوی تشنگان کویر مادیت گشوده نشد و کارهای تحقیقاتی و پژوهشی متناسب با فرصت و نیاز زمان انجام نگرفت و بیان بلند حضرت رضا علیه السلام را که فرمود: «فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عِلِمُوا مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا...»؛ (۳) به راستی اگر انسان‌ها و جامعه بشری زیبایی‌های کلام ما را می‌دانستند، از ما پیروی می‌کردند. محقق نساختم. البته بعد از ارتحال پیامبر اعظم حضرت محمد صلی الله علیه و آله علیرغم خفقان و ممنوع نمودن نقل احادیث، عالمان دل‌نورانی (اعم از اصحاب و تابعین و یاران و امامان شیعه علیهم السلام) با تحمّل رنج‌ها، احادیث را جمع و حفظ و روایات پراکنده را به نسل‌های بعد رساندند لیکن رفته رفته مجموعه‌های روایی مکتوب شد و به تدریج باب بندی و موضوع‌بندی شد و گاه به صورت چهل حدیث درآمد و احادیث اهل بیت علیهم السلام که در زیارت جامعه می‌خوانیم «كَلَامُكُمْ نُورٌ وَ أَمْرُكُمْ رُشْدٌ» متناسب با نیاز، تنظیم و تألیف شد. رساله حاضر با هدف تبیین فرهنگ ارزشی و آرمانی اهل بیت علیهم السلام در دو بخش، که بخش اول: نیت (در ۸ فصل) و بخش دوم: عبادت (در ۲۰ فصل) تدوین گردید که امید است مقبول حق و مفید خلق افتد. حسین ایرانی

بخش اول: نیت

فصل اول: معناشناسی نیت

نیت از ریشه «نوی»؛ (هسته) در لغت (۴) به معنای عزم، قصد، آهنگ، انگیزه و برانگیختن دل به سوی چیزی که موافق می‌یابد، آمده است. و در اصطلاح فقه، قصد انجام کار به عنوان امثال و تقرّب به مولا و پروردگار را گویند. (۵) و ظرف آن قلب و دل و ذهن انسان است. در قرآن به جای واژه نیت. فراوان از ظرف و محل نیت (قلب، فؤاد، نفس و...) و از حقیقت نیت با تعابیر ظریف «إِيْتِغَاءِ

مَرْضَاتِ اللَّهِ * يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ * وَجْهَ رَبِّكَ * مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَ...» (۶) سخن به میان آمده است. لیکن در مجامع و کتب روایی شیعه و سنی در ابواب متعدد و مناسبت‌های گوناگون به مباحث نیت پرداخته که هدف رساله حاضر نیز بررسی نیت از نگاه و منظر روایات و احادیث می‌باشد. امید آن‌که در راستای هدف آرمانی تربیت اسلامی و تقرب به سوی خدا، شرط اساسی و ارزشی هر اندیشه و عمل صالح (یعنی نیت خالص و خدایی) را بهتر شناسایی و با توکل و تمرین به کار بریم که هر قدر بذر نیت پاک و اصلاح شده و نیکو باشد، نهال عمل پرسیاه و پرثمرتر، و با طراوت و ماندگارتر خواهد گشت.

فصل دوم: نقش نیت

نیت همانند هسته و بذر گیاه و نهال هر چند به ظاهر پنهان می‌نماید ولی منشأ و مبدأ درخت عمل می‌باشد و نقش کلیدی و تعیین کننده دارد و اساساً سعادت یا سقوط انسان در گرو نیت خیر و خدایی یا آلوده و شیطانی است و در اسلام نیت از مسلمات فقه بوده و نه تنها هیچ عبادتی بدون نیت نبوده بلکه هیچ فعلی بدون نیت، عمل شناخته نمی‌شود و اسلام می‌خواسته از نخستین نقطه، اندیشه و عمل با نورانیت و نیکویی آغاز گشته تا شاکله وجودی و شخصیت آدمی بر اساس خوبی‌ها شکل گیرد و تربیت و تکامل یابد، به علاوه همه ارزیابی‌ها و ارزش‌ها و پاداش‌ها بر پایه نیت می‌باشد، این حقیقتی است که روایات بدان صراحت دارد. از جمله: حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «الَّتِيهَ أَسَاسُ الْعَمَلِ»؛ (۷) نیت پایه و اساس عمل است. و در بیانی دیگر می‌فرماید: «لَا عَمَلَ لِمَنْ لَا نِيَّةَ لَهُ»؛ (۸) آن‌که نیت ندارد عملی نخواهد داشت. همچنین امام باقر علیه السلام در حدیثی نورانی می‌فرماید: «الَّتِيهَ أَفْضَلُ مِنَ الْعَمَلِ أَلَا وَإِنَّ الَّتِيهَ هِيَ الْعَمَلُ ثُمَّ تَلَا- قَوْلُهُ تَعَالَى «قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ» أَيْ عَلَى نِيَّتِهِ»؛ (۹) نیت از عمل برتر است بدانید نیت همان عمل است، پس حضرت آیه: «قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ»؛ (۱۰) (پس هر کس بر ساختار و شیوه خود عمل می‌کند.) را تلاوت کرد و فرمود یعنی بر نیتش. و امام زین العابدین (سجاد) علیه السلام فرمود: «لَا عَمَلَ إِلَّا بِنِيَّةٍ»؛ (۱۱) عمل جز به نیت نمی‌باشد. و امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَخْشُرُ النَّاسَ عَلَى نِيَّتِهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»؛ (۱۲) خداوند در قیامت مردم را مطابق نیت‌های‌شان محشور می‌کند. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «عَلَى قَدْرِ النِّيَّةِ تَكُونُ مِنَ اللَّهِ الْعَطِيَّةُ»؛ (۱۳) به میزان نیت، عطیه و پاداش الهی خواهد بود. (هر چند آنچه قصد کار خیر دارد نتواند انجام دهد) از امام باقر یا امام صادق علیهما السلام نقل شده است: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى جَعَلَ لِأَدَمَ فِي ذُرِّيَّتِهِ أَنْ مَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَتْ لَهُ حَسَنَةً وَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ وَعَمَلَهَا كُتِبَتْ لَهُ عَشْرًا»؛ (۱۴) و از امام باقر علیه السلام یا امام صادق علیه السلام نقل شده است که خدای تبارک و تعالی برای فرزندان آدم مقرر فرموده آن‌که بر کار نیک نیت و همت کند ولی انجام ندهد یک حسنه و پاداش نیک برای او نوشته شود و اگر عمل کند برای او ده حسنه نوشته خواهد شد. همچنین پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وآله وسلم می‌فرماید: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَلِكُلِّ أَمْرٍ مَأْتَى»؛ (۱۵) جز این نیست که اعمال به نیت هاست و در حقیقت برای هر کس آن چیزی است که نیت می‌کند. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «رُبَّ نِيَّةٍ أَنْفَعُ مِنْ عَمَلٍ»؛ (۱۶) بسا نیتی که سودمندتر از عملی است. آن‌گونه که از روایات اسلامی استفاده می‌شود، نیت و عمل همانند بذر و محصول، میوه و درخت یا پایه و بنای ساختمان، با یکدیگر ارتباط مستقیم دارند و صریح‌تر آن‌که نیت به منزله روح و جان عمل می‌باشد و مقبولیت و صحت هر عمل بستگی به نیت عامل دارد و بر خلاف ظاهر و شکل عمل که مربوط به پیکر و ناپایدار است، نیت‌ها جاودانه و ابدی خواهد بود. امام علی علیه السلام در روایات گوناگونی می‌فرماید: «الْأَعْمَالُ ثِمَارُ النِّيَّاتِ»؛ (۱۷) کردارها نتیجه و میوه‌های نیت هاست. «الَّتِيهَ أَسَاسُ الْعَمَلِ»؛ (۱۸) نیت پایه و اساس عمل است. «قَدَرُ الرَّجُلِ عَلَى قَدْرِ هِمَّتِهِ وَعَمَلُهُ عَلَى قَدْرِ نِيَّتِهِ»؛ (۱۹) قدر و منزلت شخص به اندازه همت اوست و عملش به قدر نیت اوست. «رُبَّ عَمَلٍ إِفْسَدَتْهُ النِّيَّةُ»؛ (۲۰) چه بسا عملی که نیت آن را فاسد و بی‌ارزش کند. «صَلَاحُ الْعَمَلِ بِصَلَاحِ النِّيَّةِ»؛ (۲۱) صلاح و صحت عمل به صلاح نیت می‌باشد. «لَا يَكْمُلُ صَالِحُ الْعَمَلِ إِلَّا بِصَالِحِ النِّيَّةِ»؛ (۲۲) کامل نمی‌گردد عمل شایسته مگر با نیت و قصد شایسته (خالص و خدایی).

فصل سوم: نیت صادق

از آنجا که نیت می‌تواند دارای انواع گوناگون و مراتب متعدد باشد این سؤال به ذهن می‌رسد که بر کدامین نیت آن‌همه آثار و برکات بار می‌شود که روایات پاسخ می‌دهد نه هر نیتی از هر فردی با هر انگیزه و هدفی بلکه نیت و قصد صادقانه، مؤمنانه و خالصانه، مفید و مؤثر خواهد بود. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله در فراز زیبایی، درباره اهمیت نیت صادق می‌فرماید: «أَفْضَلُ الْعَمَلِ النَّيَّةُ الصَّادِقَةُ»؛ (۲۳) برترین عمل نیت صادق است. همچنین حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ لَمْ يُقَدِّمْ إِخْلَاصَ النَّيَّةِ فِي الطَّاعَاتِ لَمْ يَظْفَرْ بِالثُّبُوبَاتِ»؛ (۲۴) هر کس نیت خالص را در طاعت‌ها پیش نیندازد به پیروزی بر ثواب‌ها دست نیابد. «وَلَوْ أَنَّ النَّاسَ حِينَ تَنْزَلِ بِهِمُ النَّعْمُ وَتَزُولُ عَنْهُمْ النَّعْمُ فَرَعَوْا إِلَى رَبِّهِمْ بِصِدْقِ نِيَّتِهِمْ وَوَلَّهِ مِنْ قُلُوبِهِمْ لَرُدَّ عَلَيْهِمْ كُلُّ شَارِدٍ وَأَصْلَحَ لَهُمْ كُلُّ فَاسِدٍ»؛ (۲۵) اگر مردم هنگام نزول بلا- و سلب نعمت‌ها با نیت‌های صادق و دل‌های مشتاق به درگاه پروردگارشان تضرع کنند بی‌گمان آنچه از دست‌شان رفته بازخواهد گشت و هر تباهی و فساد را برایشان اصلاح خواهد نمود. و در بیانی به طور کلی می‌فرماید: «مَنْ أَخْلَصَ النَّيَّةَ تَزَرَّ عَنْ الدَّيْتَةِ»؛ (۲۶) هر که نیت را خدایی و خالص (از شرک و ریا) کند از اخلاق مذموم و اعمال بد پاکیزه گردد. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید: «نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ أَبْلَغُ مِنْ عَمَلِهِ» «نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ»؛ (۲۷) نیت مؤمن (نیت برخاسته از ایمان) رساننده‌تر و برتر از عمل او است. و وقتی از امام صادق علیه السلام سؤال می‌شود چطور نیت مؤمن برتر است از عمل او می‌فرماید: «لِأَنَّ الْعَمَلَ رُبَّمَا كَانَ رِيَاءً لِلْمَخْلُوقِينَ وَالنِّيَّةَ خَالِصَةً لِرَبِّ الْعَالَمِينَ...»؛ چون عمل گاه برای ریا و خودنمایی به مردم است اما نیت به طور خالص از آن پروردگار جهانیان است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «صَاحِبُ النَّيَّةِ الصَّادِقَةِ صَاحِبُ الْقَلْبِ السَّلِيمِ لِأَنَّ سَلَامَةَ الْقَلْبِ مِنْ هَوَاجِسِ الْمُحْدُورَاتِ بِتَخْلِيصِ النَّيَّةِ لِلَّهِ فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا»؛ (۲۸) آن که نیت صادق داشته باشد، قلب سالم دارد زیرا پاک داشتن دل از وسوسه‌های شیطانی به وسیله خالص گردانیدن نیت در همه کارها برای خدا حاصل می‌شود. از امیرالمؤمنین علیه السلام در حدیثی نقل شده است: «إِنَّ اللَّهَ بِكُرْمِهِ وَفَضْلِهِ يَدْخُلُ الْعَبْدَ بِصِدْقِ النَّيَّةِ وَالسَّرِيرَةِ الصَّالِحَةِ الْجَنَّةَ»؛ (۲۹) براستی خداوند از روی کرم و فضلش بنده دارای نیت صادق و طینت پاک را وارد بهشت می‌نماید. و همچنین در وصیتش به امام حسن علیه السلام می‌فرماید: «... وَأَنْتَ مُقْبِلُ الْعُمْرِ وَمُقْبِلُ الدَّهْرِ دُونِيهِ سَلِيمٌ وَنَفْسٌ صَافِيَةٌ»؛ (۳۰) چون تو جوانی نوحاسته با نیت سالم و روانی پاک بودی بر آن شدم تا تو را ادب آموزم (می‌رساند نیت سالم در ادب و تربیت پذیری نقش مستقیم دارد). و امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّمَا قَدَّرَ اللَّهُ عَوْنَ الْعِبَادِ عَلَى قَدْرِ نِيَّتِهِمْ فَمَنْ صَحَّحَتْ نِيَّتُهُ تَمَّ عَوْنُ اللَّهِ لَهُ وَ مَنْ قَصُرَتْ نِيَّتُهُ قَصُرَ عَوْنُ اللَّهِ بِقَدْرِ الَّذِي قَصُرَ»؛ (۳۱) همانا خداوند یاریش به بندگان را به اندازه نیت‌های آنان قرار داده است، پس هر که نیتش صحیح و سالم باشد، یاری خدا به او کامل رسد و آن که نیتش کاستی داشته باشد یاری خدا هم به همان میزان از او کم می‌شود. و پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در خطبه‌ای می‌فرماید: «... وَأَسْأَلُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ بِنِيَّاتٍ صَادِقَةٍ وَقُلُوبٍ طَاهِرَةٍ...»؛ (۳۲) توصیه می‌نماید تا در ماه رحمت و رمضان، با نیت‌های صادق و دل‌های پاک خدا را بخوانید تا به عبادت و اجابت مقرون شود. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ الْفَقِيرَ لِيَقُولَ يَا رَبِّ ارْزُقْنِي حَتَّى أَفْعَلَ كَذَا وَكَذَا مِنَ الْبِرِّ وَوُجُوهُ الْخَيْرِ، فَإِذَا عَلِمَ اللَّهُ ذَلِكَ مِنْهُ بِصِدْقِ نِيَّتِهِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلَ مَا يَكْتُبُ لَهُ لَوْ عَمِلَهُ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ كَرِيمٌ»؛ (۳۳) همانا عبد مؤمن مستمند می‌گوید: پروردگارا روزیم کن تا کارهای گوناگون خیر و خوب انجام دهم و چون خداوند صدق و راستی نیت را در او بیابد برای او پاداش بنویسد همانند کسی که عمل نیک را انجام داده چرا که خداوند وسعت دهنده و بخشایشگر است. امام کاظم علیه السلام می‌فرماید: «كَمَا لَا يَقُومُ الْجَسَدُ إِلَّا بِالنَّفْسِ الْحَيَّةِ فَكَذَلِكَ لَا يَقُومُ الدِّينُ إِلَّا بِالنِّيَّةِ الصَّادِقَةِ وَلَا تَثْبُتُ النَّيَّةُ الصَّادِقَةُ إِلَّا بِالْعَقْلِ»؛ (۳۴) همچنان که بدن جز با روح زنده بقایی ندارد، دین انسان نیز جز با نیت صادق برپا نمی‌ماند و نیت درست هم جز با عقل و خرد استوار نمی‌ماند.

فصل چهارم: نیت در توصیيات

گرچه از عموم روایات نیت می‌توان اهمیت و نقش نیت را در امور عبادی و غیر عبادی (مانند خوردن و آشامیدن و فعالیت‌های اقتصادی حلال که ماهیت عرض بندگی به درگاه خدا مانند نماز ندارد) استفاده کرد، لیکن برخی از روایات به نقش سازنده نیت در توصیلات و کارهای غیر عبادی (که با قصد غیر خدا هم قبول ولی پاداش و کمال بر روح آدمی ندارد) تصریح نموده‌اند؛ از جمله: پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم به اباذر می‌فرماید: «لِيَكُنْ لَكَ فِي كُلِّ شَيْءٍ مِنْ بَيْتِهِ صَالِحَةٌ حَتَّى فِي النَّوْمِ وَالْأَكْلِ»؛ (۳۵) ای اباذر باید برای هر کاری نیت پاک و شایسته داشته باشی حتی در خوابیدن و خوردن. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «لَا بُدَّ لِلْعَبْدِ مِنْ خَالِصِ النَّيَّةِ فِي كُلِّ حَرَكَةٍ وَسُكُونٍ لِأَنَّهُ إِذَا لَمْ يَكُنْ هَذَا الْمَعْنَى يَكُونُ غَافِلًا»؛ (۳۶) بنده خدا باید در تمام حرکت و سکون خود نیت خالص داشته باشد زیرا اگر این معنا نباشد در شمار غافلان است (آری با درک عبد بودن و اخلاص، بنده یک لحظه در زندگی به غیر خدا توجه و توکل ندارد). حضرت علی علیه السلام به مالک اشتر می‌فرماید: «وَأَفْضَلُ لِكُلِّ يَوْمٍ عَمَلُهُ فَإِنَّ لِكُلِّ يَوْمٍ مَا فِيهِ وَاجِعٌ لِنَفْسِكَ فِيمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ اللَّهِ أَفْضَلَ تِلْكَ الْمَوَاقِيتِ وَأَجْزَلَ تِلْكَ الْأَقْسَامِ وَإِنْ كَانَتْ كُلُّهَا لِلَّهِ إِذَا صَلَّحَتْ فِيهَا النَّيَّةُ وَسَلَّمَتْ فِيهَا الرَّعِيَّةُ...»؛ (۳۷) کار هر روزت را همان روز به انجام برسان زیرا هر روز را کاری است و بهترین وقت‌ها را به ارتباط میان خود و خداوند اختصاص بده، اگر چه در همه وقت‌ها اگر نیت پاک داشته باشی و مردم در امنیت و سلامت باشند، تمام آن اوقات از آن خداست.

فصل پنجم: آثار نیت

رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَلِكُلِّ امْرَأٍ مَا نَوَى فَمَنْ غَزَى ابْتِغَاءً مَا عِنْدَ اللَّهِ فَقَدْ وَفَّقَهُ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَمَنْ غَزَى يُرِيدُ عَرَضَ الدُّنْيَا أَوْ نَوَى عَقَالًا لَمْ يَكُنْ لَهُ إِلَّا مَا نَوَى»؛ (۳۸) همانا کارها بر پایه قصد هاست و برای هر انسانی همان است که نیت می‌کند، پس آن که جهاد می‌کند برای خدا قطعاً پاداش او را خدا می‌دهد و هر کس بجنگد به خاطر متاع دنیا (نام و نان و مقام) یا به نیت رسیدن به افسار یا زانو بند حیوان، بهره او چیزی جز آنچه نیت نموده نمی‌باشد. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ مَاتَ مِنْكُمْ عَلَى فِرَاشِهِ وَهُوَ عَلَى مَعْرِفَةِ حَقِّ رَبِّهِ وَحَقِّ رَسُولِهِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ مَاتَ شَهِيدًا وَوَفَّقَهُ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَاسْتَوْجَبَ ثَوَابَ مَا نَوَى مِنْ صَالِحِ عَمَلِهِ وَقَامَتِ النَّيَّةُ مَقَامَ أَصْلَاتِهِ لِسَيْفِهِ»؛ (۳۹) هر که از شما در بستر خویش بمیرد در حالی که به حق پروردگارش و حق رسول او و اهل بیتش معرفت داشته باشد، شهید از دنیا رفته و اجرش با خداست و مستحق پاداش عمل شایسته‌ای است که در نیت داشته است و این نیت جانشین ضربات شمشیرش می‌گردد. امام صادق علیه السلام نیز در روایتی می‌فرماید: «مَا ضَعُفَ يَدَانِ عَمَّا قَوِيَتْ عَلَيْهِ النَّيَّةُ»؛ (۴۰) هیچ بدنی در انجام آنچه نیت بر آن قوی باشد ناتوان نیست. همچنین در روایت دیگری فرمود: «إِنَّ الْعَبْدَ لَيَنْوِي مِنْ نَهَارِهِ أَنْ يُصَلِّيَ بِاللَّيْلِ فَتَعَلَّبَهُ عَيْنُهُ فَيَنَامُ فَيُنَبِّتُ اللَّهُ لَهُ صِيْلَاتَهُ وَ يَكْتُتُ نَفْسَهُ تَسْبِيحًا وَ يَجْعَلُ نَوْمَهُ عَلَيْهِ صَدَقَةً»؛ (۴۱) همانا بنده در روز نیت می‌کند نماز شب بخواند اما چشمانش بر او غالب شده، به خواب می‌رود پس خداوند نماز شب را برای او ثبت نموده، نفس‌هایش را تسبیح می‌نویسد و خوابش را برای او صدقه قرار می‌دهد. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَتَرَدُّ عَلَيْهِ الْحَاجِجَةُ لِأَخِيهِ فَلَا تَكُونُ عِنْدَهُ فَيَهْتَمُّ بِهَا قَلْبُهُ فَيَدْخُلُهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بِبَهْمَتِهِ الْجَنَّةِ»؛ (۴۲) گاه برادر مؤمن حاجتی از او می‌خواهد و او ندارد ولی در دلش برای آن همت و نیت دارد، خدای تبارک و تعالی به خاطر همین اهتمام او را به بهشت می‌برد. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «تَرَكْنَا فِي الْمَدِينَةِ أَقْوَامًا لَا تَقْطَعُ وَاذِيًّا وَلَا تَضَعُدُ صُعُودًا وَلَا تَهْبِطُ هُبُوطًا إِلَّا كَانُوا مَعَنَا قَالُوا كَيْفَ يَكُونُونَ مَعَنَا وَ لَمْ يَشْهَدُوا، قَالَ نِيَّتُهُمْ»؛ (۴۳) ما در مدینه افرادی را باقی گذاشتیم که هیچ وادایی را نپیمودیم و بر هیچ تپه‌ای بالا نرفتیم و در سرایشی قدم نگذاشتیم مگر این که آنان نیز همراه ما و با ما بودند، سؤال شد چگونه با ما هستند در حالی که حضور پیدا نکردند، حضرت فرمود، نیت‌هایشان با ما بود. و در زیارت جامعه ائمه اطهار علیهم السلام می‌خوانیم: «فَنَحْنُ نُشْهَدُ اللَّهُ أَنَا قَدْ شَارَكْنَا أَوْلِيَاءَكُمْ وَأَنْصَارَكُمْ... بِالنِّيَّاتِ وَالْقُلُوبِ»؛ (۴۴) خدا را گواه می‌گیریم که با یاران و

دوستان تان شرکت داشتیم با نیت‌ها و دل‌هایمان. و همچنین سخن جابر بن عبدالله انصاری (صحابی و یار جلیل‌القدر پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم) به عطیه عوفی (از مردان علم و حدیث) (۴۵) وقتی به زیارت امام حسین علیه السلام به عنوان اولین زائر کربلا می‌آیند بعد از زیارت و سلام به شهدای عاشورا می‌گوید: «سوگند به آن کسی که محمد را به پیامبری برانگیخت، ما در آنچه انجام دادید، شریک هستیم، عطیه می‌پرسد: چگونه ما با آنان شریک هستیم ما که بر دشت و کوهی بالا نرفتیم و نجنبیدم و اینان سر از بدنشان جدا کردند و زن و فرزندانشان بی‌سرپرست شدند، جابر گفت: ای عطیه! از حیب خود رسول خدا شنیدم هر کسی قومی را دوست بدارد با آنان محشور گردد و هر کس کار قومی را بپسندد در عمل‌شان شریک گردد، قسم به آن کسی که محمد را به پیامبری مبعوث کرد، نیت من و یاران من با نیت و قصد حسین علیه السلام و یارانش یکی است.» (۴۶) علی بن ابی حمزه می‌گوید: امام کاظم علیه السلام به من فرمود: «رَحِمَ اللَّهُ فُلَانًا، یا عَلِی لَمْ تَشْهَدْ جِنَازَتَهُ؟»؛ خدا رحمت کند فلانی را در تشییع جنازه او نبود؟ در جواب گفتم: «لا، قَدْ كُنْتُ أَحِبُّ أَنْ أُشْهَدَ جِنَازَهُ مِثْلَهُ»؛ نه، ولی دوست داشتم در تشییع او شرکت کنم. حضرت فرمود: «فَقَالَ كَتَبَ لَكَ ثَوَابَ ذَلِكَ بِمَا نَوَيْتَ»؛ (۴۷) ثواب آن به خاطر نیتی که داشتی برای تو نوشته شد. همچنین امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّمَا خُلِدَ أَهْلُ النَّارِ فِي النَّارِ لِأَنَّ نِيَّاتَهُمْ كَانَتْ فِي الدُّنْيَا أَنْ لَوْ خُلِدُوا فِيهَا أَنْ يُعْصُوا اللَّهَ أَبَدًا وَإِنَّمَا خُلِدَ أَهْلُ الْجَنَّةِ فِي الْجَنَّةِ لِأَنَّ نِيَّاتَهُمْ كَانَتْ فِي الدُّنْيَا أَنْ لَوْ بَقُوا فِيهَا أَنْ يُطِيعُوا اللَّهَ أَبَدًا فَبِالنِّيَّاتِ خُلِدُوا هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ، ثُمَّ تَلَا قَوْلَهُ تَعَالَى «قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ» قَالَ عَلِي نَيْتَهُ»؛ (۴۸) همانا دوزخیان در آتش ماندگارند چون نیت‌های‌شان بر معصیت و گناه، ابدی بوده و همانا بهشتیان در آن‌جا جاودانند چون نیت‌های‌شان در دنیا بر اطاعت خدا بوده تا ابد، پس خلود و جاودانگی معلول نیت‌ها بوده، سپس حضرت آیه ۸۴ سوره اسراء را تلاوت کرد و فرمود: یعنی بر نیتش. و روایات دیگری که دال بر این حقیقت که خداوند در قیامت بر اساس نیت‌ها پاداش می‌دهد و همان نیت‌ها در نامه عمل مؤمن نوشته می‌شود. «قال الباقر علیه السلام: «نَيْتُهُ الْمُؤْمِنِ أَفْضَلُ مِنْ عَمَلِهِ وَ ذَلِكَ لِأَنَّهُ يَنْوِي مِنَ الْخَيْرِ مَا لَا يُدْرِكُهُ وَ نَيْتُهُ الْكَافِرِ شَرٌّ مِنْ عَمَلِهِ وَ ذَلِكَ لِأَنَّ الْكَافِرَ يَنْوِي الشَّرَّ وَ يَأْمُلُ مِنَ الشَّرِّ مَا لَا يُدْرِكُهُ»؛ (۴۹) نیت مؤمن از عملش برتر است چون از کارهای خیر آن قدر نیت می‌کند که موفق به انجام آنها نمی‌شود و نیت کافر بدتر و بیشتر از عمل اوست زیرا کافر نیت بد و آرزوی آن را به قدر زیادی در سر دارد، لیکن امکان انجام آنها را نمی‌یابد.

فصل ششم: نیت نیکو و نیت ناپسند

نیت نیکو

نیت نیکو تا آن‌جا اهمیت دارد که امام صادق علیه السلام در پاسخ سؤال از حد و اندازه عبادتی که اگر کسی انجام دهد به وظیفه‌اش عمل کرده است، می‌فرماید: «حُسْنُ النِّيَّةِ بِالطَّاعَةِ»؛ (۵۰) نیت نیکو داشتن در طاعت خداست. و حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «وَصُولُ الْمَرْءِ إِلَى كُلِّ مَا يَتَغَيَّرُ مِنْ طَيْبِ عَيْشِهِ وَ أَمْنِ سِرِّهِ وَ سَعَةِ رِزْقِهِ بِحُسْنِ النِّيَّةِ وَ سَعَةِ خُلُقِهِ»؛ (۵۱) آدمی با نیت نیکو و خلق و خوی خوش به تمام آنچه می‌جوید از زندگی خوش و امنیت محیط (امتیت راه و روانی) و روزی فراوان خواهد رسید. آری طبق روایات نیت نیکو ریشه در طبیعت پاک و درون سالم انسان و قوت دین و ایمان او دارد که علی علیه السلام می‌فرماید: «حُسْنُ النِّيَّةِ مِنْ سَلَامَةِ الطَّوْبَةِ»؛ (۵۲) نیکویی نیت از سلامت باطن است. - «عَلَى قَدْرِ قُوَّةِ الدِّينِ يَكُونُ خُلُوصُ النِّيَّةِ»؛ (۵۳) به اندازه قوت دین خلوص نیت می‌باشد. بر این اساس باید تلاش و جهاد با نفس کرد تا با اطاعت حق دین‌مان را تقویت و جان را به نیت نیکو عادت دهیم که امیرالمؤمنین علی علیه السلام می‌فرماید: «عَوَّذَ نَفْسَكَ حُسْنَ النِّيَّةِ وَ جَمِيلَ الْمَقْصَدِ تُدْرِكُ فِي مَبَاغِيكَ النَّجَاحَ»؛ (۵۴) عادت بده نفس خود را به نیکویی نیت و مقصد (با انگیزه و هدف نیکو) تا در مطالب خود پیروزی (موفقیت و ثواب) بیابی. و در بیانی دیگر می‌فرماید: «إِنَّ تَخْلِيصَ النِّيَّةِ مِنَ الْفَسَادِ أَشَدُّ عَلَى الْعَامِلِينَ مِنْ طُولِ الاجْتِهَادِ»؛ (۵۵) بطور قطع خالص نمودن نیت از فساد (ریا و

شهرت و یا هر چیز جز خدا) بر عمل کنندگان از مشقت، تلاش و اجتهاد سخت‌تر است. (بدیهی است که ارزش و پاداش آن هم بیشتر خواهد بود). پیوسته بکوشیم تا نیت‌های نیکو داشته باشیم چرا که آثار و نتایج تکاملی و سعادت آفرین آن در دنیا و آخرت به گونه‌ای است که امام سجاده‌علیه السلام در دعای مکارم اخلاق از خداوند درخواست می‌کند: «وَأَنْتَ بِبَيْتِي إِلَى أَحْسَنِ النَّيَاتِ وَ بَعْمَلِي إِلَى أَحْسَنِ الْأَعْمَالِ اللَّهُمَّ وَفِّرْ بِلُطْفِكَ نَيْتِي...»؛ (۵۶) خدایا نیت مرا به نیکوترین نیت‌ها و کردارم را به بهترین کارها برسان و به لطف خود نیت مرا وافر و کامل گردان. امام علی‌علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ حَسِنَتْ نَيْتُهُ كَثُرَتْ مَثُوبَتُهُ وَ طَابَتْ عَيْشُهُ وَ وَجَبَتْ مَوَدَّتُهُ»؛ (۵۷) هر کس نیتش نیکو باشد پاداش او فراوان گردد و زندگیش خوش و دوستیش لازم آید. «مَنْ حَسِنَتْ نَيْتُهُ أَمَدَهُ التَّوْفِيقَ»؛ (۵۸) هر کس نیتش نیکو باشد توفیق یار او می‌شود. «وَ إِحْسَانُ النَّيَّةِ يُوجِبُ الْمَثُوبَةَ»؛ (۵۹) نیت نیکو پاداش آفرین است. «جَمِيلُ النَّيَّةِ سَبَبٌ لِجُلُوعِ الْأُمْنِيَةِ»؛ (۶۰) نیت نیکو سبب رسیدن به آرزوها و آرمان‌هاست. «حُسْنُ النَّيَّةِ جَمَالُ السَّرَائِرِ»؛ (۶۱) نیکویی نیت زیبایی درون و نهان‌هاست. و امام صادق‌علیه السلام هم می‌فرماید: «مِنْ حَسِنَتْ نَيْتُهُ زَادَ اللَّهُ فِي رِزْقِهِ»؛ (۶۲) هر کس نیتش نیکو شود خداوند روزیش را بیفزاید. و حضرت علی‌علیه السلام می‌فرماید: «إِسْتِغْنَى عَلَى الْعَدْلِ بِحُسْنِ النَّيَّةِ فِي الرَّعِيَةِ وَقَلَّةِ الطَّمَعِ وَ كَثْرَةِ الْوَرَعِ»؛ (۶۳) از حسن نیت نسبت به رعیت و کاستن طمع و پارسایی زیاد در راه اجرای عدالت کمک بگیر. شاید این گونه بیانات نه تنها نیت نیکو را سفارش می‌کند بلکه ناظر به خوش بینی انسان به خدا و خلق و آینده باشد. و لذا حضرت علی‌علیه السلام در کلام حکیمانه خود می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ سَبِّحَانَهُ يُحِبُّ أَنْ تَكُونَ نَيْتَهُ لِلنَّاسِ جَمِيلَةً كَمَا يُحِبُّ أَنْ تَكُونَ نَيْتُهُ فِي طَاعَتِهِ قَوِيَّةً غَيْرَ مَدْحُولَةٍ»؛ (۶۴) خدای سبحان دوست دارد نیت انسان نسبت به مردم خوب (بدون ضرر) باشد هم‌چنان که دوست دارد نیت او در اطاعت وی نیرومند و پاک و بدون ریا و آلودگی باشد.

نیت ناپسند

به همان اندازه که نیت نیکو سودمند و در شکل‌گیری شخصیت و سعادت دنیا و آخرت آدمی تأثیر دارد نیت زشت و آلوده زیان‌بار است که به روایات آن می‌پردازیم. امام صادق‌علیه السلام می‌فرماید: قال الصادق عليه السلام «إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَنْوِي الذَّنْبَ فَيَحْرُمُ رِزْقَهُ»؛ (۶۵) همانا مؤمن قصد و نیت گناه می‌کند و از روزی خود محروم می‌گردد. (روزی عام است و شامل روزی مادی و معنوی می‌شود). امام علی‌علیه السلام می‌فرماید: «إِذَا فَسَدَتِ النَّيَّةُ وَقَعَتِ الْبَلِيَّةُ»؛ (۶۶) هرگاه نیت فاسد (آلوده به ریا و گناه) شود بلا و گرفتاری پیش می‌آید. «مَنْ أَسَاءَ النَّيَّةَ مَنَعَ الْأُمْنِيَةَ»؛ (۶۷) هر که بد نیت باشد به آرزو و آرمانش نرسد. «سُوءُ النَّيَّةِ دَاءٌ دَفِينٌ»؛ (۶۸) نیت ناپسند و بدبینی دردی پنهان است. «عِنْدَ فَسَادِ النَّيَّةِ تَوَفَّعَ الْبُرْكَهَ»؛ (۶۹) با آمدن نیت فاسد، برکت برداشته می‌شود. «رُبَّ عَمَلٍ أَفْسَدْتَهُ النَّيَّةُ»؛ (۷۰) چه بسا عملی که نیت، آن را تباه و فاسد کند. «مِنْ الشَّقَاءِ فَسَادُ النَّيَّةِ»؛ (۷۱) از جمله بدبختی‌ها، فساد و تباهی نیت می‌باشد. همانا از پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم سؤال شد فردای قیامت نجات در چیست؟ فرمود: «إِنَّمَا النَّجَاةُ فِي أَنْ لَا تُخَادِعَ اللَّهَ فَيُخَدِعَكُمْ...»؛ همانا نجات در در خدعه نکردن با خداست... سپس پرسیده شد: چگونه با خدا نیرنگ می‌کنند؟ حضرت جواب داد: «يَعْمَلُ بِمَا أَمَرَ اللَّهُ ثُمَّ يَرِيدُ بِهِ غَيْرَهُ فَاتَّقُوا فِي الرِّيَاءِ فَإِنَّهُ الشَّرْكُ بِاللَّهِ إِنَّ الْمَرَأِي يُدْعَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَرْبَعَةِ أَسْمَاءَ؟ يَا كَافِرُ يَا فَاجِرُ يَا غَادِرُ يَا خَاسِرُ حَبِطَ عَمَلُكَ وَ بَطَلَ اجْرُكَ فَلَا خَلَاصَ لَكَ الْيَوْمَ فَالْتَمَسِ اجْرُكَ مِمَّنْ كُنْتَ تَعْمَلُ لَهُ»؛ (۷۲) در ظاهر به آنچه خدا دستور داده است عمل می‌کنند ولی قصد و توجه به غیر دارد. پس پرهیز از ریا، چرا که ریا شرک به خداست و ریاکار در قیامت به چهار نام خوانده می‌شود: ای کافر، ای فاجر، ای حيله‌گر، ای زیانکار، کردارت نابود شد و پاداشت از بین رفت. پس راه نجاتی برای تو نیست و پاداشت را از آن که برایش عمل کردی بخواه. (البته شرک هم مراتبی دارد).

می‌توان گفت نیت درجات و مراتب متعددی دارد، همان‌گونه که میزان ایمان افراد متفاوت می‌باشد و در نتیجه عمل و عبادت هم مراتب مختلف دارد که در بحث عبادت خواهد آمد، و شاید بیان حضرت علی علیه السلام در تبیین همین معنا باشد که می‌فرماید: «إِنَّ قَوْمًا عَابَدُوا اللَّهَ رَغْبَةً فَتِلْكَ عِبَادَةُ التُّجَّارِ وَإِنَّ قَوْمًا عَابَدُوا اللَّهَ رَهْبَةً فَتِلْكَ عِبَادَةُ الْعَبِيدِ وَإِنَّ قَوْمًا عَابَدُوا اللَّهَ شُكْرًا فَتِلْكَ عِبَادَةُ الْأَخْرَارِ»؛ (۷۳) به راستی گروهی خدا را از روی رغبت (و میل و علاقه به ثواب و بهشت) می‌پرستند که این عبادت تاجران و سوداگران است و عده‌ای دیگر از روی ترس (عذاب و دوزخ) خدا را می‌پرستند که این عبادت بردگان می‌باشد و گروهی از روی تشکر و سپاسگزاری خداوند را پرستش می‌کنند که این عبادت آزادگان است. (عبادتی عارفانه، خالصانه و عاشقانه بدون هیچ توقعی و هیچ توجهی به نفس و ناس). علی علیه السلام در کلامی دیگر می‌فرماید: «الهِی مَا عَبَدْتْكَ خَوْفًا مِنْ نَارِكَ وَلَا طَمَعًا إِلَى جَنَّتِكَ وَلَكِنْ وَجِدْتُكَ أَهْلًا لِلْعِبَادَةِ فَعَبَدْتُكَ»؛ (۷۴) خدایا تو را نه از روی خوف از آتش تو و به خاطر طمع در بهشت عبادت نکردم بلکه تو را سزاوار و شایسته عبادت و اطاعت یافتم پس پرستش و عبادت تو کردم (انگیزه و نیت من تنها تو بود بر اساس معرفت و شناختی که تو را یافتم). البته همین نوع نیت خالص (۷۵) و خوب هم مراتب و آثاری دارد از جمله: «مَنْ أَخْلَصَ لَنَا (لِلَّهِ) أَرْبَعِينَ صَبَاحًا جَرَتْ يَنَابِيعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ»؛ (۷۶) کسی که چهل صباح برای خدا اخلاص ورزد چشمه‌های حکمت از قلبش به زبانش جاری گردد.

فصل هشتم: معیار نیت

جهت‌گیری نیت باید به سوی سیره و سنت پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله و ائمه معصومین علیهم السلام باشد، یعنی معیار نهایی و ارزشی آن اصابت و هماهنگی با سنت و از مسیر ولایت باشد. (سنت یعنی قول و فعل و تقریر معصوم علیه السلام و مراد از تقریر معصوم علیه السلام فعل و عملی است که مورد امضا قرار دهد و نهی نفرماید). رسول گرامی اسلام صلی الله علیه وآله وسلم می‌فرماید: «لَا قَوْلَ إِلَّا بِعَمَلٍ (لَا يُقْبَلُ قَوْلٌ إِلَّا بِعَمَلٍ) وَلَا قَوْلَ وَلَا عَمَلٌ إِلَّا بِنِيَّةٍ وَلَا قَوْلَ وَلَا عَمَلٌ وَلَا نِيَّةَ إِلَّا بِاصَابَةِ السُّنَّةِ»؛ (۷۷) گفتار راست نگردد جز به عمل و گفتار و عمل ارزش نیابد (به حقیقت نگراید) مگر به نیت و گفتار و عمل و نیت به صحت و ثواب مقرون نگردد، مگر به مطابقت و هماهنگی با سنت. و امام سجاد علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ أَفْضَلَ الْأَعْمَالِ عِنْدَ اللَّهِ مَا عَمِلَ بِالسُّنَّةِ وَ إِنْ قَلَّ»؛ (۷۸) به راستی برترین اعمال در پیشگاه خداوند عمل و رفتاری است که بر اساس سنت و برگرفته از آن باشد اگر چه کم و کوچک باشد. (با توجه به این که حقیقت عمل به نیت آن می‌باشد، پس باید نیت طبق سنت باشد).

بخش دوم: عبادت

فصل اول: معناشناسی عبادت

فصل اول: معناشناسی عبادت

عبادت (مصدر عَابَدَ) در لغت و نزد واژه‌شناسان به معنای خضوع، اطاعت، نهایت فروتنی، تعظیم و تذلل با تقدیس آمده است. عبودیت هم مصدر عبد، ولی به معنای اظهار فروتنی و اطاعت از خدا آمده و عبادت از آن بلیغ‌تر می‌باشد که غایت تذلل و نهایت فروتنی و اطاعت را می‌رساند (ولذا استحقاق پرستش را ندارد مگر آن که نهایت کمال از اوست که خدای خالق می‌باشد) (۷۹) عبادت در فرهنگ اسلام دو اصطلاح دارد: الف: تکوینی که عبارت است از همان رابطه معلول با علت و سراسر عالم امکان که مخلوق و معلول خدای متعال‌اند، بنده محض حق بوده و لحظه‌ای از اطاعت او سرپیچی ندارند و وجودشان عین ربط است که در قرآن با تعابیر مختلف آمده است از جمله: «وَلَهُ أَسْلِمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ»؛ (۸۰) و حال آن که

آسمانیان و زمینیان خواه و ناخواه فرمانبردار و تسلیم او هستند و به سوی او بازگردانده می‌شوند. «تَسْبِیحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا»؛ (۸۱) آسمان‌های هفت گانه و زمین و هر چه در آنهاست تسبیح او گویند و هیچ موجودی نیست مگر آن که به ستایش و تسبیح او مشغول است ولی شما تسبیح آنها را در نمی‌یابید و فهم نمی‌کنید. «إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتَى الرَّحْمَنِ عَبْدًا»؛ (۸۲) هیچ کس در آسمان‌ها و زمین نیست مگر آن که بنده و عبد خدای رحمان است. «وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ»؛ (۸۳) و هر چه در آسمان‌ها و زمین از جنیدگان و فرشتگان همگی خدا را سجده و عبادت می‌کنند و هیچ تکبر نمی‌ورزند. ب: تشریحی که دو قسم می‌باشد: ۱- خاص: (اعمال شرعی مخصوص همانند نماز، روزه، یعنی تعبدیات در مقابل توصلیات که در انجام آنها قصد قربت و عبادت شرط می‌باشد). ۲- عام: هر نوع اندیشه و عمل و رفتاری که قصد تقرب و جهت الهی داشته باشد. در واقع عبادت، عبارت است از درک مملوکیت و نیاز محض و به دنبال آن توجه خالصانه و خاضعانه به درگاه بی‌نیاز مطلق و تعظیم و اطاعت او در تمام مراحل حیات، و در نتیجه، نجات نیروهای درون و بیرون از پراکندگی و هدایت آنها به سوی معبود یکتا و تسلیم در برابر او و دستوراتش و تحقق توحید اسلامی (توحید در خلقت، ربوبیت و عبودیت، یعنی هم او که خالق هستی است، تدبیر تکوینی و تشریحی عالم و آدم را عهده‌دار است و هم او که خالق و مدیر است، باید عبادت شود و شایسته پرستش و اطاعت است). «ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَأَعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ»؛ (۸۴) این است خدا، پروردگار شما، هیچ معبودی جز او نیست، آفریننده هر چیزی است. پس او را پرستید، و او بر هر چیزی نگهبان است. بر این اساس عبادت پروردگار، تنها راه و کوتاه‌ترین راه وصول به سعادت و نیک‌بختی انسان می‌باشد. که در قرآن آمده است: «وَأَنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ»؛ (۸۵) و مرا پرستش کنید که این راه مستقیم است. البته عبادت مقوله به تشکیک و حقیقتی است ذات مراتب، مثلاً از توجه دل به خدا و گفتن لا اله الا الله آغاز می‌شود و تا عالی‌ترین مراحل عرفان و کمال لایق به حال انسان مصداق می‌یابد و همچنین عبادت غیر خدا در اسلام حرام می‌باشد.

حقیقت عبادت

در این جا به مفهوم حقیقی عبادت و عبودیت (پرستش و بندگی خدا) که ملازم یکدیگرند از منظر روایات اکتفا می‌کنیم، از جمله: عیسی بن عبدالله قمی از امام صادق علیه السلام سؤال کرد، عبادت چیست؟ امام پاسخ داد: «حُسْنُ النِّيَّةِ بِالطَّاعَةِ مِنَ الْوَجْهِ الَّذِي يُطَاعُ اللَّهُ مِنْهُ»؛ (۸۶) نیت نیکو و خوب داشتن به فرمانبرداری، از راهی که خداوند از آن راه (شایسته است) اطاعت شود. ابوبصیر می‌گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم از میزان و تعریف عبادت که چون کسی انجام دهد وظیفه خود را انجام داده باشد چیست؟ حضرت فرمود: «حُسْنُ النِّيَّةِ بِالطَّاعَةِ»؛ (۸۷) خلوص و پاکی (نیکویی) نیت به فرمانبرداری و اطاعت است. همچنین این یار باوفای امام صادق علیه السلام در روایت دیگری می‌فرماید: در تفسیر آیه شریفه «وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا...»؛ (۸۸) از حضرت پرسیدم، حضرت در جواب فرمود: «لَيْسَ الْعِبَادَةُ هِيَ السَّجُودُ وَلَا الرُّكُوعُ إِنَّمَا هِيَ طَاعَةُ الرَّجَالِ، مَنْ أَطَاعَ الْمَخْلُوقَ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ فَقَدْ عَبَدَهُ»؛ (۸۹) عبادت (تنها) رکوع و سجود نیست بلکه اطاعت از مردان (شخصیت‌ها) است، هر کس در معصیت پروردگار از مخلوقی اطاعت کند او را پرستیده است. همچنین می‌گوید: از امام صادق علیه السلام درباره قول خداوند متعال «اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ» سؤال کردم فرمود: «أَمَا وَاللَّهِ مَا دَعَوْهُمْ إِلَىٰ عِبَادَةِ أَنْفُسِهِمْ لَمَّا أَحْبَابُوهُمْ وَلَكِنْ أَحْلَوْا لَهُمْ حَرَامًا وَحَرَّمُوا عَلَيْهِمْ حَلَالَـَ فَعَبَدُوهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ»؛ (۹۰) سوگند به خدا! مردم را به پرستش خودشان دعوت نکردند و اگر این چنین می‌کردند، مردم نمی‌پذیرفتند. ولیکن حرام را برای آنان حلال نمودند و حلال را برایشان حرام کردند در نتیجه مردم بدون علم و آگاهی، آنها را اطاعت و پرستش نمودند. عنوان بصری می‌گوید: به امام صادق علیه السلام

عرض کردم حقیقت بندگی چیست؟ «ثَلَاثَةٌ أَشْيَاءُ أَنْ لَا يَرَى الْعَبْدُ لِنَفْسِهِ فِيمَا حَوَّلَهُ اللَّهُ مَلَكًا لِأَنَّ الْعَبِيدَ لَا يَكُونُ لَهُمْ مَلِكٌ يَرُونَ الْمَالَ مَالَ اللَّهِ يَصُدُّهُ حَيْثُ أَمَرَهُمُ اللَّهُ بِهِ وَلَا يَدْبُرُ الْعَبْدُ لِنَفْسِهِ تَدْبِيرًا وَجُمْلَةً اشْتِغَالَهُ فِيمَا أَمَرَهُ تَعَالَى بِهِ وَنَهَاهُ عَنْهُ...»؛ (۹۱) فرمود: سه چیز است: ۱- بنده نسبت به آنچه خداوند به او عطا کرده، مالکیتی برای خود نبیند، زیرا بندگان مالک چیزی نمی‌باشند، مال را متعلق به خدا می‌دانند و هر جا خدا امر فرموده قرار می‌دهند. ۲- بنده برای خودش تدبیری قطعی و مستقل نکند (بلکه اراده و مشیت او را حاکم می‌داند و می‌خواهد). ۳- تمام کار و اشتغال او در راه اجرای اوامر و نواهی پروردگار باشد.

فصل دوم: اهمیت عبادت

نگاهی گذرا به احادیث اهل بیت علیهم السلام گویای این حقیقت است که نه تنها هدف از آفرینش آدمی و فرستادن پیامبران هدایتگر، عبادت و پرستش آگاهانه خداوند بوده بلکه برترین اعمال تقرب به خدا و کسب رضای او و کمال عقل آدمی در پرستش و بندگی او قرار دارد و بالاترین حق خداوند بر انسان عبادت است. جمیل بن درّاج می‌گوید: از امام صادق علیه السلام درباره آیه شریفه «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ»؛ (جن و انس را نیافریدیم مگر این که مرا عبادت کنند). پرسیدم، فرمود: «خَلَقَهُمْ لِلْعِبَادَةِ»؛ آنها را آفرید برای پرستش. گفتم: گروهی را یا همه را؟ فرمود: «لَا بَلْ عَامَّةً»؛ (۹۲) نه! بلکه همه را (یعنی تکلیف عبادت برای همه جن و انس است نه مؤمنین تنها). همچنین امام علی علیه السلام در حدیثی نورانی می‌فرماید: «... فَبَعَثَ اللَّهُ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ بِالْحَقِّ لِيُخْرِجَ عِبَادَهُ مِنْ عِبَادَةِ الْأَوْثَانِ إِلَى عِبَادَتِهِ وَ مِنْ طَاعَةِ الشَّيْطَانِ إِلَى طَاعَتِهِ بِقُرْآنٍ قَدْ بَيَّنَّ وَأَحْكَمَهُ»؛ (۹۳) ... خداوند، محمد صلی الله علیه و آله و سلم را به حق برانگیخت تا بندگان را از پرستش بت‌ها بازداشته، به عبادت خدا فراخواند. و از پیروی شیطان به سوی طاعت پروردگار بکشاند به وسیله قرآنی که آن را تبیین نموده و استوار ساخته است. به گفته امام صادق علیه السلام، در تورات، کتاب آسمانی حضرت موسی علیه السلام نوشته شده است: «يَا ابْنَ آدَمَ تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِي أُمَّلًا قَلْبِكَ غَنِيًّا وَلَا أَكَلِكَ إِلَى طَلْبِكَ وَ عَلَيَّ أَنْ أَسُدَّ فَاقَتَكَ وَ أُمَّلًا قَلْبِكَ خَوْفًا مِنِّي وَ إِنِ لَأَتَفَرَّغَ لِعِبَادَتِي أُمَّلًا قَلْبِكَ شُغْلًا بِالدُّنْيَا ثُمَّ لَا أَسُدُّ فَاقَتَكَ وَ أَكَلِكَ إِلَى طَلْبِكَ»؛ (۹۴) ای فرزند آدم! خود را برای پرستش و عبادت من فارغ گردان تا قلبت را از بی‌نیازی پرکنم و تو را به تلاش و تقاضای خودت وامگذارم و بر عهد من است که کمبود و ناداری تو را برطرف کنم و دلت را از خوف و خشیت خودم سرشار سازم و اگر خود را برای پرستش من فارغ نسازی، قلبت را به دنیا مشغول کنم سپس نیازت را برطرف نکرده و تو را به جستجو و تلاش خودت واگذارم. همچنین امام رضا علیه السلام در مورد آیه شریفه «لِيَبْلُوكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا»؛ (۹۵) (تا شما را بیازماید، کدام‌تان نیکوتر عمل می‌کنید). فرمود: «إِنَّهُ عَزَّوَجَلَّ خَلَقَهُ لِيَبْلُوكُمْ بِتَكْلِيفِ طَاعَتِهِ وَ عِبَادَتِهِ...»؛ (۹۶) خداوند عزوجل آفریده‌های خود را خلق کرد تا آنها را با تکلیف، اطاعت، و عبادت بیازماید. پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید: «كَفَى بِالْعِبَادَةِ شُغْلًا»؛ (۹۷) عبادت کافی‌ترین شغل و کار است. از امام حسن عسکری علیه السلام در دوران کودکی آن حضرت سؤال کردند: ما برای چه آفریده شده‌ایم؟ «لِلْعِلْمِ وَ الْعِبَادَةِ»؛ (۹۸) فرمود: برای دانش و پرستش (عبادت). امام صادق علیه السلام فرمود: «فَإِنَّ أَفْضَلَ الْعَمَلِ الْعِبَادَةَ وَ التَّوَاضُعَ...»؛ (۹۹) به راستی برترین عمل عبادت و فروتنی است. همچنین امام موسی کاظم علیه السلام می‌فرماید: «أَشْرَفُ الْأَعْمَالِ التَّقَرُّبُ بِعِبَادَةِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ»؛ (۱۰۰) شریف‌ترین کارها، تقرب به وسیله عبادت خدای (عزوجل) می‌باشد. نیز امام علی علیه السلام در جمله‌ای کوتاه ولی پر محتوا می‌فرماید: «تَمَرَةُ الْعِلْمِ الْعِبَادَةُ»؛ (۱۰۱) ثمره و نتیجه دانش (به اصول دین همراه با ایمان)، عبادت و بندگی است. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید: «لِكُلِّ شَيْءٍ دَعَايَةٌ وَ دَعَايَةُ الْمُؤْمِنِ عَقْلُهُ وَ بِقَدْرِ عَقْلِهِ تَكُونُ عِبَادَتُهُ»؛ (۱۰۲) هر چیز را ستون و محوری است و استوانه مؤمن خرد و عقل اوست و عبادت او به میزان و اندازه عقل او می‌باشد.

فصل سوم: آثار عبادت

حال ثمره و میوه‌های عبادت را در جلوه‌های گوناگون از منظر روایات می‌نگریم که رسیدن به عالی‌ترین مراحل تکامل و تقرب به خدا و عزت و افتخار انسانی و یافتن مقام صدیقین و آزادگی و بی‌نیازی و رستگاری و خردورزی همه از مسیر عبادت خالصانه میسر است. امام صادق علیه السلام درباره عبادت می‌فرماید: «وَالصَّادِقِينَ وَرَثُوا الصَّدَقَ بِالْخُشُوعِ وَطُولِ الْعِبَادَةِ»؛ (۱۰۳) صدیقان (درگاه حق)، صدق و راستی را در اثر خشوع و طول عبادت، به ارث برده‌اند. امام علی علیه السلام نیز می‌فرماید: «كَفَى بِي عِزًّا أَنْ أَكُونَ لَكَ عَبْدًا وَكَفَى بِي فَخْرًا أَنْ تَكُونَ لِي رَبًّا»؛ (۱۰۴) (پروردگارا) این عزت برای من بس است که عبد تو باشم و این افتخار برای من کافی است که تو پروردگار من باشی. امام حسین علیه السلام فرمود: «أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ذِكْرُهُ مَا خَلَقَ الْعِبَادَ إِلَّا لِيَعْرِفُوهُ فَإِذَا عَرَفُوهُ عَبَدُوهُ فَإِذَا عَبَدُوهُ اسْتَعْنُوا بِعِبَادَتِهِ عَنْ عِبَادَةِ مَا سِوَاهُ»؛ (۱۰۵) ای مردم همانا خداوند بندگان را نیافرید مگر برای این که او را بشناسند و وقتی شناختند او را عبادت کنند، پس وقتی او را عبادت کردند از بندگی غیر خدا مستغنی و بی‌نیاز می‌شوند. در کتاب «لَبَّ الْآلِبَابِ»، از رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم روایت شده است: «مَنْ أَخْلَصَ الْعِبَادَةَ لِلَّهِ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا ظَهَرَتْ يَنَابِيعُ الْحِكْمَةِ فِي قَلْبِهِ وَ لِسَانِهِ»؛ (۱۰۶) کسی که چهل روز عبادت خالصانه برای خدا انجام دهد چشمه‌های حکمت در قلب و زبانش ظاهر می‌شود. همچنین امیر بیان، علی علیه السلام در فرازهایی کوتاه اما پر نغم می‌فرماید: «غَايَةُ الْعِبَادَةِ الطَّاعَةُ»؛ (۱۰۷) غایت و غرض از عبادت، اطاعت و فرمانبرداری (خدا) است. «الْإِخْلَاصُ ثَمَرَةُ الْعِبَادَةِ»؛ (۱۰۸) اخلاص ثمره و نتیجه عبادت می‌باشد. «الْعِبَادَةُ فَوْزٌ»؛ (۱۰۹) عبادت رستگاری است. «مَا تَقَرَّبَ مُتَقَرِّبٍ بِمِثْلِ عِبَادَةِ اللَّهِ»؛ (۱۱۰) هیچ عملی همانند عبادت، باعث تقرب و نزدیکی انسان به خدا نمی‌شود. «فَازَ بِالسَّعَادَةِ مَنْ أَخْلَصَ الْعِبَادَةَ»؛ (۱۱۱) آن که عبادت خالصانه انجام دهد به فوز سعادت رسد. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «أَفْضَلُ طَبَايِعِ الْعَقْلِ الْعِبَادَةُ»؛ (۱۱۲) برترین طبیعت‌های عقل عبادت است. (عبادت نشانه رشد عقل و خردمندی است). «قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: يَا عِبَادِيَ الصَّادِقِينَ تَتَعَمَّقُوا بِعِبَادَتِي فِي الدُّنْيَا فَإِنَّكُمْ تَتَعَمَّقُونَ بِهَا فِي الْآخِرَةِ»؛ (۱۱۳) خداوند تبارک و تعالی فرمود: ای بندگان صدیق و راستین من، در دنیا از عبادت من لذت ببرید زیرا در آخرت از آن (عبادت در دنیا) بهره و لذت خواهید برد. از موعظه‌های حضرت عیسی علیه السلام است که فرمود: «بِحَقِّ أَقُولُ لَكُمْ إِنَّ الدَّابَّةَ إِذَا لَمْ تُزَكَّ وَ لَمْ تُمْتَهَنَ وَ تَسْتَعْمَلُ لَتَضْعُبُ وَ يَتَغَيَّرُ خُلُقُهَا وَ كَذَلِكَ الْقُلُوبُ إِذَا لَمْ تُرْفَقْ بِذِكْرِ الْمَوْتِ وَ يَتَّبِعَهَا دُؤُوبُ الْعِبَادَةِ تَقْسُو وَ تَغْلُظُ»؛ (۱۱۴) به راستی برای شما می‌گویم: اگر چهارپا را سوار نشوند و او را برای سوار شدن یا حمل بار به کار نگیرند، درشتی می‌کند و خلقش متغیر می‌شود. قلب‌ها هم همین‌طورند، هنگامی که با یاد مرگ و تداوم رنج عبادت نرم نشوند، قساوت و غلظت پیدا می‌کنند. رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «مَنْ شَغَلَتْهُ عِبَادَةُ اللَّهِ عَنْ مَسْأَلَتِهِ أَعْطَاهُ أَفْضَلَ مَا يُعْطَى السَّائِلِينَ»؛ (۱۱۵) کسی که اشتغال به عبادت پروردگار او را از سؤال کردن باز دارد خداوند متعال برترین چیزی که به سؤال‌کنندگان می‌دهد به او عطا خواهد کرد. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ قَامَ بِشَرَايِطِ الْعُبُودِيَّةِ أَهْلٌ لِلْعَتَقِ»؛ (۱۱۶) هر کس به شرائط بندگی قیام کند، شایسته و سزاوار آزادی (از عذاب آخرت و نگرانی‌های زندگی) خواهد بود.

فصل چهارم: انواع عبادت

فصل چهارم: انواع عبادت

در مکتب آسمانی اسلام، عبادت منحصر به انجام فرائض خاصی نبوده و دارای معنای وسیعی می‌باشد به گونه‌ای که یک فرد مسلمان می‌تواند تمام فعالیت‌های فردی، جمعی، فکری و علمی خود را به عنوان عبادت و کسب رضای خدا و اجر اخروی انجام دهد تا با تحقق این تفکر تربیتی و اخلاقی، زندگی او سراسر خیر و خدایی و خدمت و امنیت روانی و زیبایی (همگام با حرکت هستی به سوی خدا) گردد و همه چیز در مسیر صلاح و سعادت انسان‌ها قرار گیرد به طوری که در بخش‌هایی از روایات این فصل،

جلوه‌های گوناگون عبادت و بندگی را بر شاخسار زندگی مشاهده می‌کنیم بعلاوه که ملاک تربیتی اسلام، عبد زیستن و در تمام عرصه‌ها مطیع خدا و حق شدن است. (۱۱۷)

الف: در اندیشه و کسب دانش

امام علی علیه السلام می‌فرماید: «أَوَّلُ عِبَادَةِ اللَّهِ مَعْرِفَتُهُ»؛ (۱۱۸) سرآغاز عبادت، معرفت پروردگار (و علم و دانایی) است. امام رضا علیه السلام می‌فرماید: «لَيْسَ الْعِبَادَةُ كَثْرَةَ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّمَا الْعِبَادَةُ كَثْرَةُ التَّفَكُّرِ فِي أَمْرِ اللَّهِ»؛ (۱۱۹) عبادت به زیادی نماز و روزه نیست. همانا عبادت، بیشتر در امر خداوند اندیشیدن است. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «الْفِكْرُ عِبَادَةٌ»؛ (۱۲۰) اندیشه عبادت است (اندیشه در آفرینش طبیعت و انسان و کشف رازها و علوم و عظمت خدا، در تاریخ و عبرت و...) رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «يَا عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ... وَلَا عِبَادَةَ مِثْلَ التَّفَكُّرِ (كَالتَّفَكُّرِ)»؛ (۱۲۱) یا علی... و عبادتی همانند تفکر و اندیشیدن (درباره عظمت و قدرت خدا) نیست. امام رضا علیه السلام می‌فرماید: «فَإِنَّ الْفِقْهَ مِفْتَاحُ الْبَصِيرَةِ وَ تَمَامُ الْعِبَادَةِ وَالسَّبَبُ إِلَى الْمَنَازِلِ الرَّفِيعَةِ»؛ (۱۲۲) همانا فقه و دانستن کلید آگاهی و کمال عبادت و سبب رسیدن به مقامات بلند است. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «التَّفَكُّرُ فِي آلَاءِ اللَّهِ نِعَمَ الْعِبَادَةِ»؛ (۱۲۳) اندیشه در نعمت‌های خداوند چه عبادت خوبی است. (تفکر نه تنها یک امر مذهبی و درک علم و عظمت خدا و شکرگزاری و ثواب آور که ایجاد انگیزه برای کشف انواع علوم و خواص غذایی، دارویی، و... اشیاء و مخلوقات و رشد عقل و تکامل است.) امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «كَانَ أَكْثَرُ عِبَادَةِ أَبِي ذَرٍّ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ التَّفَكُّرُ وَالِاعْتِبَارُ»؛ (۱۲۴) بیشترین عبادت ابودر، فکر کردن و پند گرفتن بود (و در نتیجه عمل صالح نمودن). امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ فَإِنَّ تَعَلُّمَهُ حَسَنَةٌ وَ طَلَبُهُ عِبَادَةٌ وَ مَدَاكَرَتُهُ تَسْبِيحٌ وَ الْبَحْثُ عَنْهُ جِهَادٌ وَ تَعَلُّمُهُ صَدَقَةٌ وَ بَدَلُهُ لِأَهْلِهِ قُرْبَةٌ وَ الْعِلْمُ تَمَارُ الْجَنَّةِ...»؛ (۱۲۵) دانش را فرا بگیرید زیرا یاد گرفتنش حسنه، طلبش عبادت، یادآوریش تسبیح، بحث و گفتگوش جهاد، یاد دادنش صدقه و بذل بخشش آن به اهلس موجب قرب است به خدا، و علم میوه بهشت است...

ب: نگرستن و نشستن با صالحان

رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: «نَظَرُ الْوَالِدِ إِلَى وَالِدَيْهِ حُبًّا لِهَمَّا عِبَادَةٌ»؛ (۱۲۶) نگاه کردن فرزند به پدر و مادر از روی محبت به آن دو عبادت می‌باشد. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «النَّظَرُ إِلَى الْعَالِمِ عِبَادَةٌ وَ النَّظَرُ إِلَى الْإِمَامِ الْمُقْسِطِ عِبَادَةٌ»؛ (۱۲۷) نگرستن به عالم (نه هر دانشمندی) عبادت است چنان که نگاه کردن به پیشوای عادل عبادت است. رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «النَّظَرُ إِلَى ثَلَاثَةِ أَشْيَاءٍ عِبَادَةٌ النَّظَرُ إِلَى وَجْهِ الْوَالِدَيْنِ وَ فِي الْمَضِيحِ وَ فِي الْبَحْرِ»؛ (۱۲۹) نگاه کردن به سه چیز عبادت محسوب می‌شود. به سیمای پدر و مادر و به قرآن و دریا. رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «نَظَرُ الْمُؤْمِنِ فِي وَجْهِ أَخِيهِ حُبًّا لَهُ عِبَادَةٌ»؛ (۱۳۰) نگاه محبت‌آمیز مؤمن در صورت برادرش عبادت است. و با مختصر تغییر از امام زین العابدین علیه السلام هم نقل شده است. (۱۳۱) رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «الْمُتَّقُونَ سَادَةٌ وَ الْفُقَهَاءُ قَادَةٌ وَ الْجُلُوسُ إِلَيْهِمْ عِبَادَةٌ»؛ (۱۳۲) پرهیزکاران، سروران و بزرگانند. و فقها پیشوایانند و نشستن در محضرشان عبادت است. (۱۳۳) امام رضا علیه السلام از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم آورده است: «مُجَالَسَةُ الْعُلَمَاءِ عِبَادَةٌ وَ النَّظَرُ إِلَى عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامِ عِبَادَةٌ وَ النَّظَرُ إِلَى الْبَيْتِ عِبَادَةٌ وَ النَّظَرُ إِلَى الْمَضْحَفِ عِبَادَةٌ وَ النَّظَرُ إِلَى الْوَالِدَيْنِ عِبَادَةٌ»؛ (۱۳۴) هم‌نشینی با علما عبادت است. نگاه کردن به علی علیه السلام عبادت می‌باشد. نگاه کردن به کعبه و قرآن عبادت است. نگاه کردن به پدر و مادر عبادت است. و مانند این حدیث از ابودر نقل شده است. (۱۳۵) امام رضا علیه السلام می‌فرماید: «النَّظَرُ إِلَى ذُرِّيَّتِنَا عِبَادَةٌ قُلْتُ النَّظَرُ إِلَى الْأَنْثَةِ مِنْكُمْ أَوْ النَّظَرُ إِلَى ذُرِّيَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ يَلِيلُ النَّظَرِ إِلَى جَمِيعِ ذُرِّيَّةِ النَّبِيِّ (ص) عِبَادَةٌ مَا لَمْ يُفَارِقُوا مِنْهَا وَ لَمْ يَتَلَوُّوا

بِالْمَعَاصِي»؛ (۱۳۶) نگاه کردن به ذریه (و فرزندان) ما عبادت است. عرض کردم: نگاه کردن به ائمه علیهم السلام از شما فقط، یا به همه فرزندان پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم؟ فرمود: بلکه نگاه کردن به همه ذریه (و فرزندان) رسول خدا صلی الله علیه و آله عبادت است تا هنگامی که از روش رسول خدا دور نگشته و به گناهان آلوده نشده‌اند. امام علی علیه السلام: رسول خدا فرمود: «النَّظَرُ إِلَى الْعَالَمِ عِبَادَةٌ وَالنَّظَرُ إِلَى الْإِمَامِ الْمُقْسَطِ عِبَادَةٌ وَالنَّظَرُ إِلَى الْوَالِدَيْنِ بِرَأْفَةٍ وَرَحْمَةٍ عِبَادَةٌ وَالنَّظَرُ إِلَى الْأَخِ تَوَدُّهُ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عِبَادَةٌ»؛ (۱۳۷) نگاه کردن به عالم عبادت است، نگاه کردن به پیشوای عادل عبادت می‌باشد. نظر به والدین با رأفت و مهربانی عبادت است، نگاه کردن به برادری که برای خدا او را دوست داری عبادت است. رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «النَّظَرُ إِلَى وَجْهِ عَلِيٍّ عِبَادَةٌ»؛ (۱۳۸) نگاه کردن به صورت علی علیه السلام عبادت است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «وَالْجُلُوسُ فِيهِ (مسجد الكوفة) مِنْ غَيْرِ تَلَاوَةٍ قُرْآنٍ عِبَادَةٌ»؛ (۱۳۹) نشستن در مسجد کوفه (حتی) بدون تلاوت قرآن هم عبادت است. رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «الْجُلُوسُ فِي الْمَسْجِدِ أَنْتِظَارَ الصَّلَاةِ عِبَادَةٌ مَا لَمْ يُحَدِّثْ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا يُحَدِّثُ قَالَ الْإِعْتَابُ»؛ (۱۴۰) نشستن در مسجد به انتظار نماز عبادت است تا زمانی که حدیث و سخنی گفته نشود. سؤال شد: یا رسول الله آنچه گفته و حدیث می‌شود چیست؟ فرمود: غیبت کردن.

ج: دعا و یاد خدا و خوبان

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلَيْنِ دَخَلَا الْمَسْجِدَ [فِي وَقْتٍ وَاحِدٍ] وَافْتَتَحَا الصَّلَاةَ [فِي وَقْتٍ وَاحِدٍ] فَكَانَ دُعَاءُ أَحَدِهِمَا أَكْثَرَ وَكَانَ قُرْآنُ الْآخَرِ أَكْثَرَ أَيُّهُمَا أَفْضَلُ قَالَ كُلُّ فِيهِ فَضْلٌ وَكُلُّ حَسَنٌ قِيلَ قَدْ عَلِمْنَا ذَلِكَ وَ لَكِنْ أَرَدْنَا أَنْ نَعْلَمَ أَيُّهُمَا أَفْضَلُ قَالَ الدُّعَاءُ أَفْضَلُ أَمَا سَمِعْتَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ هِيَ الْعِبَادَةُ وَ هِيَ أَفْضَلُ»؛ (۱۴۱) از امام صادق علیه السلام سؤال شد: دو نفر در یک وقت وارد مسجد شدند و نماز را شروع کردند، یکی بیشتر دعا نمود و دیگری قرآن بیشتر می‌خواند (عمل) کدام یک بهتر است؟ فرمود: دعا افضل است آیا نشنیده‌ای خداوند (عزوجل) می‌فرماید: «ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ» مرا بخوانید استجاب کنم شما را، دعا عبادت است و آن برتر و بهتر می‌باشد. رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «ذَكَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عِبَادَةً وَ ذَكَرَ عِبَادَةً وَ ذَكَرَ عَلِيٍّ عِبَادَةً وَ ذَكَرَ الْأَئِمَّةَ مِنْ وُلْدِهِ عِبَادَةً»؛ (۱۴۲) یاد خداوند (عزوجل) عبادت است، یاد من عبادت، و یاد علی علیه السلام عبادت و یاد ائمه علیهم السلام از فرزندان او عبادت است. رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم: «الضُّمْتُ عِبَادَةً لِمَنْ ذَكَرَ اللَّهَ»؛ (۱۴۳) سکوت برای کسی که خدا را یاد کند عبادت است. اسلام می‌خواسته با توجه قلبی مستمر به خدای مهربان و با یاد اسوه‌های علم و ایمان و اخلاق، انسان را از غفلت و بیهودگی و ماندگی در محدوده مادی دنیا بیرون بیاورد و با فاصله گرفتن از بدی‌ها و بدان، آهنگ پرواز به سوی فضایل و پیروی از خوبان کند.

د: دیگر نمونه‌ها

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «الْعِبَادَةُ سَبْعُونَ جُزْءً أَفْضَلُهَا جُزْءٌ طَلَبُ الْحَلَالِ»؛ (۱۴۴) عبادت هفتاد جزء است، بهترین بخش آن طلب روزی حلال می‌باشد. و در بیانی دیگر می‌فرماید: «الْعِبَادَةُ عَشْرَةٌ أَجْزَاءُ تَسْبِعُهُ أَجْزَاءُ فِي طَلَبِ الْحَلَالِ»؛ (۱۴۵) عبادت ده جزء دارد، نه قسمت آن در طلب (هر فکر و کار) حلال است. همچنین خداوند متعال در حدیث معراج، به رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: «يَا أَحْمَدُ لَيْسَ شَيْءٌ مِنَ الْعِبَادَةِ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنَ الصُّمْتِ وَ الصَّوْمِ»؛ (۱۴۶) یا احمد! چیزی از عبادات مانند سکوت و روزه نزد من محبوب‌تر نیست. عیسی بن ابی منصور می‌گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: «نَفْسُ الْمَهْمُومِ لَنَا الْمُغْتَمِّ لُظْمِنَا تَسْبِيحٌ وَ هَمُّهُ لِأَمْرِنَا عِبَادَةٌ وَ كَثْمَانُهُ لِسِرِّنَا جِهَادٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»؛ (۱۴۷) نفس کشیدن شخصی که به

خاطر ما محزون و به جهت ظلمی که به ما شده است غمگین باشد، تسبیح خدا گفتن به شمار می آید و همت گماردن او برای امر ما (ولایت و حکومت حق) عبادت است و مخفی کردن سرّ ما، جهاد در راه خدا است. رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می فرماید: «يَا عَلِيُّ أَيْنَ الْمُؤْمِنِ الْمَرِيضِ تَسْبِيحٌ وَ... وَ تَوَمُّهُ عَلَى الْفِرَاشِ عِبَادَةٌ»؛ (۱۴۸) یا علی! ناله مؤمن مریض تسبیح... و خواب او بر بسترش عبادت است... امام علی علیه السلام می فرماید: «الصَّوْمُ عِبَادَةٌ بَيْنَ الْعَبْدِ وَ خَالِقِهِ لَا يَطَّلِعُ عَلَيْهَا غَيْرُهُ وَ كَذَلِكَ لَا يُجَازِي عَنْهَا غَيْرُهُ»؛ (۱۴۹) روزه عبادتی است میان بنده و خالقش که جز او کسی بر آن مطلع نمی شود و همین طور غیر از او جزایش را نمی دهد. و در این مورد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم می فرماید: «الصَّائِمُ فِي عِبَادَةٍ وَإِنْ كَانَ نَائِمًا عَلَى فِرَاشِهِ مَا لَمْ يَتَعْتَبَ مُسْلِمًا»؛ (۱۵۰) روزه دار در حال عبادت است اگر چه در بسترش خوابیده باشد مادامی که غیبت مسلمانی را نکند. امام باقر علیه السلام می فرماید: «تَبَسُّمُ الْمُؤْمِنِ فِي وَجْهِ أَخِيهِ حَسَنَةٌ وَ صِدْقُهُ الْقَدَى عَنْهُ حَسَنَةٌ وَ مَا عَبَدَ اللَّهَ (بِمَثَلِ) إِدْخَالَ السُّرُورِ عَلَى الْمُؤْمِنِ»؛ (۱۵۱) تبسم مؤمن در صورت برادرش حسنه شمرده می شود و خداوند همانند خوشحال نمودن مؤمن پرستش نشده است. حضرت علی علیه السلام می فرماید: «قَبْلَهُ الْوَالِدِ رَحْمَةٌ وَ قَبْلَهُ الْمَرْأَةُ شَهْوَةٌ وَ قَبْلَهُ الْوَالِدَيْنِ عِبَادَةٌ»؛ (۱۵۲) بوسیدن فرزند مهربانی است، بوسیدن زن (همسر) شهوت است، بوسیدن پدر و مادر عبادت است... پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم می فرماید: «مَنْ تَزَوَّجَ فَقَدْ أُعْطِيَ نِصْفَ الْعِبَادَةِ»؛ (۱۵۳) کسی که ازدواج کند نصف عبادت به او عطا شده است. (اهمیت ازدواج را در کنترل تمایلات و دوری از گناه و کسب دین و اطاعت خدا را می رساند.) امام علی علیه السلام می فرماید: «الْيَقِينُ عِبَادَةٌ»؛ (۱۵۴) یقین (و ایمان و باور قلبی) عبادت است. امام علی علیه السلام می فرماید: «الْوَحْدَةُ رَاحَةٌ وَ الْعَزْلَةُ عِبَادَةٌ وَ الْقَنَاعَةُ غَنِيَّةٌ»؛ (۱۵۵) تنهایی موجب راحتی و گوشه گیری عبادت (در شرایط خاص و با حفظ ایمان) و قناعت غنیمت است. امام صادق علیه السلام می فرماید: «تَخْفِيفُ الْفَرِيضَةِ وَ تَطْوِيلُ النَّافِلَةِ مِنَ الْعِبَادَةِ»؛ (۱۵۶) کوتاه انجام دادن (نماز) واجب و طول دادن (نماز) مستحب از عبادت است (شاید مراد از نماز واجب نماز جماعت باشد که کوتاه خواندن آن برای امام جماعت مطلوب و توصیه شده است) بر این اساس از امام رضا علیه السلام روایت شده که می فرماید: «فَإِنْ أَنْتَ تَوَمُّ النَّاسَ فَلَا تُطَوِّلْ فِي صِلَاتِكَ وَ خَفِّفْ فَإِذَا كُنْتَ وَحْدَكَ فَتَقَلِّ مَا شِئْتَ فَإِنَّهَا عِبَادَةٌ»؛ (۱۵۷) پس اگر برای مردم امامت کنی نمازت را طول نده (رعایت حال ضعیفان را نمودن و تشویق برخی بر حضور در جماعت) و سبک ادا کن و هر گاه تنها بودی پس سنگین به جای آور آن گونه که می خواهی (و با خواندن مستحبات طول بده) که عبادت است. نتیجه این که روایات مذکور این حقیقت را آشکار می کند که با شکل گیری فرهنگ ارزشی و اخلاقی اسلام تمام رفتار و حرکات مسلمان (اعم از فعالیت های اقتصادی سالم، ازدواج، تسلیم رضای خدا شدن، شادمان نمودن دیگران، تفکر، تحصیل دانش، تلاش برای ولایت و حاکمیت پاکان، بوسیدن والدین، ناله بیمار و حتی نفس کشیدن و باور قلبی نسبت به حقایق و...) با وجهه خدایی، عبادت می شود و انسان در جامعه ای اینگونه سرشار از معرفت، معنویت و محبت اسلامی، لذت زندگی واقعی را می یابد.

فصل پنجم: بی نیاز از عبادت

از آنجا که خداوند کمال مطلق، واجب الوجود، غنی بالذات و مستجمع جمیع کمالات بوده، هرگز نیازی به عبادت بندگان و خلق ندارد و انسان ها سراسر نیازمند به او و با عبادت و بندگی او به کمال می رسند، همان گونه که در قرآن مکرر آمده: «وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَ أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ» (۱۵۸) در کلام عترت هم به این حقیقت اعتراف شده است: امام علی می فرماید: «فَإِنَّ اللَّهَ (سبحانه و تعالی) خَلَقَ الْخُلُقَ حِينَ خَلَقَهُمْ غَنِيًّا عَنْ طَاعَتِهِمْ أَمَّا مَنْ مَعْصِيَتِهِمْ لِأَنَّهُ لَا تَنْصُرُهُ مَعْصِيَةٌ مِنْ عَصَاؤِ وَلَا تَنْفَعُهُ طَاعَةٌ مِنْ أَطَاعَةٍ...»؛ (۱۵۹) همانا خداوند پدیده ها را در حالی آفرید که از اطاعت آنها بی نیاز و از نافرمانی شان در امان بود، زیرا نه معصیت گناهکاران به خدا زیانی رساند و نه اطاعت مؤمنان برای او سودی دارد، روزی بندگان را تقسیم و هر کدام را در جایگاه خودشان قرار داد. و حضرتش در تعقیب نماز می فرمود: «الهِ هَذِهِ صِلَاتِي صِلَاتِي لَا لِحَاجَةٍ مِنْكَ إِلَيْهَا وَ لَا رَغْبَةً مِنْكَ فِيهَا إِلَّا تَعْظِيمًا وَ طَاعَةً وَ إِجَابَةً لَكَ إِلَى مَا أَمَرْتَنِي...»؛

(۱۶۰) پروردگارا این نمازی که خواندم (نماز گویاترین نماد عبادت و خضوع به درگاه خدا) نه به خاطر نیازمندی یا میل و علاقه تو به آن است بلکه برای تعظیم و فرمانبرداری و اجابت فرمان تو می‌باشد (تا خیر و سعادت نصیب عبد گردد). امام حسین علیه السلام در دعای عرفه می‌فرماید: «إِلَهِي أَنْتَ الْعَنِي بِذَاتِكَ أَنْ يَصِلَ النَّفْعُ مِنْكَ فَكَيْفَ لَا تَكُونُ غَنِيًّا عَنِّي»؛ (۱۶۱) خدایا تو بی نیازتر از آن هستی که به خودت سود رسانی، پس چگونه من می‌توانم به تو سودی برسانم (چطور می‌شود غنی از من نباشی). حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «كُلُّ شَيْءٍ خَاشِعٌ لَهُ وَكُلُّ شَيْءٍ قَائِمٌ بِهِ غَنِيٌّ كُلُّ فَقِيرٍ... لَمْ تَخْلُقِ الْخَلْقَ لَوْحَشَهُ وَلَا اسْتَعْمَلْتَهُمْ لِمَنْفَعَةٍ وَلَا يَسْبِقُكَ مَنْ طَلَبْتَ وَلَا يُفْلِتُكَ مَنْ أَخَذْتَ وَلَا يَنْقُصُ سُلْطَانَكَ مَنْ عَصَاكَ وَلَا يَزِيدُ فِي مُلْكِكَ مَنْ أَطَاعَكَ...»؛ (۱۶۲) همه چیز در برابر خدا خاشع و همه چیز با عنایت او بر جای مانده است، بی نیاز کننده هر نیازمند است... آفرینش برای ترس از تنهایی نبوده و برای سودجویی و نیاز نیافریدی، کسی از قدرت تو نتواند بگریزد و هر کس بگیری نتواند از قدرت تو خارج گردد، گناهکاران از عظمت تو نکهانند و اطاعت کنندگان بر قدرت تو نیفزایند و... امام زین العابدین علیه السلام می‌فرماید: «... سُبْحَانَكَ لَا يَنْقُصُ سُلْطَانَكَ مَنْ أَشْرَكَ بِكَ وَكَذَّبَ رُسُلَكَ، وَ لَيْسَ يَسْتَطِيعُ مَنْ كَرِهَ قَضَاءَكَ أَنْ يُزِدَّ أَمْرَكَ وَلَا يَمْتَنِعُ مِنْكَ مَنْ كَذَّبَ بِقُدْرَتِكَ وَ لَا يُفُوتُكَ مَنْ عَبَدَ غَيْرَكَ...»؛ (۱۶۳) ای خدای منزّه و بی نیاز؛ آن که شریک برای تو قرار داد و پیامبرانت را به دروغ نسبت داد چیزی از فرمانروایی تو نکاست و کسی که حکم تو را نسنجید، نتوانست از فرمان تو سرپیچد و آن که غیر تو را پرستید از قدرت تو به در نرفت و آن کسی که مرگ و لقای تو را دوست نداشت، نتوانست در دنیا جاودان بماند.

فصل ششم: عبادت غیر خدا

در آیین اسلام پرسش غیر خدا در هر شکل ممنوع و حرام می‌باشد و احادیث اهل بیت علیهم السلام همانند قرآن بر این معنا تصریح دارند؛ از جمله: امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ أَضْعَى إِلَى نَاطِقٍ فَقَدْ عَبَدَهُ فَإِنْ كَانَ النَّاطِقُ يُؤَدِّي عَنِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ فَقَدْ عَبَدَ اللَّهَ وَ أَنْ كَانَ النَّاطِقُ يُؤَدِّي عَنِ الشَّيْطَانِ فَقَدْ عَبَدَ الشَّيْطَانَ»؛ (۱۶۴) هر کس به گوینده گوش سپارد، او را بندگی کرده است، اگر از خدای عزوجل سخن بگویند، شنونده خدا را عبادت کرده و اگر از سوی شیطان بگویند، شیطان را عبادت نموده است. امام صادق علیه السلام فرمود: «مَنْ أَطَاعَ الْمَخْلُوقَ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ فَقَدْ عَبَدَهُ»؛ (۱۶۵) هر کس در معصیت پروردگار از مخلوق اطاعت کند، او را پرستیده است. و در بیانی دیگر می‌فرماید: «مَنْ أَطَاعَ رَجُلًا فِي مَعْصِيَةِ فَقَدْ عَبَدَهُ»؛ (۱۶۶) هر که از فردی و شخصیتی در معصیت خدا فرمان برد، هر آینه او را بندگی کرده است. و از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده است: «مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ عَبَدَ الدِّينَارَ وَ الدَّرْهَمَ»؛ (۱۶۷) از رحمت خدا دور است، از رحمت خدا دور است، آن که بندگی درهم و دینار کند. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «العبيد ثلاثة؛ عبد رِقٍّ و عبد شهوة و عبد طمع»؛ (۱۶۸) بندگان سه گونه‌اند برده ز خرید، برده شهوت و برده طمع. حضرت علی علیه السلام در نامه‌ای به فرزندش می‌نویسد: «لَا تَكُنْ عَبْدَ غَيْرِكَ وَ قَدْ جَعَلَكَ اللَّهُ حُرًّا»؛ (۱۶۹) هیچ گاه بنده دیگری مباش چرا که خداوند تو را آزاد آفریده است. و نیز می‌فرماید: «عبد المظالم مسترق لا يجد أبدا العتق»؛ (۱۷۰) بنده طمع‌ها در بند بردگی است و هرگز آزادی را نمی‌یابد. «مَنْ أَرَادَ أَنْ يَعِيشَ حُرًّا أَيَّامَ حَيَاتِهِ فَلَا يَسْكُنِ الطَّمْعَ قَلْبَهُ»؛ (۱۷۱) هر کس می‌خواهد روزگار عمر خود را آزاد زندگی کند، طمع را در دل خویش جای ندهد. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ لَا يَعْرِفُ الْإِمَامَ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ فَإِنَّمَا يَعْرِفُ وَ يَعْبُدُ غَيْرَ اللَّهِ هَكَذَا وَ اللَّهُ ضَالًّا»؛ (۱۷۲) کسی که خدا را نشناسد و امام و پیشوای از ما اهل بیت علیهم السلام را نشناسد، همانا می‌شناسد و عبادت غیر خدا را می‌کند و به خدا سوگند سخت در گمراهی است. امام سجاد علیه السلام می‌فرماید: «... وَ أَهْوَاهُمْ عَلَيْكَ مَنْ أَنْتَ تَزُوقُهُ وَ هُوَ يَعْبُدُ غَيْرَكَ»؛ (۱۷۳) ... و پست‌ترین افراد نزد تو کسی است که روزی تو را می‌خورد و بندگی غیر تو را می‌کند.

فصل هفتم: فلسفه عبادت

از آنجا که دستورات خدای خالق و دین اسلام همراه با حکمت و به صلاح زندگی فردی و جمعی و دنیوی و اخروی انسان‌ها و امت می‌باشد، به برخی از احادیث در این باب اشاره می‌شود: امام رضا علیه السلام در بیان علت عبادت می‌فرماید: «لَلَّئِلاَّ يَكُونُوا نَاسِينَ لِذِكْرِهِ وَ لا تَارِكِينَ لِأَدْبِهِ وَ لا- لَاهِنِينَ عَن أَمْرِهِ وَ نَهْيِهِ، إِذَا كَانَ فِيهِ صِيَالُهُمْ وَ قَوَائِمُهُمْ فَلَوْ تَرَكُوا بِغَيْرِ تَعْتِيدٍ لَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمِيدُ فَفَسَيْتَ قُلُوبُهُمْ»؛ (۱۷۴) تا آن که مردم یاد خدا را فراموش نکنند و آداب لازم را نسبت به پروردگار وانگذارند و از اوامر و نواهی او غافل نشوند چرا که مصلحت و قوام آنان در این است. پس اگر بدون تعبد و بندگی او رها می‌شدند، بعد از مدتی دل‌های آنان سخت و تباه می‌شد. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «وَ عَن ذَلِكَ مَا حَرَسَ اللَّهُ عِبَادَهُ الْمُؤْمِنِينَ بِالصَّلَوَاتِ وَ الزَّكَاةِ وَ مُجَاهِدَةِ الصِّيَامِ فِي الْأَيَّامِ الْمَفْرُوضَاتِ تَسْكِينًا لِأَطْرَافِهِمْ وَ تَخْشِيعًا لِأَبْصَارِهِمْ وَ تَذَلِيلًا لِنُفُوسِهِمْ وَ تَخْفِيزًا (تخضیعا) لِقُلُوبِهِمْ وَ أَذْهَابًا لِخِيَلِهِمْ عَنْهُمْ وَ لَمَّا فِي ذَلِكَ مِنْ تَعْفِيرِ عِتَاقِ الْوُجُوهِ بِالْتُّرَابِ تَوَاضَعًا وَ التَّصَاقِ كِرَائِمِ الْجَوَارِحِ بِالْأَرْضِ تَصَاغِرًا وَ لِحُوقِ الْبَطُونِ بِالْمَثُونِ مِنَ الصِّيَامِ تَذَلُّلاً مَعَ مَا فِي الزَّكَاةِ مِنْ صَرْفِ ثَمَرَاتِ الْأَرْضِ وَ غَيْرِ ذَلِكَ إِلَى أَهْلِ الْمَسْكِنَةِ وَ الْفَقْرِ وَ إِلَى مَا فِي هَذِهِ الْأَفْعَالِ مِنْ قَمْعِ نَوَاجِمِ الْفَخْرِ وَ قَدْعِ (قطع) طَوَالِعِ الْكِبَرِ»؛ (۱۷۵) و اینگونه خداوند بندگانش را با نماز و زکات و تلاش روزه داری حفظ کرده است تا اعضا و جوارحشان آرام و دیدگانشان خاضع و جان و روان‌شان فروتن و دل‌هایشان متواضع باشد. تکبر و خودپسندی از آنان دور شود؛ زیرا در سجده بهترین جای صورت را به خاک مالیدن فروتنی آورد و قرار دادن اعضای پر ارزش بدن بر زمین اظهار کوچکی کردن است. و روزه گرفتن و چسبیدن شکم به پشت، باعث تواضع انسان و پرداخت زکات بر ثمرات زمین و غیر آن جهت نیازمندی‌های فقرا و مستمندان است. به آثار عبادت بنگرید که چگونه شاخه‌های تکبر و فخر نمودن‌ها را درهم می‌شکنند و از رویش خودپرستی و خودخواهی جلوگیری می‌نماید. و در حدیث دیگری می‌فرماید: «فَرَضَ اللَّهُ الْإِيمَانَ تَطْهِيرًا مِنَ الشُّرْكِ وَ الصَّلَاةَ تَنْزِيهًا عَنِ الْكِبَرِ وَ الزَّكَاةَ تَسْبِيحًا لِلرِّزْقِ وَ الصِّيَامَ إِيْتِلَاءً لِلْإِخْلَاصِ الْخَلْقِ وَ الْحَجَّ تَقَرُّبَةً لِلدِّينِ وَ الْجِهَادَ عِزًّا لِلْإِسْلَامِ وَ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ مَصْلَحَةً لِلْعَوَامِ وَ النَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ رَدْعًا لِلسُّفَهَاءِ وَ صِلَةَ الرَّحْمِ مِنْ نَمَاءٍ لِيَعْدِدَ وَ الْقِصَاصَ حَقْنًا لِلدَّمَاءِ وَ إِقَامَةَ الْجُدُودِ إِعْظَامًا لِلْمَحَارِمِ وَ تَرَكَ شَرْبَ الْخَمْرِ تَحْصِينًا لِلْعَقْلِ وَ مُجَانِبَةً السُّرْقَةِ إِجَابًا لِلْعَقَّةِ وَ تَرَكَ الزُّنَى تَحْصِينًا لِلنَّسَبِ... وَ الطَّاعَةَ تَعْظِيمًا لِلْإِمَامَةِ»؛ (۱۷۶) و خداوند ایمان را واجب نمود برای پاکسازی (دل‌های بندگان) از شرک و واجب کرد نماز را برای جلوگیری و بازداشتن کم خردان (از گناهان و زشتی‌ها) و صله رحم را جهت فراوانی و افزایش خویشاوندان و قصاص را برای پاسداری از خون‌ها، و اجرای حدود را برای بزرگداشتن محرمات و ترک میگساری را برای سلامت عقل و دوری از دزدی را برای تحقق عفت و پاکی، و ترک زنا را برای سالم ماندن نسل و نسبت آدمی... و اطاعت از امام را واجب فرمود برای بزرگداشت مقام امامت و رهبری (تا در پرتو تبعیت از او بندگان به کمال و سعادت برسند). و در بیانی دیگر می‌فرماید: «تَعَاهِدُوا أَمْرَ الصَّلَاةِ... وَ تَقَرَّبُوا بِهَا... وَ أَنَّهَا لَكُنْتُ الذُّنُوبَ حَتَّى الْوَرَقِ وَ تُطْلِقُهَا إِطْلَاقَ الرِّيقِ وَ شَبَّهَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ بِالْحُمَةِ تَكُونُ عَلَى بَابِ الرَّجُلِ فَهُوَ يَغْتَسِلُ فِيهَا فِي الْيَوْمِ وَ اللَّيْلَةِ حَمْسَ مَرَّاتٍ فَمَا عَسَى أَنْ يَبْقَى عَلَيْهِ مِنَ الدَّرَنِ وَ قَدْ عَرَفَ حَقَّهَا رَجَالٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ لَا تَشْغَلُهُمْ عَنْهَا زِينَةُ مَتَاعٍ وَ لَا قُرَّةُ عَيْنٍ مِنْ وَلَدٍ وَ لَا مَالٍ...»؛ (۱۷۷) نماز را (خواندن و اقامه آن ار) برعهده گیرید... و با نماز خود را به خدا نزدیک کنید... همانا نماز گناهان را چونان برگ‌های پاییزی می‌ریزد و بندها (و زنجیرهای بردگی و گناه) را می‌گشاید. پیامبر صلی الله علیه و آله نماز را به چشمه آب گرمی که بر در خانه مردی باشد، تشبیه کرده که شبانه روزی پنج نوبت خود را در آن شستشو دهد، پس هرگز چرک و آلودگی در بدن او نماند و حق نماز را مؤمنانی شناختند که زیور دنیا و روشنی چشمشان یعنی فرزند و ثروت مانع نمازشان نشود. و در بیانی دیگر نسبت به ذکر که نتیجه عبادت خداست می‌فرماید: «جَعَلَ الذَّكْرَ جَلَاءً لِلْقُلُوبِ، تَشْمَعُ بِهِ بَعْدَ الْوَقْرِ وَ تَبْصُرُ بَعْدَ الْعَشْوَةِ وَ تَنْفَادُ بِهِ بَعْدَ الْمُعَانَدَةِ وَ مَا بَرَّحَ لِلَّهِ (عَزَّتْ أَلَاؤُهُ) فِي الْبُرْهَةِ وَ فِي أَرْزَامِ الْفَتَرَاتِ عِبَادًا نَاجَاهُمْ فِي فِكْرِهِمْ وَ كَلَّمَهُمْ فِي ذَاتِ عُقُولِهِمْ فَاشْتَصَبَحُوا بِنُورِ يَقِظَةٍ فِي الْأَبْصَارِ وَ الْأَسْمَاعِ وَ الْأَفْنِدَةِ...»؛ (۱۷۸) همانا خدای سبحان و بزرگ، یاد خود را روشنی بخش دل‌ها قرار داد تا گوش پس

از ناشنوایی بشنود و چشم پس از کم نوری بنگرد و انسان بعد از دشمنی رام گردد. خداوند (نعمت‌هایش گرانقدر است) در زمان‌های مختلف روزگار و در دوران جدایی جامعه از رسالت، بندگانی داشته که با آنان در گوش جان‌شان زمزمه می‌کرد و در درون عقلشان با آنان سخن می‌گفت... .

فصل هشتم: تداوم عبادت

بدیهی است انسان موجودی است که باید آهنگ و آداب تربیت در کنار دل و جان او استمرار یابد تا گرفتار غفلت و فراموشی نشود و به رشد لایق به حالش برسد، همانگونه که در طبیعت باید پیوسته آب به طور نظم و مناسب به درخت و نهال برسد تا شکوفا شده، سایه و ثمر دهد و روایات این فصل بر این اصل اخلاقی تأکید دارد، باشد که در اثر تداوم و تکرار، خیر و خوبی در نهان آدمی نهادینه و ملکه گردد. امام سجاده علیه السلام می‌فرماید: «إِنِّي لَأُحِبُّ أَنْ أَدَامَ عَلَى الْعَمَلِ وَإِنْ قَلَّ»؛ (۱۷۹) من دوست دارم استمرار بر عمل را اگرچه کار خوب کم و کوتاه باشد. امام باقر علیه السلام فرمود: «مَا مِنْ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ مِنْ عَمَلٍ يُدَاوِمُ عَلَيْهِ وَإِنْ قَلَّ»؛ (۱۸۰) عمل و عبادتی بیشتر محبوب خداست که تداوم داشته باشد، هر چند اندک باشد. امام صادق علیه السلام فرمود: «إِيَّاكَ أَنْ تُفْرَضَ عَلَيَّ نَفْسُكَ فَرِيضَةً فَتَفَارِقَهَا اثْنِي عَشَرَ هَلَالًا»؛ (۱۸۱) مبدا عبادت و عملی را بر خود فرض کنی لیکن دوازده هلال و ماه از آن دوری کنی! امام علی علیه السلام فرمود: «قَلِيلٌ يُدَوِّمُ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ مَمْلُوءٍ مِنْهُ»؛ (۱۸۲) اندکی که استمرار داشته باشد، بهتر است از کار بسیاری که رنج آور باشد. رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله فرمود: «وَأَقْبَحُ مِنْ ذَلِكَ الْعَابِدُ لِلَّهِ ثُمَّ يَدَعُ عِبَادَتَهُ»؛ (۱۸۳) و زشت‌تر از این امور عابدی است که مدتی بندگی خدا کند و آن گاه رها کند آن عبادت را (و ادامه ندهد). در بیانی دیگر فرمود: «أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ»؛ (۱۸۴) محبوب‌ترین کارها نزد خدا کاری است که دوام بیشتر داشته باشد. امام علی علیه السلام در فرازهای زیبایی می‌فرماید: «دَوَامُ الْعِبَادَةِ بُرْهَانُ الظَّفَرِ بِالسَّعَادَةِ»؛ (۱۸۵) استمرار عبادت دلیل پیروزی و رسیدن به سعادت است. «بِدَوَامِ ذِكْرِ اللَّهِ تُنْجَابُ الْعُقْلَةُ»؛ (۱۸۶) به سبب تداوم ذکر قلبی و یاد خدا غفلت زایل گردد. «دَوَامُ الذِّكْرِ يُنِيرُ الْقَلْبَ وَ الْفِكْرَ»؛ (۱۸۷) دایم بودن یاد خدا دل و اندیشه را روش می‌سازد. «خَيْرُ الْعِبَادَاتِ أَقْرَبُهَا بِالْأَمْنِ وَأَخْلَصُهَا مِنَ الْآفَاتِ وَ أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ»؛ (۱۸۸) بهترین عبادت‌ها نزدیک‌ترین آنها به آسایش خاطر و خالص‌ترین آنها از آفت‌ها و مداوم‌ترین آنهاست، گرچه اندک باشد.

فصل نهم: مراتب عبادت

امام صادق علیه السلام فرمود: «إِنَّ النَّاسَ يَعْجِدُونَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى ثَلَاثَةِ أَوْجُهٍ فَطَبَقَةٌ يَعْجِدُونَهُ رَغْبَةً فِي تَوَابِهِ فَيَلْتَكِعُ عِبَادَةُ الْحُرِّصَاءِ وَ هُوَ الطَّمَعُ وَ آخَرُونَ يَعْجِدُونَهُ خَوْفًا مِنَ النَّارِ فَيَلْتَكِعُ عِبَادَةُ الْعَبِيدِ وَ هِيَ رَهْبَةٌ وَ لِكِنِّي أَعْبُدُهُ حُبًّا لَهُ عَزَّ وَجَلَّ فَيَلْتَكِعُ عِبَادَةُ الْكِرَامِ وَ هُوَ الْأَمْنُ لِقَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ هُمْ مِنْ فِرْعَ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ وَ لِقَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَ يُغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ فَمَنْ أَحَبَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَحَبَّهُ اللَّهُ وَ مَنْ أَحَبَّهُ اللَّهُ تَعَالَى كَانَتْ مِنَ الْأَمِينِينَ وَ هَذَا مَقَامٌ مَكْنُونٌ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ»؛ (۱۸۹) مردم خداوند را بر سه گونه می‌پرستند: گروهی از روی میل به ثواب و انتظار اجر، خدا را پرستش می‌کنند که این عبادت حریصان است و همان طمع می‌باشد. گروهی دیگر به خاطر ترس از آتش دوزخ، بندگی خدا می‌کنند که این پرستش بردگان و همان ترس است. ولیکن من خدا را به جهت این که او را دوست دارم، عبادت می‌کنم و این همان عبادت کریمان است زیرا خداوند متعال می‌فرماید: «بگو اگر خدا را دوست دارید از من پیروی کنید تا خدا شما را دوست بدارد» پس هر کسی که خدای (عزوجل) را دوست داشته باشد خدا نیز او را دوست خواهد داشت و آن که محبوب خدا شد از ایمنی یافتگان است. و این مقام مستور و پوشیده‌ای است که جز پاکیزگان به آن دست نیابند. امیرالمؤمنین علی علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ قَوْمًا عَبَدُوا اللَّهَ رَغْبَةً فَيَلْتَكِعُ عِبَادَةُ التُّجَّارِ وَإِنَّ قَوْمًا عَبَدُوا

اللَّهُ رَهِيَّةً فِتْلِكَ عِبَادَةُ الْعَبِيدِ وَإِنَّ قَوْمًا عَيَّدُوا اللَّهَ شُكْرًا فِتْلِكَ عِبَادَةُ الْأَحْرَارِ؛ (۱۹۰) گروهی خداوند را از روی رغبت (در ثواب) می‌پرستند که این عبادت تاجران است و گروهی دیگر از روی ترس خدا را عبادت می‌کنند که آن عبادت بردگان می‌باشد و گروهی از جهت شکرگزاری عبادت پروردگار را بجای می‌آورند که این عبادت آزادگان است. از مواعظ خداوند متعال: «یا أَحْمَدُ... أَوَّلُ الْعِبَادَةِ الصُّمْتُ وَالصُّومُ»؛ (۱۹۱) یا احمد... سرآغاز بندگی سکوت و روزه است. امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید: «الْإِحْلَاصُ (الْجُودُ فِي اللَّهِ) عِبَادَةُ الْمُقَرَّبِينَ»؛ (۱۹۲) اخلاص (بخشش در راه خدا) عبادت مقربین است. رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَيِّسِرِ الْعِبَادَةِ وَأَهْوَنُهَا عَلَى الْبَدَنِ الصُّمْتُ وَحَسُنَ الْخُلُقُ»؛ (۱۹۳) آیا شما را به آسان‌ترین و راحت‌ترین عبادت‌ها بر بدن آگاه کنم، آن عبارت از سکوت و خلق و خوی نیکو است. امام رضا علیه السلام در جواب سؤال ابو قره فرمود: «إِنَّ اللَّهَ اشْتَجَبَ خَلْقَهُ بِصُرُوبٍ مِنَ الْعِبَادَةِ وَاللَّهُ مَفَازٌ يُفْرَعُونَ إِلَيْهِ وَيُسْتَعْبَدُ [مُسْتَعْبَدٌ] فَاشْتَجَبَدَ عِبَادَهُ بِالْقَوْلِ وَالْعِلْمِ وَالْعَمَلِ وَالتَّوَجُّهِ وَنَحْوِ ذَلِكَ...»؛ (۱۹۴) خداوند متعال آفریدگان خود را به انواع عبادت فرا خوانده... و بندگان خود را به پرستش به وسیله گفتار، دانش، عمل، توجه و امثال آن واداشته است.

فصل دهم: عبادت نیکو

رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «أَعْظَمُ الْعِبَادَةِ أَجْرًا أَحْفَاها»؛ (۱۹۵) برترین عبادت از جهت پاداش مخفی‌ترین آن است. «وَأَحْسَنَ الْقَصْدِ فِي الْعِبَادَةِ»؛ (۱۹۶) و چه نیکو است اعتدال و میانه روی در عبادت. «مِنْ حُسْنِ عِبَادَةِ الْمَرْءِ حُسْنُ ظَنِّهِ»؛ (۱۹۷) خوبی و نیکویی عبادت انسان، حسن ظن او است. امام صادق علیه السلام به عمار ساباطی فرمود: «يَا عَمَّارُ الصَّدَقَةُ وَاللَّهُ فِي السَّرِّ أَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَةِ فِي الْعَلَانِيَةِ وَكَذَلِكَ وَاللَّهُ الْعِبَادَةُ فِي السَّرِّ أَفْضَلُ مِنْهَا فِي الْعَلَانِيَةِ»؛ (۱۹۸) ای عمار! صدقه در نهان برتر است از صدقه آشکار و همچنین به خدا سوگند عبادت در خفا بهتر است از عبادت آشکارا. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا أَلْهَمَهُ حُسْنَ الْعِبَادَةِ»؛ (۱۹۹) هنگامی که خداوند بنده‌ای را دوست داشته باشد، نیکی عبادت را به او الهام می‌کند. «مَنْ حَسِنَتْ يَقِينُهُ حَسِنَتْ عِبَادَتُهُ»؛ (۲۰۰) هر کس یقین او نیکو باشد عبادت او نیکو خواهد شد. «بِالْيَقِينِ تَمَّ الْعِبَادَةُ»؛ (۲۰۱) با یقین و باور قلبی، عبادت کامل می‌گردد. «مَنْ قَنَعَ حَسِنَتْ عِبَادَتُهُ»؛ (۲۰۲) هر کس (به آنچه دارد و خدا به او داده است) قانع باشد عبادت او نیکوتر و بهتر خواهد شد. «نِعْمَ عُونُ الْعِبَادَةِ السَّهْرُ»؛ (۲۰۳) خوب کمکی است برای عبادت، شب زنده‌داری. «عَلَيْكُمْ بِالْقَصْدِ فِي الْمَطَاعِمِ فَإِنَّهُ أَبْعَدَ مِنَ السَّرْفِ وَأَصَحَّ لِلْبَدَنِ وَأَعُونُ عَلَى الْعِبَادَةِ»؛ (۲۰۴) بر شما باد به اقتصاد و میانه‌روی در طعام و غذاها، چرا که موجب دوری از اسراف و باعث صحت بدن بوده و کمکی است برای عبادت. امام زین العابدین علیه السلام می‌فرماید: «لَا عِبَادَةَ إِلَّا بِالْتَفَقُّهِ»؛ (۲۰۵) عبادت (صحیح و کامل) نیست جز با دانش و آگاهی. ابو عبیده حداء می‌گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم می‌فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: خداوند متعال می‌فرماید: «إِنَّ مِنْ أَعْيِطِ أَوْلِيَائِي عِنْدِي رَجُلًا خَفِيفَ الْحَالِ ذَا حَظٍّ مِنْ صِيْلَاءِ أَحْسَنَ عِبَادَةَ رَبِّهِ بِالْغَيْبِ...»؛ (۲۰۶) همانا از خوشحال‌ترین اولیاء و دوستانم در نزد من فردی است سبک‌بال، دارای حظ و نصیبی از نماز، که عبادت پروردگارش را در نهان به نیکی انجام دهد. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «أَوْحَى اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى دَاوُدَ ذِكْرَ عِبَادِي مِنَ آلَائِي وَنِعْمَائِي... وَحَسُنَ الظَّنُّ يَدْعُو إِلَى حُسْنِ الْعِبَادَةِ»؛ (۲۰۷) خداوند متعال به داود علیه السلام وحی کرد: بندگانت را نسبت به نعمت‌هایم یادآوری کن... و حسن ظن، (انسان را) به حسن عبادت و انجام نیک آن فرا می‌خواند. زید بن علی از پدرش امام سجاده علیه السلام نقل می‌کند: «الْوَرَعُ نِظَامُ الْعِبَادَةِ»؛ (۲۰۸) ورع و پرهیزکاری نظام عبادت و بندگی است. از مواعظ خداوند متعال است: «... يَا أَحْمَدُ الْوَرَعُ يَفْتَحُ عَلَى الْعَبِيدِ أَبْوَابَ الْعِبَادَةِ فَتَكْرَمَ بِهِ عِنْدَ الْخَلْقِ وَيَصِلُ بِهِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»؛ (۲۰۹) یا احمد پرهیزکاری درهای عبادت را به سوی بنده می‌گشاید، پس به وسیله آن نزد خلق عزیز می‌گردد و به خدای (عزوجل) می‌رسد. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «فَضِيلَةُ السَّادَةِ حُسْنُ الْعِبَادَةِ»؛ (۲۱۰) فضیلت بزرگان در نیکویی عبادت است. «مَنْ تَوَرَّعَ حَسِنَتْ

عبادته؛ (۲۱۱) هر کس ورع بورزد، عبادتش نیکو خواهد شد. «صَلَّاحُ الْعِبَادَةِ التَّوَكُّلُ»؛ (۲۱۲) صلاح عبادت، توکل به خداست. «فی الْإِنْفِرَادِ لِعِبَادَةِ اللَّهِ كُنُوزُ الْأَرْبَاحِ»؛ (۲۱۳) در اختصاص به عبادت و بندگی پروردگار گنجینه‌هایی سودمند است. رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «عُبدَ اللَّهُ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ كُنْتُ لَا تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ»؛ (۲۱۴) ای ابوذر! خداوند را چنان عبادت کن که گویا او را می‌بینی و اگر تو او را نمی‌بینی، همانا او تو را می‌بیند. امام صادق علیه السلام از امیرالمؤمنین علیه السلام نقل می‌فرماید: «أَلَا لَا خَيْرَ فِي عِبَادَةِ لَيْسَ فِيهَا تَفَكُّرٌ»؛ (۲۱۵) آگاه باشید در عبادتی که خالی از تفکر باشد خیری نیست. از پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم نقل شده است: «خُذُوا مِنَ الْعِبَادَةِ مَا تَطِيقُونَ...»؛ (۲۱۶) برگزینید و انجام دهید از عبادت، آن چه را طاقت و توان دارید.

فصل یازدهم: لذت عبادت

فراوان می‌پرسند که چگونه می‌توان لذت عبادت را درک کرد تا هم بانشاط و به دور از کسالت بهره معنوی وافر و خیر اخروی بیشتری ببریم و هم انگیزه بر انجام و استمرار آن داشته باشیم؟ پاسخ این سؤال را در سخن و سیره پیشوایان دین و دنیا، انبیا و ائمه علیهم السلام خواهید یافت، آنان که با جهاد اکبر به این حالت و ملکه رسیده بودند و هر قدر مناجات (همراه عشق و اشک) می‌کردند و به معشوق و معبودشان تقرب می‌یافتند، لذت بیشتر می‌بردند. از مواعظ مسیح علیه السلام است: «بِحَقِّ أَقُولُ لَكُمْ إِنَّهُ كَمَا يَنْظُرُ الْمَرِيضُ إِلَى طَيِّبِ الطَّعَامِ فَلَا يَلْتَمِذُهُ مَعَ مَا يَجِدُهُ مِنْ شِدَّةِ الْوَجَعِ كَذَلِكَ صَاحِبُ الدُّنْيَا لَا يَلْتَمِذُ بِالْعِبَادَةِ وَلَا يَجِدُ حَلَاوَتَهَا مَعَ مَا يَجِدُ مِنْ حُبِّ الْمَالِ (من حلاوة الدنيا)»؛ (۲۱۷) به راستی برای شما می‌گویم: چنان که مریض از نگاه به طعام پاکیزه (به جهت شدت درد) لذت نمی‌برد، اهل دنیا نیز از عبادت بهره‌مند نمی‌شود و شیرینی آن را نمی‌چشد (به جهت علاقمندی به مال و درک شیرینی دنیا). امام علی علیه السلام می‌فرماید: «كَيْفَ يَجِدُ لَذَّةَ الْعِبَادَةِ مَنْ لَا يَصُومُ عَنِ الْهَوَى»؛ (۲۱۸) چگونه لذت عبادت را درک کند کسی که از هوی پرهیز نمی‌کند؟ «كَيْفَ يَتَمَتَّعُ بِالْعِبَادَةِ مَنْ لَمْ يُعْنِهِ التَّوْفِيقُ»؛ (۲۱۹) چگونه از عبادت بهره می‌برد کسی که توفیق همراهش نباشد. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «الصَّمْتُ شِعَارُ الْمُحَقِّقِينَ بِحَقَائِقِ... وَمَعَهُ عَزْلُ الْهَوَى وَرِيَاضَةُ النَّفْسِ وَحَلَاوَةُ الْعِبَادَةِ»؛ (۲۲۰) سکوت شعار کسانی است که به حقایقی دست یافته‌اند... و همراه سکوت است دوری از هوی و ریاضت نفس و شیرینی عبادت. امام موسی بن جعفر علیه السلام می‌فرماید: «رَبَا هَشَامُ أَوْحَى اللَّهُ إِلَيَّ دَاوُدَ قَوْلَ لِعِبَادِي لِمَا يَجْعَلُونَ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ عَالِمًا مَفْتُونًا بِالْدُّنْيَا فَيَصِدُّهُمْ عَنْ ذِكْرِي وَعَنْ طَرِيقِ مَحَبَّتِي وَمُنَاجَاتِي أَوْلَيْكَ قَطَاعُ الطَّرِيقِ مِنْ عِبَادِي إِنَّ أَدْنَى مَا أَنَا صَانِعٌ بِهِمْ أَنْ أَنْزِعَ حَلَاوَةَ عِبَادَتِي وَ مُنَاجَاتِي مِنْ قُلُوبِهِمْ»؛ (۲۲۱) ای هشام! خداوند به داود علیه السلام وحی کرد: به بندگانم بگو: میان من و خودشان عالم شیفته به دنیا را واسطه قرار ندهند که آنها را از یاد من و طریق محبتم و مناجاتم باز می‌دارند. این عالمان، راهزن بندگانم هستند. کمترین مجازات آنها این است که لذت عبادت و مناجاتم را از دلشان بیرون می‌کنم. «... كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي حَتَّى يَتَوَرَّمَ قَدَمَاهُ وَيَقُولُ أَلَمْ أَكُنْ عَبِيداً شَكُوراً أَرَادَ أَنْ يُعْتَبِرَ بِهِ أُمَّتُهُ فَلَا تَغْمَلُوا عَنِ الْجَاهِدِ وَالتَّعْبُدِ وَالرِّيَاضَةِ بِحَالِ أَلَا وَإِنَّكَ لَوْ وَجَدْتَ حَلَاوَةَ عِبَادَةِ اللَّهِ وَرَأَيْتَ بَرَكَاتِهَا وَاسْتِضَاءَتَ بِنُورِهَا لَمْ تَصْبِرْ عَلَيْهَا سَاعَةً وَاحِدَةً وَ لَوْ قُطِعَتْ إِرْبَاباً إِرْبَاباً فَمَا أَعْرَضَ مَنْ أَعْرَضَ عَنْهَا إِلَّا بِحِزْمَانِ فَوَائِدِ السَّبْقِ مِنَ الْعَصْمَةِ وَالتَّوْفِيقِ»؛ (۲۲۲) رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم آن قدر نماز می‌خواند که قدم هایش متورم می‌شد و می‌فرمود: آیا بنده شکرگزاری نباشم. منظور حضرت این بود که امتش عبرت بگیرند و از آن حضرت پیروی کنند. پس از تلاش و تعبید و ریاضت در هیچ حال غافل نباشید، همانا تو اگر شیرینی عبادت را بچشی و برکاتش مشاهده کنی و از نور آن بهره‌مند شوی، یک ساعت هم طاقت جدایی از آن را نخواهی داشت، اگر چه قطعه قطعه شوی و کسی که از عبادت دوری می‌کند، نیست مگر به خاطر محروم شدن از فوائد گذشته که عصمت و توفیق باشد. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله فرمود: «الْأَنْظُرُ إِلَى مَحَاسِنِ النِّسَاءِ سَيَهُمُّ مِنْ سَيَاهِمِ إِبْلِيسَ فَمَنْ تَرَكَهَ أَذَاقَهُ اللَّهُ طَعْمَ عِبَادَةٍ تَسِيرَةٍ»؛ (۲۲۳) نگاه کردن به زینت‌های زنان، تیری از تیرهای شیطان است، پس هر کس آن را ترک کند، خداوند عبادت را در کام او شیرین کند و او را شادمان سازد. همچنین از

پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده است: «وَمَنْ أَعْرَضَ عَنِّ مُحَرَّمٍ أَبَدَلَهُ اللَّهُ بِهِ عِبَادَةً تَسِيرُهُ»؛ (۲۲۴) هر کس از حرامی دوری کند، خداوند آن را به توفیق عبادتی تبدیل نماید که او را شادمان گرداند. در اخبار داود علیه السلام آمده است: «مَا لِأَوْلِيَائِي وَاللَّهِمَّ بِالْدُّنْيَا؟ إِنَّ اللَّهَ يَذْهَبُ خَلَاوَةَ مُنَاجَاتِي مِنْ قُلُوبِهِمْ يَا دَاوُدُ إِنَّ مَحَبَّتِي مِنْ أَوْلِيَائِي أَنْ يَكُونُوا رُوحَانِيْنَ لَا يَغْتَمُونَ»؛ (۲۲۵) دوستا مرا چه که غم دنیا خورند، همانا غم دنیا شیرینی مناجات مرا از دل‌هایشان می‌برد. ای داود من دوست دارم دوستانم روحانی باشند و اندوه دنیا به خود راه ندهند. همچنین از مسیح بن مریم علیهما السلام نقل شده است: «بِحَقِّ أَقْوَالِ لَكُمْ مَنْ لَا يَنْقِي مِنْ زَرْعَةِ الْحَشِيْشِ يَكْثُرُ فِيهِ حَتَّى يَغْمَرَهُ فَيُفْسِدَهُ وَكَذَلِكَ مَنْ لَا يَخْرُجُ مِنْ قَلْبِهِ حُبُّ الدُّنْيَا يَغْمَرُهُ حَتَّى لَا يَجِدَ الْآخِرَةَ طَعْمًا»؛ (۲۲۶) حقیقتی را به شما بگویم، آن که علف‌های هرزه زارعت خود را وجین نکند، آنها زیاد گشته تا جایی که تمام مزرعه را می‌گیرد و زراعت را از بین می‌برد، همین طور کسی که محبت دنیا را از دلش بیرون نکند، دنیا دوستی، سراسر دلش را فراگیرد تا آنجا که هرگز لذت و طعم آخرت دوستی را نچشد. آری، لذت و گوارایی عبادت را زمانی خواهیم یافت که آفات و موانع آن (همانند هوسرانی و دنیا دوستی و گناه و...) شناخته از خود دور سازیم و عوامل مفید و مؤثر در این درک معنوی را (همانند معرفت، تقوا، تمرکز، لقمه حلال، خضوع و خشوع و...) در خود احیا کنیم.

فصل دوازدهم: زینت عبادت

به راستی زیور عبادت و چیزهایی که در زینت بخشیدن به آن مؤثر می‌باشد چیست؟ ابتدا امام حسن مجتبی علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ مَنْ طَلَبَ الْعِبَادَةَ تَرَكَ لَهَا»؛ همانا هر کس جوای عبادت است، خود را برای آن پاکیزه گرداند. (و به زیور عبادت آراسته شود) نیز امام علی علیه السلام می‌فرماید: «مَا تَزَيَّنَ مُزَيَّنٌ بِمِثْلِ طَاعِيَةِ اللَّهِ»؛ (۲۲۷) هیچ آراسته به زیوری مانند اطاعت خدا، آراسته نشده است. «الزَّيْنَةُ بِحُسْنِ الصَّوَابِ لَا بِحُسْنِ الثِّيَابِ»؛ (۲۲۸) زینت به زیبایی اعمال درست است نه به لباس و ظاهر نیکو. همچنین پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «وَالسَّكِينَةُ زِينَةُ الْعِبَادَةِ»؛ (۲۲۹) آرامش و طمأنینه، زینت عبادت است. «مَنْ رَزَقَهُ اللَّهُ حُبَّ الْآئِمَّةِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي أَصَابَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلَا يَشْكَنَّ أَحَدًا أَنَّهُ فِي الْجَنَّةِ فَإِنَّ فِي حُبِّ أَهْلِ بَيْتِي عَشْرِينَ خَصْلَةً، عَشْرٌ مِنْهَا فِي الدُّنْيَا وَعَشْرٌ مِنْهَا فِي الْآخِرَةِ أَمَا فِي الدُّنْيَا فَالزُّهْدُ وَالْحِرْصُ عَلَى الْعَمَلِ وَالْوَرَعُ فِي الدِّينِ وَالرَّعْبَةُ فِي الْعِبَادَةِ...»؛ آن کس که خداوند دوستی ائمه از اهل بیت مرا روزی او کرده است، همانا به خیر دنیا و آخرت نائل شده است. پس کسی که در بهشتی بودن او تردید نکند، زیرا در دوستی اهل بیت من بیست خصلت وجود دارد. ده تا در دنیا و ده تا در آخرت. اما در دنیا پس زهد، تلاش در عمل، ورع در دین، شوق و رغبت در عبادت... نیز امام علی علیه السلام فرمود: «زِينَةُ الْعِبَادَةِ الْخُشُوعُ»؛ زینت عبادت خشوع است.

فصل سیزدهم: عبادت خالص

فصل سیزدهم: عبادت خالص

ارزش هر چیز به میزان پاکی و بی عیب و آفت بودن آن است، عبادت نیز، ارزش و قبولی آن به اخلاص و پاکی از آفات بستگی دارد یعنی عبادی بودن به میزان انقطاع از ما سوی الله و خالص نمودن فکر و دل و انگیزه و عمل برای خداست و معصومین علیهم السلام و مخلصین بر اصل ارزشی اخلاص بر اهمیت و حقیقت آن تأکید داشته که روایات در دو بخش (اهمیت و جایگاه اخلاص - حقیقت اخلاص) می‌خوانیم. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «وَمَنْ لَمْ يَخْتَلِفْ سِرُّهُ وَعَلَمَانِيَّتُهُ وَفِعْلُهُ وَمَقَالَتُهُ فَقَدْ أَدَّى الْأَمَانَةَ وَأَخْلَصَ الْعِبَادَةَ»؛ (۲۳۰) کسی که آشکار و نهان و گفتار و کردارش متفاوت نباشد همانا امانت (الهی) را ادا کرده و عبادت خویش را خالصانه انجام داده است. «الْعِبَادَةُ الْخَالِصَةُ أَنْ لَا يَرْجُو الرَّجُلَ إِلَّا رَبَّهُ وَلَا يَخَافُ إِلَّا ذَنْبَهُ»؛ (۲۳۱) عبادت خالص آن است که بنده جز

به خداوند امیدوار نباشد و جز از گناه خویش نترسد. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «لَا يَكُونُ الْعَبْدُ عَابِدًا لِلَّهِ حَقَّ عِبَادَتِهِ حَتَّى يَنْقَطِعَ عَنِ الْخَلْقِ كُلِّهِ إِلَيْهِ فَيَحِينَهُ يَقُولُ هَذَا خَالِصٌ لِي فَيَتَقَبَّلُهُ بِكَرَمِهِ»؛ (۲۳۲) بنده به حقیقت بندگی و عبادت خداوند نمی‌رسد مگر این که از همگان ببرد و به او ببیند در این هنگام خدا می‌فرماید: این عمل خالص برای من است، پس به کرم خود آن را می‌پذیرد. امام رضا علیه السلام می‌فرماید: «أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَقُولُ طُوبَى لِمَنْ أَخْلَصَ لِلَّهِ الْعِبَادَةَ وَالِدُعَاءَ وَ لَمْ يَشْغَلْ قَلْبَهُ بِمَا تَرَى عَيْنَاهُ وَ لَمْ يَنْسَ ذِكْرَ اللَّهِ بِمَا تَسْمَعُ أُذُنَاهُ وَ لَمْ يَحْزَنْ صَدْرَهُ بِمَا أُعْطِيَ غَيْرُهُ»؛ (۲۳۳) همانا امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرمود: خوشا به حال کسی که عبادت و دعا را خالصانه برای خدا انجام دهد و قلبش به آنچه دیدگانش بیند مشغول نگردد و یاد خدا را به خاطر آنچه گوش‌هایش می‌شنود فراموش نکند و از آنچه به دیگران عطا شده سینه‌اش غمگین نگردد.

اهمیت اخلاص در عبادت

حضرت فاطمه علیها السلام می‌فرماید: «مَنْ أَضَيَّعَ إِلَى اللَّهِ خَالِصَ عِبَادَتِهِ أَهْبَطَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ أَفْضَلَ مَضِيئِهِ»؛ (۲۳۴) هر کس عبادت خالصش را به سوی خدا بالا بفرستد، خدای بزرگ هم برترین مصلحتش را به سوی او نازل فرماید. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «التَّقْوَى عَلَى ثَلَاثَةِ أَوْجِهٍ ... وَ مَنْ كَانَ اتَّقَى كَانَتْ عِبَادَتُهُ أَخْلَصَ وَأَطَهَرَ»؛ (۲۳۵) تقوی بر سه وجه است... آن که تقوایش بیشتر و پرهیزگارتر باشد عبادتش خالص‌تر و پاک‌تر است. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «فَارَزَّ بِالسَّعَادَةِ مَنْ أَخْلَصَ عِبَادَتِهِ»؛ (۲۳۶) هر کس عبادتش را خالص کند، به فلاح و رستگاری می‌رسد. «إِلِخْلَاصُ مِلَاكِ الْعِبَادَةِ»؛ (۲۳۷) اخلاص ملاک عبادت است. «إِلِخْلَاصُ ثَمَرَةِ الْعِبَادَةِ»؛ (۲۳۸) اخلاص ثمره و نتیجه عبادت است. رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «أَفْضَلُ النَّاسِ مَنْ عَشِقَ الْعِبَادَةَ فَعَانَقَهَا وَأَحَبَّهَا بِقَلْبِهِ وَبَاشَرَهَا بِجَسَدِهِ وَتَفَرَّغَ لَهَا فَهُوَ لَا يُبَالِي عَلَى مَا أَضَيَّحَ مِنَ الدُّنْيَا عَلَى عَشِيرٍ أَمْ عَلَى يُشِيرٍ»؛ (۲۳۹) برترین مردم کسی است که عاشق عبادت باشد. پس با عبادت (در تمام مراحل زندگی) ملازم شود و آن را به جان دوست داشته و با جسم و بدن در انجامش بکوشد و خود را برای عبادت فارغ و مهیا گرداند. برای چنین شخصی، مشکل و آسان دنیا اهمیتی ندارد. امام حسن عسکری علیه السلام می‌فرماید: «لَوْ جَعَلْتُ الدُّنْيَا كُلَّهَا لُقْمَةً وَاحِدَةً وَأَطْعَمْتُهَا مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ خَالِصًا لَرَأَيْتُ أَنِّي مُقَصِّرٌ فِي حَقِّهِ...»؛ (۲۴۰) اگر همه دنیا در لقمه‌ای قرار داده شود و من آن لقمه را در اختیار بنده‌ای که خدا را خالصانه عبادت می‌کند، قرار دهم احساس می‌کنم در حق او کوتاهی کرده‌ام. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «وَالْعَمَلُ الْخَالِصُ الَّذِي لَا تُرِيدُ أَنْ يَحْمَدَكَ عَلَيْهِ أَحَدٌ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ...»؛ (۲۴۱) عمل خالص آن است که انتظار تعریف و ستایش در مورد آن از هیچ کس جز خدای (عزوجل) نداشته باشی.

فصل چهاردهم: آفات عبادت

در دنیا و عالم طبیعت بلاها و آفت‌هایی سلامت و حیات موجودات را پیوسته تهدید می‌کنند و نیت‌ها و اعمال آدمی نیز در تیررس انواع آسیب‌ها و آفت‌ها قرار دارد، بالاتر آنکه، اشیاء نفیس و معنوی و ارزشی، آفت‌های بیشتر و غالباً پیچیده‌تر و پنهان‌تر بوده، هوشیاری و مراقبت مستمر را می‌طلب و گاه لحظه‌ای غفلت در عبادت، نابودی آن و سقوط انسان را به همراه خواهد داشت و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و عترت پاکش علیهم السلام از روی محبت همانند پدری مهربان نسبت به آفت‌ها و تهدیدهای عبادت هشدار داده‌اند که در اینجا به برخی اشاره می‌شود: ۱ - جهل و نادانی نسبت به اصل عبادت و آثار و احکام و آداب آن و عدم شناخت و توجه به توحید و کرامت انسان؛ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «الْمُنْعَبَدُ بَعِيرٌ فَفِيهِ كَالْحِمَارِ الطَّاحُونِ»؛ (۲۴۲) عبادت کننده بدون آگاهی و فهم مانند چارپای آسیاب است (که خودش می‌چرخد و راه می‌رود ولی پیش نمی‌رود!) و در بیانی دیگر می‌فرماید: «مَثَلُ الْعَابِدِ الَّذِي لَا يَتَفَقَّهُ كَمَثَلِ الَّذِي يَبْنِي الْيَلَّ وَيَهْدِمُ النَّهَارَ»؛ (۲۴۳) قصه و مثل عبادت کننده بی فهم و فقه، همانند

کسی است که در شب (ساختمانی) می‌سازد و روز ویرانش می‌کند. ۲ - شهرت‌طلبی، انجام عبادت با انگیزه حُسن شهرت بین مردم و ریا؛ امام رضا علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ شَهَرَ نَفْسَهُ بِالْعِبَادَةِ فَاتَّهَمُوهُ عَلَى دِينِهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَكْرَهُ شُهْرَةَ الْعِبَادَةِ وَ شُهْرَةَ اللَّبَاسِ»؛ (۲۴۴) هر کس خود را با عبادت مشهور کند پس او را در دین خود متهم بدارید (و مؤمن راستین ندانید زیرا از دین استفاده نفسانی و ابرازی می‌کند) زیرا خداوند متعال شهرت در عبادت و لباس شهرت (انگشت نما شدن) را مبغوض می‌دارد. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «الْأَشْتِهَارُ بِالْعِبَادَةِ رَيْبٌ»؛ (۲۴۵) مشهور شدن به عبادت شک برانگیز می‌باشد. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «آفَةُ الْعِبَادَةِ الرِّيَاءُ»؛ (۲۴۶) آفت عبادت، ریا و خودنمایی است. ۳ - تحمیل نمودن عمل عبادی به خود و دیگران یا با کراهت و بی میلی آن را انجام دادن؛ چرا که اسلام تکالیف را از روی اختیار و آگاهی و نشاط از مسلمان خواسته است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «لَا تُكْرِهُوا إِلَى أَنْفُسِكُمْ الْعِبَادَةَ»؛ (۲۴۷) عبادت را بر خودتان تحمیل نکنید. از امام باقر علیه السلام نقل شده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «إِنَّ هَذَا الدِّينَ مَتِينٌ فَأَوْغِلُوا فِيهِ بِرِفْقٍ وَلَا تُكْرَهُوا عِبَادَةَ اللَّهِ إِلَى عِبَادِ اللَّهِ فَتَكُونُوا كَالرَّائِبِ الْمُتَبَتِّ الَّذِي لَمَّا سَفِرَ أَقْطَعَ وَ لَمَّا ظَهَرَ أَبْقَى»؛ (۲۴۸) همانا این دین، دین متین (منطقی و مستدل) است، پس با رفق و ملایمت در آن وارد شوید و عبادت خداوند را بر بندگانش تحمیل نکنید تا مبدا همانند سواری شوید که در نیمه راه سفر، باز ماند، که نه به مقصد رسیده و نه مرکب او را توانی است. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «خَادِعٌ نَفْسَكَ فِي الْعِبَادَةِ وَ ارْتَفَقَ بِهَا وَ لَا تَقَهَّرْهَا وَ خُذْ عَفْوَهَا وَ نَسَاطَهَا إِلَّا مَا كَانَ مَكْتُوبًا»؛ (۲۴۹) در عبادت و بندگی، نفس خود را بفریب و با او مدارا نما و او را مجبور نکن و حالت خوشی و نشاط او را دریاب، مگر در مورد عبادت واجب. امام صادق علیه السلام فرمود: «مَرَّ بِي أَبِي وَ أَنَا حَادِتٌ وَ قَدِ اجْتَهَدْتُ فِي الْعِبَادَةِ فَرَآنِي وَ أَنَا أَتَصَابُ عَرَفًا فَقَالَ لِي يَا جَعْفَرُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَحَبَّ عَبْدًا أَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ وَ رَضِيَ عَنْهُ بِالْيَسِيرِ»؛ (۲۵۰) در نوجوانی که تلاش بسیار بر عبادت داشتم پدرم مرا دید در حالی که عرق می‌ریختم، پس به من فرمود: ای جعفر؛ فرزندم! همانا خداوند هنگامی که بنده‌ای را دوست داشته باشد او را داخل بهشت می‌کند و به آسانی از او راضی می‌شود. امام باقر علیه السلام: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «أَلَا إِنَّ لِكُلِّ عِبَادَةٍ شَرَّةً ثُمَّ تَصِيرُ إِلَى فَتْرَةٍ فَمَنْ صَارَتْ شَرَّةُ عِبَادَتِهِ إِلَى سُنَّتِي فَقَدْ اهْتَدَى وَ مَنْ خَالَفَ سُنَّتِي فَقَدْ ضَلَّ وَ كَانَ عَمَلُهُ فِي تَبَابٍ أَمَا إِنِّي أَصِلُّ وَ أَنَامُ وَ أَصُومُ وَ أَفْطِرُ وَ أَضْحِكُ وَ أَبْكِي فَمَنْ رَغِبَ عَنِّي مِنْهَا جِئْتُ فَالَيْسَ مِنِّي وَ قَالَ كَفَى بِالْمَوْتِ مَوْعِظَةً وَ كَفَى بِالْيَقِينِ غَنًى وَ كَفَى بِالْعِبَادَةِ سُغْلًا»؛ (۲۵۱) آگاه باشید برای هر عبادتی نخست شوق و نشاطی است، سپس به فترت و سستی گراید، پس هر کس شوق و نشاط عبادتش مطابق سنت و روش من باشد، هدایت شده و آن که با سنت من مخالفت نماید، گمراه گشته و عملش در خسران است. همانا من نماز می‌خوانم، می‌خوابم، افطار می‌کنم، می‌خندم و گریه می‌کنم، هر کس از روش من دوری کند از من نیست. و باز فرمود: مرگ برای پند گرفتن، یقین برای بی‌نیازی و عبادت برای اشتغال (و پرهیز از کارهای بیهوده) کافی است. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید: «يَا عَلِيُّ آفَةُ الْحَدِيثِ الْكُذْبُ وَ آفَةُ الْعِلْمِ النَّسْيَانُ وَ آفَةُ الْعِبَادَةِ الْفُتْرَةُ»؛ (۲۵۲) یا علی آفت سخن دروغ است و آفت علم فراموشی و آفت عبادت سستی است. ۴ - عجب و خودپسندی؛ امام زین العابدین علیه السلام در دعای مکارم الاخلاق از خداوند می‌خواهد: «... وَ لَا تُفْسِدْ عِبَادَتِي بِالْعُجْبِ»؛ (۲۵۳) ... پروردگارا عبادتم را به جهت عجب فاسد مگردان. امام باقر علیه السلام: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: خداوند متعال فرمود: «وَ إِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ لَمَنْ يَجْتَهِدُ فِي عِبَادَتِي فَيَقُومُ مِنْ رُقَادِهِ وَ لَدِيدٌ وَسِيَادِهِ فَيَتَهَجَّدُ لِي اللَّيْلَ إِلَى فَيْتَعِبُ نَفْسَهُ فِي عِبَادَتِي فَأَضْرِبُهُ بِالنَّعَاسِ اللَّيْلَةَ وَ اللَّيْلَتَيْنِ نَظْرًا مِنِّي لَهُ وَ إِتْقَاءً عَلَيْهِ فَيَنَامُ حَتَّى يُصْبِحَ فَيَقُومُ وَ هُوَ مَاقَتْ لِنَفْسِهِ زَارِيٌّ عَلَيْهَا وَ لَوْ أُخْلِى بَيْنَهُ وَ بَيْنَ مَا يُرِيدُ مِنْ عِبَادَتِي لَدَخَلَهُ الْعُجْبُ مِنْ ذَلِكَ فَيَصِيرُهُ الْعُجْبُ إِلَى الْفِتْنَةِ بِأَعْمَالِهِ فَيَأْتِيهِ مِنْ ذَلِكَ مَا فِيهِ هَلَاكُهُ لِعُجْبِهِ بِأَعْمَالِهِ وَ رِضَا عَنْ نَفْسِهِ حَتَّى يَظُنُّ أَنَّهُ قَدْ فَاقَ الْعَابِدِينَ وَ جَازَ فِي عِبَادَتِهِ حَدَّ التَّقْصِيرِ فَيَتْبَاعِدُ مِنِّي عِنْدَ ذَلِكَ وَ هُوَ يَظُنُّ أَنَّهُ يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ»؛ (۲۵۴) برخی از بندگان مؤمن در عبادت من کوشش بسیار می‌کنند شبانگاه از خواب ناز و بستر راحت بر می‌خیزد و خود را با انجام عبادت به زحمت می‌اندازد. من با نظر لطف و به جهت حفظ او یک شب و دو شب او را به خواب مبتلا می‌کنم و تا هنگام صبح می‌خوابد

سپس بر می‌خیزد در حالی که به خاطر آن خواب، خود را مذمت و سرزنش می‌کند؛ و اگر می‌گذاشتم آن چنان که خود می‌خواهد مرا عبادت کند از آن عبادت دچار عجب می‌گردید، و عجب اعمال او را به تباهی می‌کشانید و همین موجب هلاکش می‌شد، به خاطر عجب او نسبت به اعمالش و رضایت او از خودش به طوری که گمان می‌کرد بر عابدان برتری جسته و در عبادت خود از حد تقصیر و کوتاهی فراتر رفته است و در این هنگام از من دور می‌شود، در حالی که می‌پنداشت به من تقرب پیدا می‌کند. امام باقر علیه السلام یا امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «دَخَلَ رَجُلَانِ الْمَسْجِدَ أَحَدُهُمَا عَابِدٌ وَالْآخَرُ فَاسِقٌ فَخَرَجَا مِنَ الْمَسْجِدِ وَالْفَاسِقُ صَدِيقٌ وَالْعَابِدُ فَاسِقٌ وَذَلِكَ أَنَّهُ يَدْخُلُ الْعَابِدُ الْمَسْجِدَ مُدَلِّلاً بِعِبَادَتِهِ يُدَلُّ بِهَا فَتَكُونُ فِكْرَتُهُ فِي ذَلِكَ وَتَكُونُ فِكْرَةُ الْفَاسِقِ فِي التَّنَادُمِ عَلَى فِئَتِهِ وَيَسْتَغْفِرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِمَّا صَنَعَ مِنَ الذُّنُوبِ»؛ (۲۵۵) دو نفر وارد مسجد شدند یکی عابد و دیگری فاسق، پس چون از مسجد بیرون آمدند، فاسق صدیق و عابد فاسق گشته بود، بدان جهت که عابد داخل مسجد می‌شود در حالی که به عبادت خود می‌بالد و در این زمینه فکر می‌کند، اما فاسق به پشیمانی از گناهش می‌اندیشد و در پیشگاه خداوند (عزوجل) از گناهایی که انجام داده استغفار می‌کند. رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم از جبرئیل علیه السلام: خداوند تبارک و تعالی فرمود: «مَا يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ عَبْدِي بِمِثْلِ آدَاءٍ مَا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَإِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ لَمَنْ يُرِيدُ الْبَابَ مِنَ الْعِبَادَةِ فَأَكْفُهُ عَنْهُ لِيَلَّا يَدْخُلَهُ عُجْبٌ فَيُفْسِدَهُ...»؛ (۲۵۶) ... و هیچ چیز به مانند ادای واجبات موجب تقرب بندهام به من نمی‌شود... و از بندگان مؤمنم برخی اراده می‌کند بابتی از عبادت را (به روی خود باز می‌کند) و من او را از انجام آن باز می‌دارم تا گرفتار عجب نگشته و فاسد نشود... ۵ - حرام خواری؛ تاکید اسلام بر کسب و تهیه روزی حلال و پاک بیانگر اهتمام اسلام به اقتصاد سالم و حفظ حقوق افراد و کرامت انسان و احترام اموال بوده تا جایی که لقمه حرام در عبادت مؤمن مؤثر می‌باشد. «الْعِبَادَةُ مَعَ أَكْلِ الْحَرَامِ كَالْبِنَاءِ عَلَى الرَّمْلِ وَقِيلَ عَلَى الْمَاءِ»؛ (۲۵۷) عبادت با خوردن حرام همانند ساختمانی است که بر روی رمل (یا آب) بنا شده باشد. حتی محیط ذهن و فکر مسلمان باید به دور از اندیشه آلوده و حرام و منفی‌نگری و ناامیدی از مهر و رحمت خدا باشد. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «سُوءُ الظَّنِّ يُفْسِدُ الْعِبَادَةَ»؛ (۲۵۸) سوء ظن و بدگمانی، عبادت را فاسد می‌کند. ۶ - رها نمودن و ترک تداوم؛ امام صادق علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه وآله نقل نموده که فرمود: «مَا أَقْبَحَ الْفَقْرَ بَعْدَ الْغِنَى وَأَقْبَحَ الْخَطِيئَةَ بَعْدَ الْمَسْكِنَةِ وَأَقْبَحَ مِنْ ذَلِكَ الْعَابِدُ لِلَّهِ ثُمَّ يَدْعُ عِبَادَتَهُ»؛ (۲۵۹) چه زشت است فقر بعد از غنی بودن و گناه کردن بعد از مسکنت و از آن زشت‌تر عابدی است که مدتی خدا را عبادت کند سپس عبادت او را ترک نماید. و همچنین رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: «تَوَكُّعُ الْعِبَادَةِ يَفْسِدُ الْقَلْبَ»؛ (۲۶۰) رها کردن (بعد از مدتی و تداوم ندادن عبادت) موجب قساوت قلب و سنگدلی می‌شود. ۷ - شکم بارگی و دنیا‌گرایی؛ رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم می‌فرماید: «إِيَّاكُمْ وَالْبَطْنَةَ فَإِنَّهَا مَفْسَدَةٌ لِلْبَدَنِ وَمَوْرَثَةٌ لِلسَّقَمِ وَمَكْسَلَةٌ عَنِ الْعِبَادَةِ»؛ (۲۶۱) از پرخوری بپرهیزید که بدن را فاسد می‌کند و موجب مرضی می‌شود و سبب کسالت در عبادت می‌شود. امام موسی بن جعفر علیه السلام به هشام می‌فرماید: «يَا هِشَامُ اخْذِرْ هَذِهِ الدُّنْيَا وَاخْذِرْ أَهْلَهَا فَإِنَّ النَّاسَ فِيهَا عَلَى أَرْبَعَةِ أَصْنَافٍ... وَعَابِدٌ جَاهِلٌ يَسْتَصْغِرُ مَنْ هُوَ دُونَهُ فِي عِبَادَتِهِ يَحِبُّ أَنْ يُعْظَمَ وَيُؤَفَّرَ»؛ (۲۶۲) ای هشام! حذر کن از این دنیا و حذر کن از اهل آن، چرا که مردم در دنیا چهار دسته‌اند... و یکی از آنها عابد جاهلی است که آنهایی را که عبادتشان از او کمتر است پست و کوچک می‌شمارد و دوست دارد (که مردم) تعظیم و توقیرش کنند... نتیجه این که باید با تقوا و تلاش آفات عبادات خود را شناخت و با توبه و تصمیم، آنها را رطرد و فعل عبادی را پاک و پیراسته از هر عیب و آفت به جا آورد تا به نتایج و ثواب‌های اخروی و استجاب دعاها رسید، همانگونه که در کشاورزی باید علف‌های هرز و آفات نباتی را دفع کرد تا به زراعت برطروات و منفعت رسید چرا که رابطه این جهان و اعمال ما در آخرت و ابدیت، به کشتار و فصل کشت و برداشت تعریف و تشبیه شده است و پیامبر صلی الله علیه وآله می‌فرماید: «الدُّنْيَا مَرْعَةُ الْآخِرَةِ»؛ (۲۶۳) دنیا مزرعه آخرت است» و انسان با پاشیدن بذر و غرس درخت عمل در دنیا به محصول مناسب خواهد رسید. گل کاشتی ثمرت گل می‌دهد خار کشتی ثمرت خار دهد

فصل پانزدهم: اسوه‌های عبادت

الگوخواهی و الگوپذیری، فطری انسان است و همان گونه که در امور زندگی سراغ متخصصین موفق می‌رویم، در امور دینی و عبادی هم از عالمان عامل باید پیروی کرد نه تقلید از الگوهای ناآگاه و ناصالح مخصوصاً با ظهور مکاتب فریب‌گر و عرفان‌های انحرافی و معنویت‌گرایی وارداتی، استعماری و شیطانی؛ (۲۶۴) با این رویکرد روایات را در معرفی اسوه‌های اصیل و ضرورت تأسی به سیره و روش آنان که برگزیده خدا و در علم و عصمت و پاکی سر آمدند، بررسی می‌کنیم. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «وَأَحَبُّ الْعِبَادَةِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الْمُتَأَسِّي بِنَبِيِّهِ»؛ (۲۶۵) محبوب‌ترین بندگان نزد خدا کسی است که به پیامبرش تأسی و اقتدا کند (حدیث عام است و شامل تمام ابعاد زندگی مسلمانان می‌شود که پیامبر سرمشق او باشد و قبل از هر چیز اقتدا و تبعیت از پیامبر در عبادت و بندگی است). امام صادق علیه السلام فرمود: «إِنَّ اللَّهَ خَلَقَنَا فَأَحْسَنَ خَلْقَنَا وَصَوَّرَنَا فَأَحْسَنَ صُورَنَا وَجَعَلَنَا عَيْنَهُ فِي عِبَادِهِ وَكِسَانَهُ النَّاطِقَ فِي خَلْقِهِ وَيَدَهُ الْمَبْسُوطَةَ عَلَى عِبَادِهِ بِالرَّأْفَةِ وَالرَّحْمَةِ وَوَجْهَهُ الَّذِي يُؤْتِي مِنْهُ وَبَابَهُ الَّذِي يُدُلُّ عَلَيْهِ... وَبِعِبَادَتِنَا عُبِدَ اللَّهُ وَ لَوْ لَا نَحْنُ مَا عُبِدَ اللَّهُ»؛ (۲۶۶) خدای (عزوجل) ما (ائم‌علیهم السلام) را آفرید و خلقت ما را نیکو قرار داد و ما را تصویر کرد و زیبا نقش فرمود، پس ما را به منزله چشم خود در میان بندگان و زبان گویایش در بین مخلوقاتش و دست گسترده رحمت و رأفت خود بر بندگان و راه ورود و دری که به سوی او راهنمایی می‌کند، قرار داد... و با عبادت و بندگی ما است که خداوند پرستش می‌شود و اگر ما نبودیم پروردگار پرستش نمی‌شد. امام صادق علیه السلام بعد از بیان برخی شباهت‌های علی بن الحسین علیهما السلام به امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «وَلَقَدْ دَخَلَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ ابْنَهُ عَلَيْهِ فَإِذَا هُوَ قَدْ بَلَغَ مِنَ الْعِبَادَةِ مَا لَمْ يَبْلُغْهُ أَحَدٌ قَدْ أَضْفَرَ لَوْنُهُ مِنَ السَّهْرِ وَرَمَصَتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْبُكَاءِ وَدَبِرَتْ جَبْهَتُهُ وَأَنْخَزَمَ أَنْفُهُ مِنَ السُّجُودِ وَوَرِمَتْ سَاقَاهُ وَقَدَمَاهُ مِنَ الْقِيَامِ فِي الصَّلَاةِ وَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَلَمَّ أَمَّاكَ حِينَ رَأَيْتُهُ بِتِلْكَ الْحَالِ الْبُكَاءِ فَبَكَيتُ رَحْمَةً لَهُ فَإِذَا هُوَ يُفَكِّرُ فَالْتَفَتَ إِلَيَّ بِعَيْدٍ هُنَيْهَةٍ مِنْ دُحُولِي فَقَالَ يَا بَنِيَّ أَعْطِنِي بَعْضَ تِلْكَ الصُّحُفِ الَّتِي فِيهَا عِبَادَةٌ عَلَيَّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَعْطَيْتُهُ فَقَرَأَ فِيهَا شَيْئاً يَسِيراً ثُمَّ تَرَكَهَا مِنْ يَدِهِ تَضَجُّراً وَقَالَ مَنْ يَقْوَى عَلَيَّ عِبَادَةٌ عَلَيَّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ»؛ (۲۶۷) زمانی امام باقر علیه السلام بر پدرش (علی بن الحسین علیه السلام) وارد شد، در حالی که هیچ فردی از عبادت به اندازه و مقام او نمی‌رسید، پس پدر بزرگوارش را دید که در اثر شب زنده‌داری رنگش زرد و چشم‌هایش را گریه، آزرده و از سجده (های زیاد و طولانی) پیشانی آن حضرت پینه بسته و بینی‌اش مجروح گردیده است و قدم‌های او از ایستادن ورم نموده است، امام باقر علیه السلام فرمود: چون پدرم را بدان حال دیدم نتوانستم خودداری کنم و از روی دلسوزی بر او گریستم پس حضرتش در حالی که می‌اندیشید، روی به من کرد و گفت: فرزندم بعضی از این نوشته‌ها که عبادت علی بن ابی‌طالب علیه السلام در آنهاست به من بده، پس تقدیم کردم، مقدار کمی از آنها را خواند و با ناراحتی کنار گذاشت و فرمود چه کسی توان عبادت علی علیه السلام را دارد! امام علی علیه السلام می‌فرماید: «إِلَهِي مَا عَبْدْتُكَ خَوْفاً مِنْ عِقَابِكَ وَلَا طَمَعاً فِي ثَوَابِكَ وَ لَكِنْ وَجِدْتُكَ أَهْلاً لِلْعِبَادَةِ فَعَبَدْتُكَ»؛ (۲۶۸) پروردگارا تو را به خاطر ترس از دوزخ و به خاطر طمع و توجه به بهشت تو عبادت نکردم لیکن تو را شایسته و سزاوار عبادت یافتم پس پرستش نمودم. نیز از امام زین العابدین علیه السلام مشابه این حدیث نقل شده است. (۲۶۹) همچنین در زیارتنامه حضرت علی علیه السلام می‌خوانیم: «وَأَنْتَ أَحْسَنُ النَّاسِ عِبَادَةً»؛ (۲۷۰) و تو بهترین در عبادت هستی (سراسر وجود او و زندگی فردی و اجتماعی‌اش عبادت بود و اخلاص که گاه از شدت عبادت، بیهوش روی زمین می‌افتاد) (۲۷۱) و به حق اوست اسوه راستین عبودیت و بندگی خدای عزوجل! او که ولادتش در خانه خدا (کعبه) بود و در دامن پیامبر صلی الله علیه و آله چشم گشود و پرورش یافت و در خانه خدا (محراب مسجد کوفه) در حال عبادت (عالی‌ترین نماد عبادت، نماز) شهادتش واقع شد! هم او که با آن مناجات‌های جانسوز در نیمه‌های شب و دعای کمیل و... می‌فرمود: «أَنَا عَبْدُ اللَّهِ... وَ كَفَى لِي فَخْرًا أَنْ أَكُونَ لَكَ عَبْدًا»؛ (۲۷۲) او که از نظر کمی و کیفی عابدترین عابدان پس از پیامبر صلی الله علیه و آله بود. هم او

که آن قدر در عبودیت حق غوطه ور بود که خود موضوع عبادت می‌گردد، و یاد او و نگاه به سیمای او (و پیروانش) عبادت می‌شود که قبلاً اشاره شد: «ذِكْرُ عَلِيٍّ عِبَادَةٌ وَالنَّظَرُ إِلَى عَلِيٍّ عِبَادَةٌ». (۲۷۳)

فصل شانزدهم: تقصیر در عبادت

با توجه به فقر وجودی و ذاتی آدمی و بی‌نیازی مطلق پروردگار و این که عبادت نوعی عرض‌نیاز و تذلل و تشکر به درگاه خداوند (برای تقرب و تکامل) می‌باشد، نباید باعث غرور و غفلت گردد که این آفت و نقص‌غرض و دور شدن از هدف عبادت است و لذا پیشوایان پاک و عالم به حقایق دین و انسان‌شناسی، دستور داده‌اند هر چند بسیار هم عبادت می‌کنید، لیکن خود را مقصر در امر پرستش معبود یکتا و نامتناهی بدانید زیرا توان و توفیق عبادت نیز به لطف اوست و در هر حال هیچ کس را قدرت انجام حق عبادت او نباشد جز اعتراف به عجز و ناتوانی که این خود فضیلت نفس و پاداش آفرین است. امام سجاده‌علیه السلام می‌فرماید: «اللَّهُمَّ إِنَّ أَحَدًا... وَلَا يَبْلُغُ مَبْلَغًا مِنْ طَاعَتِكَ وَإِنْ اجْتَهَدَ إِلَّا كَانَ مُقْصِرًا دُونَ اسْتِحْقَاقِكَ بِفَضْلِكَ فَأَشْكُرُ عِبَادِكَ عَاجِزٌ عَنْ شُكْرِكَ، وَأَعْبُدُهُمْ مُقْصِرٌ عَنْ طَاعَتِكَ... وَكُلُّ مُقِرٍّ عَلَى نَفْسِهِ بِالتَّقْصِيرِ عَمَّا اسْتَوْجِبَتْ»؛ (۲۷۴) خدایا هر کس هر چه در طاعت تو بکوشد باز به کمتر از آنچه سزاوار تو است اکتفا کرده است پس شاکرترین بندگانت از سپاس تو عاجز است و عبادت‌کننده‌ترین آنان در طاعت و فرمانبرداری مقصر می‌باشد و همه درباره خود اعتراف می‌کنند که از آنچه سزاوار تو است کوتاهی کرده است. امام علی‌علیه السلام در وصف ملائکه می‌فرماید: «وَأِنَّهُمْ عَلَى مَكَانِهِمْ مِنْكَ وَمَنْزِلَتِهِمْ عِنْدَكَ وَاسْتِجْمَاعِ أَهْوَائِهِمْ فِيكَ وَكَثْرَةِ طَاعَتِهِمْ لَكَ وَقِلَّةِ غَفْلَتِهِمْ عَنْ أَمْرِكَ لَوْ عَايَنُوا كُنْهَ مَا خَفِيَ عَلَيْهِمْ مِنْكَ لِحَقَرُوا أَعْمَالَهُمْ وَلَزَرُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَعَرَفُوا أَنَّهُمْ لَمْ يَعْبُدُوكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ وَ لَمْ يُطِيعُوكَ حَقَّ طَاعَتِكَ»؛ (۲۷۵) آنان (فرشتگان) با همه مقام و منزلتی که نزد تو دارند و با همه دل‌خواهشان که منحصر در تو است و تو را تنها دوست دارند و فراوان تو را اطاعت می‌کنند که اندک غفلتی در فرمان تو ندارد، اگر آنچه از تو بر آنان پوشیده است مشاهده کنند (بدانند) بی‌گمان اعمال خود را ناچیز شمارند و خود را سرزنش نمایند و پی‌برند که تو را آن چنان که شایسته عبادت تو است عبادت نکرده‌اند و آن‌سان که سزاوارتوست فرمانبرداری و اطاعتت ننموده‌اند. امام موسی بن جعفر علی‌ه السلام به برخی فرزندان فرمود: «يَا بَنِي عَلَيْنِكَ بِالْجِدِّ لَا تُخْرِجَنَّ نَفْسَكَ مِنْ حِدِّ التَّقْصِيرِ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَ طَاعَتِهِ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُعْبُدُ حَقَّ عِبَادَتِهِ»؛ (۲۷۶) فرزندانم! تلاش کن خود را از مرز تقصیر در عبادت پروردگار و طاعت حق بیرون ندانی چرا که خداوند متعال آن‌گونه که سزاوار است عبادت نمی‌شود. امام موسی بن جعفر علی‌ه السلام می‌فرماید: «اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْنِي مِنَ الْمُعَارِينَ وَ لِمَا تُخْرِجُنِي مِنَ التَّقْصِيرِ قَالَ قُلْتُ أَمَّا الْمُعَارُونَ فَصَدَّ عَرَفْتُ أَنَّ الرَّجُلَ يُعَارُ الدِّينَ ثُمَّ يَخْرُجُ مِنْهُ فَمَا مَعْنَى لَا تُخْرِجُنِي مِنَ التَّقْصِيرِ فَقَالَ كُلُّ عَمَلٍ تُرِيدُ بِهِ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَكُنْ فِيهِ مُقْصِرًا عِنْدَ نَفْسِكَ فَإِنَّ النَّاسَ كُلَّهُمْ فِي أَعْمَالِهِمْ فِيمَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ اللَّهِ مُقْصِرُونَ إِلَّا مَنْ عَصَمَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ»؛ (۲۷۷) بسیار بگو خدایا مرا از عاریه‌داران قرار مده و از حد تقصیر بیرون مبر، راوی می‌گوید: عرض کردم: معنای عاریه‌داران را می‌دانم که مردی دین را به طوری عاریه می‌گیرد و سپس از آن خارج می‌شود اما معنای «از حد تقصیر بیرون مبر» چیست؟ حضرت فرمود، هر کاری که برای خدا انجام می‌دهی خود را در آن مقصر بدان، زیرا همه مردم در اعمالی که برای خدا انجام می‌دهند مقصر هستند مگر آن که خدای (عز و جل) عصمتش دهد و نگاهش دارد. امام علی‌علیه السلام می‌فرماید: «جَعَلَ حَقَّهُ عَلَى الْعِبَادِ أَنْ يُطِيعُوهُ... فَلَيْسَ أَحَدٌ (وَإِنْ اسْتَدَّ عَلَى رِضَا اللَّهِ حِزْبُهُ وَ طَالَ فِي الْعَمَلِ اجْتِهَادُهُ) بِبَالِغِ مَا اللَّهُ سُبْحَانَهُ أَهْلُهُ مِنَ الطَّاعَةِ لَهُ...»؛ (۲۷۸) خداوند حق خود را بر بندگان اطاعت خویش قرار داد... گرچه هیچ کس نمی‌تواند حق اطاعت خداوندی را چنانکه باید بگذارد (هر چند در به دست آوردن رضای خدا حریص باشد و در کار بندگی خدا بکوشد). از امام باقر علی‌ه السلام نقل شده است: رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: خداوند متعال می‌فرماید: «لَا يَتَكَلَّمُ الْعَامِلُونَ عَلَى أَعْمَالِهِمْ الَّتِي يَعْلَمُونَ بِهَا لِثَوَابِهَا فَإِنَّهُمْ لَوْ اجْتَهَدُوا وَ اتَّعَبُوا أَنْفُسَهُمْ أَعْمَارَهُمْ فِي عِبَادَتِي كَانُوا مُقْصِرِينَ غَيْرِ بِالْغَيْنِ فِي عِبَادَتِهِمْ كُنْهَ عِبَادَتِي...»؛ (۲۷۹) عمل‌کنندگان بر

اعمالی که به خاطر پاداش و ثواب من انجام می‌دهند، اعتماد نکنند چرا که اینان هر چند کوشش کنند و جان و عمرشان را در عبادت من به رنج افکنند باز هم کوتاهی کرده و به کینه عبادت من نمی‌رسند... از امام باقر علیه السلام روایت شده است: رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: خداوند متعال می‌فرماید: «إِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ عِبَادًا لَا يَصْلُحُ لَهُمْ أَمْرٌ دِينِهِمْ إِلَّا بِالْغِنَى وَالسَّعَةِ وَالصَّحَّةِ فِي الْيَدَيْنِ فَأَبْلَوْهُمْ بِالْغِنَى وَالسَّعَةِ وَصِحَّةِ الْيَدَيْنِ فَيَصْلِحُ عَلَيْهِمْ أَمْرٌ دِينِهِمْ وَإِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ لَعِبَادًا لَا يَصْلُحُ لَهُمْ أَمْرٌ دِينِهِمْ إِلَّا بِالْفَاقَةِ وَالْمَسْكِنَةِ وَالسُّقْمِ فِي أَيْدِيهِمْ فَأَبْلَوْهُمْ بِالْفَاقَةِ وَالْمَسْكِنَةِ وَالسُّقْمِ فَيَصْلِحُ عَلَيْهِمْ أَمْرٌ دِينِهِمْ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا يَصْلُحُ عَلَيْهِمْ أَمْرٌ دِينِ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ وَإِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ لَمَنْ يَجْتَهِدُ فِي عِبَادَتِي فَيَقُومُ مِنْ رُقَادِهِ وَلَدِيدٍ وَسَادِهِ فَيَتَهَجَّدُ لِي اللَّيْلِي فَيَتَعَبُ نَفْسَهُ فِي عِبَادَتِي فَأَضْرِبُهُ بِالنَّعَاسِ اللَّيْلَةَ وَاللَّيْلَتَيْنِ نَظْرًا مَنِي لَهْ وَإِقْبَاءً عَلَيْهِ فَيَنَامُ حَتَّى يُصْبِحَ فَيَقُومُ وَهُوَ مَاقَتْ لِنَفْسِهِ زَارِي عَلَيْهَا وَلَوْ أُحْلَى بَيْنَهُ وَبَيْنَ مَا يُرِيدُ مِنْ عِبَادَتِي لَدَخَلَهُ الْعُجْبُ مِنْ ذَلِكَ فَيَصِيرُهُ الْعُجْبُ إِلَى الْفِتْنَةِ بِأَعْمَالِهِ فَيَأْتِيهِ مِنْ ذَلِكَ مَا فِيهِ هَلَاكُهُ لِعُجْبِهِ بِأَعْمَالِهِ وَرِضَاهُ عَنْ نَفْسِهِ حَتَّى يَظُنَّ أَنَّهُ قَدْ فَاقَ الْعَابِدِينَ وَجَازَ فِي عِبَادَتِهِ حَيْدَ التَّقْصِيرِ فَيَتَّبَعُهُ مَنْ عِنْدَ ذَلِكَ وَهُوَ يَظُنُّ أَنَّهُ يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ فَلَا يَتَّكِلُ الْعَامِلُونَ عَلَى أَعْمَالِهِمْ الَّتِي يَعْمَلُونَهَا لِتَوَابِي فَإِنَّهُمْ لَوِ اجْتَهَدُوا وَاتَّعَبُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَفْنَوْا أَعْمَارَهُمْ فِي عِبَادَتِي كَانُوا مُقْصِرِينَ غَيْرَ بِالْغِينِ فِي عِبَادَتِهِمْ كُنْهَ عِبَادَتِي فِيمَا يَطْلُبُونَ عِنْدِي مِنْ كَرَامَتِي وَالنَّعِيمِ فِي جَنَاتِي وَرَفِيعِ دَرَجَاتِي الْعُلَى فِي جَوَارِي وَلَكِنْ فَبِرَحْمَتِي فَلْيَتَّقُوا وَبِغَضِي فَلْيَفْرَحُوا وَإِلَى حُسْنِ الظَّنِّ بِي فَلْيَطْمَئِنُّوا فَإِنَّ رَحْمَتِي عِنْدَ ذَلِكَ تَدَارِكُهُمْ وَمَنِي يُبَلِّغُهُمْ رِضْوَانِي وَمَغْفِرَتِي تُلْبِسُهُمْ عَفْوِي فَإِنِّي أَنَا اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ وَبِذَلِكَ تَسَمَّيْتُ»؛ (۲۸۰) اصلاح نمی‌کند امر دین برخی بندگان مؤمن مرا مگر ثروت، وسعت و صحت بدن. پس آنها را آزمایش می‌کنم با ثروت، وسعت و صحت بدن پس امر دینشان اصلاح می‌شود، و برخی بندگان امر دینشان اصلاح نمی‌گردد مگر به فقر، مسکنت و مرض در بدن‌هایشان، پس آنها را با فقر، مسکنت و مرض آزمایش می‌کنم پس امر دینشان اصلاح می‌شود. و من دانان‌ترم به آنچه امر دین بندگان مؤمنم را اصلاح می‌کند. و همانا از بندگان مؤمنم کسی است که در عبادت من کوشش می‌کند و از خواب شب و بستر لذیذ استراحت بپا می‌خیزد و در دل شب‌ها به تهجد مشغول شده و در عبادت من خود را به رنج می‌اندازد. پس یک شب، دو شب خواب را بر او مسلط می‌کنم از روی لطف و به خاطر حفظ او، در نتیجه تا صبح می‌خوابد و چون بیدار می‌شود خود را مذمت نموده و مؤاخذه می‌کند و اگر بین او و آنچه از عبادت من می‌خواهد آزاد بگذارم از این جهت عجب و (به خود بالیدن) در او پیدا می‌شود و خودپسندی او را به تباهی اعمالش می‌کشاند و آنچه موجب هلاکت اوست بر وی وارد می‌شود به خاطر عجب او نسبت به اعمالش و رضایت او از خودش، تا این که گمان می‌کند بر عبادت کنندگان برتری پیدا کرده و از حد و مرز تقصیر گذشته است، پس در این هنگام از من دور می‌شود در حالی که می‌پندارد به من نزدیک شده است. پس عمل کنندگان بر اعمالی که به خاطر پاداش من انجام می‌دهند، زیاد دل نبندند و اعتماد نکنند، برای این که اگر آنها جدیت کنند و خود را به زحمت بیندازند و عمر خودشان را در عبادت من صرف کنند باز هم کوتاهی کرده و به کینه عبادت من نمی‌رسند در آنچه می‌طلبند از کرامت من و نعمت‌های بهشت‌هایم و درجات رفیع و بلند در جوار من؛ لیکن به رحمت من اعتماد کنند و به فضل من خشنود باشند و به حسن ظن من اطمینان کنند برای این که رحمت من در این هنگام آنها را می‌پوشاند چرا که من خداوند رحمان و رحیم (بخشنده و مهربان) هستم و به این (اسم‌ها) نامیده شده‌ام.

فصل هفدهم: بهترین عبادت

رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می‌فرماید: «خَيْرُ الْعِبَادَةِ أَحْفِيهَا»؛ (۲۸۱) بهترین عبادت مخفی‌ترین آن است. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «خَيْرُ الْعِبَادَةِ قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ»؛ (۲۸۲) بهترین عبادت ذکر «لا اله الا الله» است. امام صادق علیه السلام: رسول خدا فرمود: «الْأَسْتِغْفَارُ وَقَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» خَيْرُ الْعِبَادَةِ؛ (۲۸۳) استغفار و ذکر «لا اله الا الله» بهترین عبادت است. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «الَّتَفَكَّرُ فِي آلَاءِ اللَّهِ نِعْمَ الْعِبَادَةِ»؛ (۲۸۴) اندیشه در نعمت‌های خداوند چه عبادت خوبی است. «أَعْلَى الْعِبَادَةِ إِخْلَاصُ الْعَمَلِ»؛ (۲۸۵)

عالی‌ترین عبادت، خالص نمودن عمل است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «خَيْرُ الْعِبَادَاتِ أَقْرَبُهَا بِالْأَمْنِ وَأَخْلَصُهَا مِنْ الْإِفَاتِ وَ أَدْوَمُهَا وَ إِنْ قَلَّ...»؛ (۲۸۶) بهترین عبادت‌ها نزدیک‌ترین آنها به آسایش (خاطر) و خالص‌ترین آنها از آفت‌ها و مداوم‌ترین آنها است اگر چه اندک باشد.

فصل هجدهم: عبادت کنندگان حقیقی

در حدیث معراج آمده است: «يَا أَحْمَدُ هَلْ تَدْرِي مَتَى يَكُونُ [لِي الْعَبْدُ عَابِدًا قَالَ لَا يَا رَبُّ قَالَ إِذَا اجْتَمَعَ فِيهِ سَبْعُ خِصَالٍ وَرَعَ يَحْجُزُهُ عَنِ الْمَحَارِمِ وَ صَمَّتْ يَكْفُهُ عَمَّا لَا يَعْنِيهِ وَ خَوْفٌ يَزِدَادُ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ بُكَائِهِ وَ حَيَاءٌ يَسْتَحِي مِنِّي فِي الْخَلَاءِ وَ أَكَلُ مَا لَابَدُّ مِنْهُ وَ يَبْغِضُ الدُّنْيَا لِئُغْضَى لَهَا وَ يُحِبُّ الْأَخْيَارَ لِجُبِّي لَهُمْ»؛ (۲۸۷) ای احمد (خطاب به پیامبر صلی الله علیه و آله) آیا می‌دانی بنده چه وقت مرا بندگی می‌کند؟ گفت نه ای پروردگرم فرمود: هر گاه هفت خصلت در او فراهم آید، پارسایی و ورعی که مانع او از حرام‌ها گردد و سکوتی که او را از سخنان بیهوده باز دارد و ترسی که هر روز بر گریه او بیفزاید و شرم و حیایی که در خلوت و تنهایی از من داشته باشد و خوردن (حلال) به اندازه ضرورت و دنیا را ناخوش دارد همانند من که آن را خوش ندارم و نیکان را دوست بدارد چون من آنان را دوست می‌دارم. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «اعْبُدِ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَابْنَاهُ يَرَاكَ»؛ (۲۸۸) خدا را چنان عبادت کن که گویی او را می‌بینی، زیرا اگر تو او را نمی‌بینی او تو را می‌بیند. «اعْبُدِ اللَّهَ وَلَا تُشْرِكْ بِهِ شَيْئًا وَ أَعْمَلْ لِلَّهِ كَأَنَّكَ تَرَاهُ»؛ (۲۸۹) خدا را تنها عبادت و بندگی کن و هیچ چیز را شریک او مگردان و برای خدا چنان کار کن که گویی او را می‌بینی. امام سجاد علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ عَمِلَ بِمَا قَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَهُوَ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ وَ مَنْ اجْتَنَبَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَهُوَ مِنْ أَعْيَدِ النَّاسِ وَ مِنْ أَوْرَعِ النَّاسِ...»؛ (۲۹۰) کسی که کارهای واجب را انجام دهد، از بهترین مردم است و آن که از محرمات دوری کند، از عابدترین و پارساترین انسان هاست... علی علیه السلام می‌فرماید: «أَقْرَبُ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى أَقْوَلُهُمْ لِلْحَقِّ وَ إِنْ كَانَ عَلَيْهِ وَ أَعْمَلُهُمْ بِالْحَقِّ وَ إِنْ كَانَ فِيهِ كَرِهَةٌ»؛ (۲۹۱) نزدیک‌ترین بندگان به سوی خدا (بلند مرتبه) حق‌گوترین آنان است، هر چند به زیان او باشد و به حق عمل کننده‌ترین آنهاست، هر چند در آن رنج و مشقت و خوش نداشته باشد. امام باقر علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل می‌کند که از آن حضرت سوال شد، بندگان برتر چه کسانی هستند؟ فرمود: «الَّذِينَ إِذَا أَحْسَنُوا اسْتَبَشَرُوا وَ إِذَا أَسَاءُوا اسْتَغْفَرُوا وَ إِذَا أُعْطُوا شَكَرُوا وَ إِذَا ابْتُلُوا صَبَرُوا وَ إِذَا غَضِبُوا غَفَرُوا»؛ (۲۹۲) آنان که وقتی نیکی کنند، شادمان شوند و هنگامی کار زشتی انجام دهند استغفار و توبه کنند و آنگاه که چیزی به آنان بخشیده شود شکر گزارند و در برابر گرفتاری و آزمون‌ها شکیبایند و در هنگامی که خشم نمایند، می‌بخشند. امام موسی بن جعفر علیه السلام می‌فرماید: «أَفْضَلُ مَا تَقَرَّبَ بِهِ الْعَبْدُ إِلَى اللَّهِ بَعِيدَ الْمَعْرِفَةِ بِهِ الصَّلَاةَ وَ بُرِّ الْوَالِدَيْنِ وَ تَرْكُ الْحَسَدِ وَ الْعُجْبِ وَ الْفَخْرِ»؛ (۲۹۳) برترین چیزی که باعث نزدیکی بنده به خدا می‌شود بعد از معرفت به او عبادتست از: نماز و نیکی به پدر و مادر و ترک کردن حسد و خود پسندی و فخر نمودن. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ مِنْ أَحَبِّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَيْهِ عَبْدًا أَعَانَهُ اللَّهُ عَلَى نَفْسِهِ فَاسْتَشَعَرَ الْحُزْنَ وَ تَجَلَّبَبَ الْخَوْفَ... فَهُوَ مِنْ مَعَادِنِ دِينِهِ وَ أَوْلَادِ أَرْضِهِ قَدْ أَلْزَمَ نَفْسَهُ الْعَدْلَ فَكَانَ أَوْلَ عَدْلِهِ نَفْيُ الْهَوَى عَنْ نَفْسِهِ»؛ (۲۹۴) از محبوب‌ترین بندگان نزد خداوند بنده‌ای است که او را در پیکار با نفس یاری رسانده پس جامه زیرین او اندوه و لباس روئینی او ترس از خداست... چنین کسی از گنجینه‌های دین خدا و ارکان زمین است خود را به عدالت واداشته و نخستین گام عادل بودن او آنکه، هوای نفس را از خود رانده و دور کرده است. جبرئیل علیه السلام به پیامبر صلی الله علیه و آله می‌گوید: «يَا مُحَمَّدُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله: لَوْ كَانَتْ عِبَادَتُنَا عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ لَعَمَلْنَا ثَلَاثَ خِصَالٍ سَقَى الْمَاءَ لِلْمُسْلِمِينَ وَ إِغَاثَةُ أَصْحَابِ الْعِيَالِ وَ سِتْرُ الذُّنُوبِ»؛ (۲۹۵) ای محمد! اگر بنا بود ما روی زمین عبادت کنیم، سه کار می‌کردیم، آب دادن و آب رسانی به مسلمانان، کمک به مردان عیال‌وار و پوشاندن گناهان (عیب پوشی و ترک گناه) حضرت عیسی علیه السلام به شخصی فرمود: «لِرَجُلٍ مَا تَصْنَعُ؟ قَالَ: أَتَعْبُدُ؟ قَالَ: فَمَنْ يَعُولُ عَلَيْكَ؟ قَالَ: أَخِي قَالَ: أَخُوكَ أَعْبُدُ مِنْكَ»؛

(۲۹۶) چه می‌کنی؟ گفت: عبادت پیشه کرده‌ام، حضرت پرسید: چه کسی مخارج زندگی تو را تأمین می‌کند؟ گفت: برادرم، مسیح علیه السلام فرمود، برادرت از تو عابدتر است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «أَعْبَدَ النَّاسَ مَنْ أَقَامَ الْفَرَائِضَ»؛ (۲۹۷) عابدترین مردم کسی است که واجبات و فرائض را به پا دارد. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «فَاعْلَمْ أَنَّ أَفْضَلَ عِبَادِ اللَّهِ عِنْدَ اللَّهِ إِمَامٌ عَادِلٌ هُدًى وَ هُدًى فَأَقَامَ سُنَّةَ مَعْلُومَةٍ وَ أَمَاتَ بِدَعْوَةٍ مَجْهُولَةٍ»؛ (۲۹۸) پس بدان که برترین بندگان (عابدترین بندگان) نزد او پیشوای دادگری است که خود هدایت شده و دیگران را به راه راست رهنمون گردد، سنت شناخته شده را بر پا دارد و بدعت ناشناخته را بمیراند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «الْعَبْدُ الْمُطِيعُ لِرَبِّهِ وَ لِرَبِّهِ فِي أَعْلَى عِلِّيِّينَ»؛ (۲۹۹) بنده‌ای که مطیع پدر و مادرش و پروردگارش باشد در اعلا-علیین (برترین مقام بهشت) خواهد بود. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «قال لي النبي صلى الله عليه وآله: «كُنْ وَرِعًا تَكُنْ أَعْيَدَ النَّاسِ وَ كُنْ قَنِعًا تَكُنْ أَشْكُرَ النَّاسِ...»؛ (۳۰۰) با تقوا و پرهیزکار باش تا عابدترین مردمان باشی، و قانع باش تا شکرگزارترین افراد باشی و... و همچنین فرمود: «الْبُكَاءُ مِنْ خِيَمَةِ اللَّهِ لِلتَّعْبِيدِ عَنِ اللَّهِ عِبَادَةَ الْعَارِفِينَ» (۳۰۱) وَ الْجُودُ فِي اللَّهِ عِبَادَةَ الْمُقَرَّبِينَ»؛ (۳۰۲) گریه از ترس خدا بخاطر دوری از خدا (برای اظهار تذلل و گناهی که مرتکب شده) عبادت و پرستش عارفان (معرفت یافتگان به خدا) است و جود و بخشندگی (با جان و مال و ایثار) در راه خدا عبادت تقرب یافتگان است. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله در روایاتی می‌فرماید: «ما تَقَرَّبَ الْعَبْدُ إِلَى اللَّهِ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ سُجُودٍ خَفِيِّ»؛ (۳۰۳) هیچ بنده‌ای به چیزی بهتر از سجده نهان به خدا تقرب نجوید. «أَحَبُّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ أَحْسَنُ خُلُقًا»؛ (۳۰۴) بهترین بندگان در پیشگاه خداوند بنده‌ای است که خلق و خویش نیکوتر باشد. «أَحَبُّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِبَادَةِ»؛ (۳۰۵) از محبوبترین بندگان نزد خدا آن کسی است که برای بندگانش سودمندتر باشد. «أَحَبُّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ الْأَتْقِيَاءُ الْأَخْفِيَاءُ»؛ (۳۰۶) محبوبترین بندگان پیش خداوند پرهیزکاران گمنامند. «ما زانَ اللَّهُ الْعِبَادَ بِزِينَةٍ أَفْضَلُ مِنْ زَهَادِهِ فِي الدُّنْيَا وَ عِفَافِهِ فِي بَطْنِهِ وَ فِرَجِهِ»؛ (۳۰۷) خداوند به بندگان زیوری برتر از بی رغبتی به دنیا و عفت شکم و شهوت نداده است. امام علی: «أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ أَطْوَعُهُمْ لَهُ»؛ (۳۰۸) دوست‌ترین بندگان نزد خدا فرمانبردارترین آنان نسبت به اوست.

فصل نوزدهم: عبادت و ولایت

عبادت و اعمال باید از مسیر اعتقاد به ولایت اهل بیت پیامبر علیهم السلام (تالی قرآن طبق حدیث ثقلین) قبول حق قرار گیرد، چرا که طبق روایات سنی و شیعه، حجت و جانشین خدا و مظهر صفات و برترین بندگان خالص خدا و صراط و سبیل حق، اسوه‌های علم و عظمت بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله عترت او علیهم السلام می‌باشند. و کتاب و سنت بر مودت آنان، (۳۰۹) تأکید دارد. ابو حمزه ثمالی می‌گوید: امام زین العابدین علیه السلام از ما پرسید: «أَيُّ الْبِقَاعِ أَفْضَلُ فَقُلْنَا اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ ابْنُ رَسُولِهِ أَعْلَمُ فَقَالَ أَمَّا أَفْضَلُ الْبِقَاعِ مَا بَيْنَ الرُّكْنِ وَ الْمَقَامِ وَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا عَمَّرَ مَا عَمَّرَ نُوْحٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي قَوْمِهِ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا يَصُومُ النَّهَارَ وَ يَقُومُ اللَّيْلَ فِي ذَلِكَ الْمَكَانِ ثُمَّ لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِغَيْرِ وَلائِنَّا لَمْ نَنْفَعَهُ ذَلِكَ شَيْئًا»؛ (۳۱۰) کدامین بقعه‌ها برتر و با فضیلت‌تر است؟ گفتیم: خدا و رسولش و فرزند پیامبرش علیهم السلام بهتر می‌دانند، پس فرمود: برترین بقعه‌ها و مکان‌ها ما بین رکن و مقام (در مسجد الحرام) می‌باشد و اگر شخصی به اندازه عمر نوح در قومش، یعنی ۹۵۰ سال عمر کند در حالی که روز را روزه دار و شب را با عبادت و قیام در آنجا به سر برد سپس به دیدار حق رود و بمیرد بدون داشتن ولایت ما خاندان این عبادت او را سودی نبخشد. محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام نقل می‌کند: «كُلُّ مَنْ دَانَ لِلَّهِ بِعِبَادَةٍ يُجَاهِدُ فِيهَا نَفْسَهُ وَ لَا إِمَامَ لَهُ مِنَ اللَّهِ فَسَعِيَّتُهُ غَيْرُ مَقْبُولٍ وَ هُوَ ضَالٌّ مُتَحَيِّرٌ وَ اللَّهُ شَانِيٌّ لِأَعْمَالِهِ وَ مَثَلُهُ كَمَثَلِ شَاةٍ ضَلَّتْ... وَ أَعْلَمُ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ أَيْمَةَ الْجَوْرِ وَ أَتْبَاعَهُمْ لَمَعَزُولُونَ عَنِ دِينِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَ أَضَلُّوا فَأَعْمَالُهُمُ الَّتِي يَعْمَلُونَهَا كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ»؛ (۳۱۱) هر کسی به خدا نزدیک شود با عبادت پر رنج، بدون داشتن امام و پیشوای خدایی، پس تلاش او مورد قبول نبوده و او گمراه و

سرگردان است و خدا نسبت به اعمال او غضبناک می‌باشد... و بدان ای محمد (ابن مسلم) رهبران جور و پیروانشان از دین خدا دورند، چرا که هم خود گمراه شده هم دیگران را گمراه کرده‌اند، پس اعمالی که آنها انجام می‌دهند هم چون خاکستری است که در یک روز طوفانی تند بادی بر آن بوزد و چیزی از اعمال و نتیجه تلاش خود نمی‌یابند و این همان گمراهی بعید است. جابر از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل می‌کند که ایشان فرمود: «الزُّمُومَا مَوَدَّتْنَا أَهْلَ الْبَيْتِ فَإِنَّهُ مَنْ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ يَوْمُنَا أَهْلَ الْبَيْتِ دَخَلَ الْجَنَّةَ بِشَفَاعَتِنَا وَاللَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَنْتَفِعُ عَبْدٌ بِعَمَلِهِ إِلَّا بِمَعْرِفَةِ حَقِّنَا»؛ (۳۱۲) ای جابر! پیوسته ملازم دوستی و ولایت ما اهل بیت باشید؛ زیرا آنکه خداوند را ملاقات کند در حالیکه ما او را دوست بدارد با متابعت ما وارد شود، سوگند به آنکه جان محمد در دست اوست، عمل هیچ بنده‌ای سودمند نیفتد مگر به وسیله معرفت و شناخت حق ما. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ مَنْ دَانَ اللَّهَ بِعِبَادَةٍ يُجَاهِدُ فِيهَا نَفْسَهُ بِلَا إِمَامٍ عَادِلٍ مِنَ اللَّهِ فَإِنَّ سَعْيَهُ غَيْرُ مَقْبُولٍ وَهُوَ ضَالٌّ مُتَحَيِّرٌ وَمَثَلُهُ كَمَثَلِ شَاةٍ ضَلَّتْ عَنْ رَاعِيهَا وَقَطِيعِهَا فَتَاهَتْ ذَاهِبَةً وَجَائِيَةً يَوْمَهَا فَلَمَّا أَنْ جَنَّهَا اللَّيْلُ بَصِيرَتْ بِقَطِيعِ غَنَمٍ مَعَ رَاعِيهَا فَجَاءَتْ إِلَيْهَا فَبَاتَتْ مَعَهَا فِي رَبْضَةٍ فَلَمَّا أَنْ سَاقَ الرَّاعِي قَطِيعَهُ أَنْكَرَتْ رَاعِيهَا وَ قَطِيعُهَا فَهَجَمَتْ مُتَحَيِّرَةً تَطْلُبُ رَاعِيَهَا وَقَطِيعُهَا فَبَصِيرَتْ بِسِرْحٍ قَطِيعِ غَنَمٍ آخَرَ فَعَمِدَتْ نَحْوَهَا وَحَنَّتْ إِلَيْهَا فَصَاحَ بِهَا الرَّاعِي الْحَقِي بِقَطِيعِكَ فَإِنَّكَ تَائِهَةٌ مُتَحَيِّرَةٌ قَدْ ضَلَلْتَ عَنْ رَاعِيكَ وَقَطِيعِكَ فَهَجَمْتَ ذَعْرَهُ مُتَحَيِّرَةً لَا رَاعِيَ لَهَا يُرْشِدُهَا إِلَى مَرَعَاهَا أَوْ يُرْذِّهَا فَيُنِينَا هِيَ كَذَلِكَ إِذَا اغْتَنَمَ الذُّبُّ ضَيْعَتَهَا فَأَكَلَهَا وَهَكَذَا يَا مُحَمَّدُ بَنُ مُسْلِمٍ مَنْ أَصْبَحَ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ لَا إِمَامَ لَهُ مِنَ اللَّهِ عَادِلٌ أَصْبَحَ تَائِهًا مُتَحَيِّرًا إِنْ مَاتَ عَلَى حَالِهِ تِلْكَ مَاتَ مَيْتَةً كُفْرٍ وَنِفَاقٍ»؛ (۳۱۳) کسی که بخواهد با ریاضت نفس و بدون پذیرش امام عادل از جانب خداوند عبادت کند و به خدا نزدیک شود، کوشش او پذیرفته نبوده و گمراه و سرگردان است. و مثل او همانند گوسفندی است که چوپان و گله خود را گم کرده و سرگردان و گرسنه روزش را سپری کند، پس آنگاه که شب فرا رسد، گله گوسفندی را با چوپانش ببیند و به سوی آن رود، شب را با آنها صبح کند اما وقتی چوپان گله خود را روانه سازد، چوپان و گله‌اش نزد او ناآشنا آید و سرگردان شود در حالیکه چوپان و گله خود را می‌جوید. پس گله دیگری را بنگرد و قصد رفتن به سوی آن کند در این هنگام چوپان فریاد زند، به گله خود ملحق شود که تو سرگردان و متحیری و چوپان و گله خود را گم کرده‌ای، پس وحشت و حیرت او را فراگیرد، نه چوپانی دارد که چرا گاه را به او نشان دهد یا او را به (مکان اصلی اش) باز گرداند، در شرایطی که او چنین (سرگردان) است گرگی فرصت را غنیمت شمرده او را دریده و می‌خورد. و این چنین است حکایت کسی که (از این امت) صبح کند در حالیکه امام عادل خدایی ندارد، سرگردان و متحیر صبح کرده است و اگر در این وضع بمیرد بر کفر و نفاق مرده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله خطاب به امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید: «شِعْدَ مَنْ أَطَاعَكَ وَشَقِيَ مَنْ عَصَاكَ وَرَبِحَ مَنْ تَوَلَّاكَ وَخَسِرَ مَنْ عَادَاكَ وَفَارَ مَنْ لَزِمَكَ وَهَلَكَ مَنْ فَارَقَكَ مَثَلُكَ وَمَثَلُ الْأُتَمَّةِ مِنْ وُلْدِكَ بَعْدِي مَثَلُ سَيْفِيْنَةَ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَا وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ وَمَثَلُكُمْ مَثَلُ النُّجُومِ كُلَّمَا غَابَ نَجْمٌ طَلَعَ نَجْمٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»؛ (۳۱۴) کسی که تو را اطاعت کند سعادت مند شود و آنکه تو را نافرمانی نماید، بدبخت شود آنکه ولایت تو را پذیرد، سود برد و آنکه با تو مخالفت کند، زیان بیند، آنکه ملازم و همراه تو شد، رستگار گردد و آنکه از تو جدا شود به هلاکت رسد، مثل تو و مثل امامان از فرزندان تو بعد از من همانند کشتی نوح است. آن کس که بر آن سوار شد، نجات یافت و آنکه سرباز زد غرق شد و مثل شما همانند ستارگان است، هر گاه ستاره‌ای غروب کند ستاره‌ای دیگر طلوع می‌کند تا روز قیامت. در کتاب «فقه الرضا علیه السلام» آمده است: «لَا تَدْعُوا الْعَمَلَ الصَّالِحَ وَالْإِجْتِهَادَ فِي الْعِبَادَةِ اتِّكَالًا عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ لَمَا تَدْعُوا حُبَّ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَالْتِسْلِيمَ لِأَمْرِهِمْ اتِّكَالًا عَلَى الْعِبَادَةِ فَإِنَّهُ لَا يُقْبَلُ أَحَدُهُمَا دُونَ الْآخَرِ»؛ (۳۱۵) امام رضا علیه السلام فرمود: هرگز عمل صالح و کوشش در عبادت را به جهت اعتماد به دوستی آل محمد صلی الله علیه و آله ترک نکنید و محبت آل محمد صلی الله علیه و آله و تسلیم امر و ولایت آنان را به اتکاء عبادت و امگذارید زیرا هیچ کدام از آن دو (عبادت و محبت) بدون دیگری قبول و پذیرفته نمی‌باشد. امام حسین علیه السلام می‌فرماید: زاهد عابدی که برتری علی علیه السلام را بعد از پیغمبر صلی الله علیه و آله به همه خلق انکار کند، همانند شعله آتشی در روز تند باد می‌شود و تمام اعمال او

همچون گیاهان (خشکیده) می‌گردد اگر چه صحراها از آنها آکنده شود، آن آتشی در گیاهان شعله افکند و همه را فراگیرد و چیزی باقی نگذارد. جابر می‌گوید: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله روزی در جمع مهاجر و انصار فرمود: «ای علی اگر فردی (بر فرض اینکه) حق عبادت پروردگار بجای آورد لیکن درباره ولایت) تو و اهل بیت تردید داشته باشد (و اینکه شما برترین مردمان هستی) در دوزخ خواهد بود. در حدیث عمار و معاذ و عایشه از رسول خدا صلی الله علیه و آله آمده است: «النَّظَرُ إِلَى عَلِيٍّ بِنِ اَبِيطَالِبِ عِبَادَةٌ وَ ذِكْرُهُ عِبَادَةٌ وَ لَا يَقْبَلُ الْاِيْمَانُ اِلَّا بِوَلَايَتِهِ وَ الْبِرَائَةِ مِنْ اَعْدَائِهِ»؛ (۳۱۶) نگاه کردن به علی بن ابی طالب علیه السلام و نیز ذکر و یاد او عبادت می‌باشد و ایمان بدون ولایت او و برائت از دشمنان او پذیرفته نیست (یعنی اطاعت از الگوی جامع و جمیل نمودن و از بدان و بدی‌ها دوری جستن). آری به علی علیه السلام باید اقتدا کرد که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «قَالَ لِي رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ اَدْعُ لِي سَيِّدَ الْعَرَبِ يَعْنِي عَلِيًّا فَقَالَتْ عَائِشَةُ اَلَسْتَ سَيِّدَ الْعَرَبِ قَالَ اَنَا سَيِّدُ وُلْدِ اَدَمَ وَ عَلِيٌّ سَيِّدُ الْعَرَبِ فَلَمَّا جَاءَهُ اَرْسَلَ لِي الْاَنْصَارِ فَاتَّوَهُ فَقَالَ لَهُمْ يَا مَعْشَرَ الْاَنْصَارِ اَلَا اَدُلُّكُمْ عَلٰى مَا اِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهٖ لَنْ تَضِلُّوْا بَعِيْدَهُ اَبِيْدًا قَالُوْا بَلٰى يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ فَقَالَ هٰذَا عَلِيٌّ فَاَحْبُوْهُ بِحُبِّي وَ اَكْرِمُوْهُ بِكِرَامَتِيْ فَبِاَنَّ جَبْرِئِلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ اَمْرَنِيْ بِالَّذِي قُلْتُ لَكُمْ عَنِ اللّٰهِ عَزَّ وَ عَلًا»؛ (۳۱۷) علی علیه السلام سید عرب را نزد من بخوانید عایشه پرسید مگر شما سید و آقای عرب نیستید؟! فرمود من سید و بزرگ فرزندان آدم علیه السلام هستم و علی علیه السلام سید عرب، پس وقتی علی علیه السلام آمد پیامبر صلی الله علیه و آله فرستاد تا انصار بیایند وقتی خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله آمدند، حضرت فرمود: ای گروه انصار! آیا شما را راهنمایی کنم به کسی که اگر به او تمسک جوئید هرگز تا ابد گمراه نخواهید شد؟ گفتند: بله ای رسول خدا، پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: این شخص علی علیه السلام (انسان کامل و برترین مصداق عترت و قرآن شناس جامع) است پس او را دوست بدارید به دوستی من (چون دوست داشتن علی علیه السلام دوستی پیامبرانت و عشق به او عشق به همه خوبی‌ها و خداست (من احبکم فقد احب الله)). و همچنین در کلامی دیگر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «مَنْ سَرَّهُ اَنْ يَّحْيَا حَيَاتِيْ وَ يَمُوْتَ مَمَاتِيْ وَ يَسِيْرُنْ جَنَّةَ عَدْنِ النَّبِيِّ غَرَسَهَا رَبِّيْ فَلْيُوَالِ عَلِيًّا مِنْ بَعْدِي وَ لِيُوَالِ وَلِيَّهٖ وَ لِيُقْتَدِ بِالْاَيْمَةِ مِنْ بَعْدِي فَانَّهُمْ عَتْرَتِيْ خُلِقُوا مِنْ طِيْنَتِيْ وَ رَزَقُوا فِيْهَا وَ عَلِمَا فَوَيْلٌ لِّلْمُكْذِبِيْنَ مِنْ اُمَّتِي الْفَاطِمِيْنَ فِيْهِمْ صَلَاتِيْ لَا اَنَالَهُمُ اللّٰهُ شَفَاعَتِيْ»؛ (۳۱۸) هر کس دوست دارد حیات و مرگش همانند من باشد و در باغ و بهشت عدن که پروردگارم غرس کرده ساکن شود، پس بعد از من ولایت علی علیه السلام را بپذیرد و ولایت و دوستی ولی او را و به پیشوایان بعد از من که عترت و خاندان من هستند اقتدا و تبعیت نماید که آنان از طینت من آفریده شده‌اند و فهم و علم، درک و دانش روزی آنان شده پس وای بر تکذیب کنندگان از امت من که پیوند مرا در آنان قطع کردند که شفاعت من هیچگاه به اینها نمی‌رسد.

فصل بیستم: عبادت در حکومت مهدی

به راستی عبادت حق که هدف از خلقت و آفرینش آدمی است چه زمانی محقق می‌گردد و آیا زمانی می‌رسد که بندگی و معرفت خداوند فراگیر شود و جهانیان همراه با کاروان هستی مطیع خدای و به سوی معبود مهربان حرکت کنند؟ آری. آنگاه که دین خدا حاکم و آیین الهی دستور العمل زندگی انسان‌ها گردد. (۳۱۹) خلیفه الله و اسوه انسان کامل با کارگزاران صالح و پاک (مطابق وعده الهی در قرآن و حدیث) سرپرستی جامعه بشری را عهده دار شوند. (۳۲۰) و علم (۳۲۱) و عقل و اندیشه و اخلاق در پرتو هدایت و نور ولایت رشد جهشی پیدا کند. (۳۲۲) انسان با آگاهی و اراده، می‌یابد که سعادت و حیات طیبه او در اطاعت و عبادت خداست و بس و بر این اساس تمایلات و استعدادهای خود را در مسیر کسب صفات خدایی و خلیفه الهی رشد می‌دهد و با معرفت توحیدی به سوی معاد و حیات جاوید سیر می‌کند «اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاْجِعُوْنَ»؛ (۳۲۳) ما از آن خداییم و به سوی او باز می‌گردیم. روایات متعدد گواه و گویایی این معناست که بندگی خدا و تعظیم انسان در برابر پروردگار یکتا در ظهور حضرت مهدی (عج) شکل خواهد گرفت از جمله: امام باقر علیه السلام در ذیل آیه شریفه «الَّذِيْنَ اِنْ مَكَنْتُمْ فِي الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَ اَتَوْا

الزَّكَاةَ وَ أَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَ لِلَّهِ عَقِبَةُ الْأُمُورِ»؛ (۳۲۴) آنانکه هرگاه در روی زمین به آنها قدرت و اقتدار بخشیدیم نماز را به پا دارند و زکات دهند و امر به معروف و نهی از منکر کنند و سرانجام همه کارها با خداست. «قَالَ وَ هَذِهِ لآلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ الْمَهْدِيُّ وَ أَضِيحَاهِ بِمَلِكِهِمُ اللَّهُ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبَهَا وَيُظَهِّرُ الدِّينَ وَيُمِيتُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِهِ وَبَاضِيحَاهِ الْبِدْعَ وَ الْبَاطِلَ»؛ (۳۲۵) می‌فرماید: این آیه در شأن حضرت مهدی و یارانش نازل شده و خداوند شرق و غرب زمین را در سیطره حکومتشان قرار می‌دهد و به وسیله او و اصحابش دین را آشکار و حاکم گرداند و بدعت و باطل را از بین می‌برد. «عَنْ عَقْدُ الدَّرْرِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي قِصَّةِ الْمَهْدِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «فَيَبْعَثُ الْمَهْدِي إِلَى أَمْرَائِهِ بِسَائِرِ الْأَمْصَارِ بِالْعَدْلِ بَيْنَ النَّاسِ... يَذْهَبُ الشَّرُّ وَيَبْقَى الْخَيْرُ وَيَزْرَعُ الْإِنْسَانُ مَدًّا وَ تُخْرَجُ لَهُ سَبْعَةُ أَمْدَادٍ كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَ يَذْهَبُ الزَّنَا وَ شُرْبُ الْخَمْرِ وَ يَذْهَبُ الزُّبَا وَ يَقْبَلُ النَّاسُ عَلَى الْعِبَادَاتِ وَ الشَّرْعِ وَ الدِّيَانَةِ وَ الصَّلَاةِ فِي الْجَمَاعَاتِ تَطُولُ الْأَعْمَارُ وَ تَوَدَّى الْأَمَانَاتِ وَ تُحْمِلُ الْأَشْجَارُ وَ تَتَضَاعَفُ الْبَرَكَاتُ وَ هَلَكُ الْأَشْرَارُ وَ تَبْقَى الْأَخْيَارُ وَ لَا يَبْقَى مَنْ يُبْغِضُ أَهْلَ الْبَيْتِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ»؛ (۳۲۶) از امیر المومنین علیه السلام نقل شده است در رابطه با حضرت مهدی علیه السلام که حضرت فرمود او فرماندها و کار گزارانش را به تمام شهرها و سرزمین‌ها می‌فرستند تا عدالت را بین مردم برقرار سازند.. شر و بدی (در فرد و جامعه) از بین می‌رود و خیر و خوبی می‌ماند مردمان یک مد (۱۰ سیر = ۷۵۰ گرم) بذر کشت می‌کنند و هفت مد برداشت می‌کنند همانگونه که خداوند بلند مرتبه فرموده است و زنا و میگساری و ربا خواری از بین می‌رود (همه جا عدل و برکت و امنیت اخلاقی، اجتماعی و اقتصادی برقرار می‌شود) و مردم به عبادت‌ها و شرع و دیانت و نماز جماعت روی می‌آورند، عمرها طولانی گردد و امانت‌ها ادا شود، درختان سر سبز و پر ثمر و برکت‌ها دو چندان شده، زشت کاران و بدان به هلاکت رسند و خوبان بمانند و کسی که بغض و دشمنی با اهل بیت علیهم السلام داشته باشد باقی نخواهد ماند. و در بیانی دیگر از آن حضرت نقل شده است: «وَ يَعْبُدُونَ اللَّهَ حَقَّ عِبَادَتِهِ»؛ (۳۲۷) و خداوند را عبادت می‌کنند حق عبادت و بندگی. از محمد بن مسلم نقل شده است که شنیدم امام باقر علیه السلام می‌فرمود: «الْقَائِمُ مَنْصُورٌ بِالرُّعْبِ وَ يَبْلُغُ سُلْطَانَهُ الْمَشْرِقَ وَ الْمَغْرِبَ وَ يُظَهِّرُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِهِ دِينَهُ... فَلَا يَبْقَى فِي الْأَرْضِ مَعْبُودٌ دُونَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ...»؛ (۳۲۸) امام قائم علیه السلام به وسیله رعب و ترس پیروز می‌شود (یکی از عوامل پیروزی حضرت ترسی است که در دل ستمگران و مردم پدید آمده و تسلیم رهبری او می‌شوند) و سیطره حکومتش را به شرق و غرب عالم گسترش می‌دهد و خدای عزوجل به وسیله او دینش را ظاهر و حاکم می‌کند.. و در نتیجه سراسر روی زمین جز خدای یکتا پرستش و عبادت نشود. ابوبصیر از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که در رابطه با قیام حضرت مهدی (عج) فرمود: «... وَ لَا تَبْقَى فِي الْأَرْضِ بُقْعَةٌ عَبْدٌ فِيهَا غَيْرَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الْأَعْبَادُ اللَّهُ فِيهَا وَ يَكُونُ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ»؛ (۳۲۹) ... قطعه زمینی در گستره گیتی که غیر خدای عزیز و جلیل در آن پرستش و عبادت شود، باقی نخواهد ماند و تنها دین خدا همه جا پرتو افکن شود هر چند مشرکان را خوش نیاید. و در حدیثی دیگر حضرتش می‌فرماید: «يُصْنَعُ كَمَا صَنَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ كَمَا هَدَمَ رَسُولُ اللَّهِ أَمْرَ الْجَاهِلِيَّةِ وَ يَسْتَأْنِفُ الْإِسْلَامَ جَدِيداً»؛ (۳۳۰) او (قائم آل محمد صلی الله علیه و آله) همانند پیامبر صلی الله علیه و آله عمل می‌کند پیامبر آنچه از زمان جاهلیت (شرکت و بت و باطل) بود از بین برد و اسلام را بنا نهاد امام زمان (عج) هم جاهلیت (جدید و مدرن جهان پر از ظلم و باطل و بدعت) را نابود گرداند و اسلام ناب را از نو پیاده می‌کند. واضح است که حاکمیت و اجرای دین اسلام و دستورات الهی همان عبودیت و بندگی خداست. مقداد بن اسود از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل می‌کند که فرمود: «لَا يَبْقَى عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ بَيْتٌ مَدْرٍ وَ لَا وَبْرٌ إِلَّا ادْخَلَهُ اللَّهُ كَلِمَةَ الْإِسْلَامِ وَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّ ذَلِكَ يَكُونُ عِنْدَ خُرُوجِ الْمَهْدِيِّ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ»؛ (۳۳۱) در سراسر روی زمین حتی خانه‌ای از سنگ و گل یا خیمه‌ای از کرک و مو باقی نماند جز آنکه خداوند اسلام را وارد آن می‌کند. و امام باقر علیه السلام فرمود: قطعاً این امر هنگام قیام مهدی آل محمد علیه السلام محقق خواهد شد. «عَنْ أَبِي بَصِيرٍ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: ... وَ لَا تَبْقَى فِي الْأَرْضِ بُقْعَةٌ عَبْدٌ فِيهَا غَيْرَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا عَبْدَ اللَّهِ فِيهَا وَ يَكُونُ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ»؛ (۳۳۲) ابوبصیر از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که - در رابطه با

قیام حضرت مهدی علیه السلام - فرمود: قطعه زمینی در گستره زمین باقی نمی‌ماند که غیر خدای عزیز و جلیل، در آن پرستش و عبادت شود و تنها دین خدا همه جا پرتوافکن شود؛ هر چند مشرکان را خوش نیاید. و در حدیثی دیگر حضرتش می‌فرماید: «يَضَعُ كَمَا يَضَعُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَهْدِيكُمْ مَا كَانَ قَبْلَهُ كَمَا هَدَى رَسُولُ اللَّهِ أَمْرَ الْجَاهِلِيَّةِ وَيَسْتَأْنِفُ الْإِسْلَامَ جَدِيداً؛ او (قائم آل محمد صلی الله علیه و آله) همانند پیامبر صلی الله علیه و آله عمل می‌کند و همچون پیامبر آنچه را که از زمان جاهلیت (شُرک و بت و باطل) بود، از بین برد و اسلام را بنا نهاد؛ امام زمان علیه السلام نیز جاهلیت (جدید و مدرن جهان پر از ظلم و باطل و بدعت) را نابود گرداند و اسلام ناب را از نو پیاده می‌کند. واضح است که حاکمیت و اجرای دین اسلام و دستورات الهی همان عبودیت و بندگی خداست. «قَالَ مَقْدَادُ بْنُ الْأَسْوَدِ سَجَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَقُولُ لَا يَبْقَى عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ بَيْتٌ مَدْرٍ وَلَا وَبَرٍ إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ كَلِمَةَ الْإِسْلَامِ وَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّ ذَلِكَ يَكُونُ عِنْدَ خُرُوجِ الْمَهْدِيِّ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ؛ (۳۳۳) مقداد بن اسود از پیامبر نقل می‌کند که فرمود: در سراسر زمین، حتی خانه‌ای از سنگ و گل و یا خیمه‌ای از کرک و مو باقی نمی‌ماند جز آنکه خدا اسلام را وارد آن می‌کند و امام باقر علیه السلام فرمود: قطعاً این امر هنگامه قیام مهدی آل محمد صلی الله علیه و آله محقق خواهد شد. «و فِي رَوْضَةِ الْكَافِي عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ... وَ ذَكَرْنَا حَدِيثًا قَدْسِيًّا طَوِيلًا يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ وَ قَدْ ذَكَرَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَتَحْتَ كَلِمَاتِي لِمَظْهَرِنِّ دِينَهُ عَلَى الْأَذْيَانِ كُلِّهَا وَ لَمَّا عُنِدَنَّ بِكُلِّ مَكَانٍ؛ (۳۳۴) در حدیث قدسی آمده: سرانجام خداوند دینش را بر تمام دین‌ها و مکاتب پیروز گرداند و در همه مکان‌ها و عبادت و پرستش شود. «قال علي عليه السلام: يَعْطِفُ الْهُوَى عَلَى الْهُدَى إِذَا عَطَفُوا الْهُدَى عَلَى الْهُوَى .. فَيُرِيكُمْ كَيْفَ عَدَلَ السَّيْرِ وَ يُخَيِّ مَيْتَ الْكِتَابِ وَ الشَّيْئَةَ؛ (۳۳۵) امیرالمؤمنین علی علیه السلام در رابطه با حضرت مهدی علیه السلام می‌فرماید: او تمایلات و هواها را تابع هدایت وحی الهی می‌کند؛ آن‌گاه که (مردم و حاکمان) هدایت را تابع تمایلات و هواهای نفسانی قرار دهند و هنگامی که قرآن را به رأی خود تفسیر کنند. آن وقت عدالت گستره و روش و سیره (پیامبر و عزتش علیه السلام) را به شما نشان خواهد داد و کتاب و سنت فراموش شده و منزوی مانده را احیا و اجرا خواهد کرد. «عن أبي جعفر عليه السلام في حديث طويل أنه قال: «إِذَا قَامَ الْقَائِمُ... وَلَا يَتْرُكُ بَدْعَةً إِلَّا أَذَاهَا وَ لَا شَيْئَةً إِلَّا أَقَامَهَا...؛ (۳۳۶) از امام باقر علیه السلام نقل شده که فرمود: آن‌گاه که امام مهدی علیه السلام قیام کند. هیچ بدعتی رها نمی‌کند جز اینکه آن را از بین می‌برد و هیچ سنتی را رها نمی‌کند جز اینکه آن را به پا می‌دارد. «يُفَرِّجُ اللَّهُ بِالْمَهْدِيِّ عَنِ الْأُمَّةِ يَمَلَأُ قُلُوبَ الْعِبَادَةِ عِبَادَةً وَ يَسْعُهُمْ عَيْدَلَهُ بِه يَمْحَقُ اللَّهُ الْكُذْبَ وَ يَذْهَبُ الزَّمَانُ الْكَلْبَ وَ يَخْرُجُ ذُلُّ الرِّقِّ مِنْ أَعْنَاقِهِمْ؛ (۳۳۷) خداوند به وسیله حضرت مهدی علیه السلام گرفتاری‌ها را از امت برطرف می‌نماید، دل‌های بندگان را با عبادت و اطاعت سرشار می‌کند و عدالتش را فراگیر می‌کند، به طوری که دروغ و دروغگویی را نابود ساخته و خوی ستیزه جویی را از بین می‌برد و ذلت بردگی را از گردن آنها برمی‌دارد. «ابا عبد الله عليه السلام يقول: وَ لَهُ أَسْلِمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ طَوْعًا أَوْ كَرْهًا؛ (۳۳۸) قَالَ إِذَا قَامَ الْقَائِمُ لَا يَبْقَى أَرْضٌ إِلَّا نُودِيَ فِيهَا شَهَادَةٌ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ؛ (۳۳۹) امام باقر علیه السلام در بین آیه شریفه می‌فرماید: هنگامی که امام مهدی علیه السلام قیام کند، هیچ سرزمین باقی نمی‌ماند مگر اینکه ندای شهادت توحید «لا اله الا الله» و نبوت پیامبر صلی الله علیه و آله سر داده می‌شود. آری به حق با آمدن آن حجه الله و بهار شریعت - که در زیارت آن حضرت می‌خوانیم: السَّلَامُ عَلَى رَبِيعِ الْأَنَامِ وَ نَضْرَةَ الْأَيَّامِ - همه برکات نازل می‌گردد. آزادی و عدالت و امنیت و آسایش و ارزش‌های دینی و انسانی زنده می‌گردد با آمدن بهار طبیعت، همه درختان سرسبز و همه گل‌ها شکوفا می‌شود) موانع بندگی خدا برطرف و عوامل عبادت فراهم گشته و انسان‌ها آزادانه و آگاهانه به پرستش حق می‌پردازند. و همچنین در دعای ندبه می‌خوانیم: «أَيُّنَ الْمِدْخَرُ لِتَجْدِيدِ الْفَرَائِضِ وَ السُّنَنِ... أَيُّنَ الْمُؤَمَّلُ لِإِحْيَاءِ الْكِتَابِ وَ خُرُودِهِ؛ (۳۴۰) کجاست آن (امام و پیشوایی) که برای تجدید و احیای فرائض و سنت‌های پیامبر و عترت او - که محو و فراموش گشته - ذخیره شده است... کجاست آنکه آرزو مندیم کتاب آسمانی قرآن و حدودش را زنده و اجرا کند؟ و در دعای عهد می‌خوانیم: «.. وَاجْعَلْهُ اللَّهُمَّ... مُجَدِّدًا لِمَا عَطَلَّ مِنْ أَحْكَامِ كِتَابِكَ وَ مُسَيِّدًا لِمَا وَرَدَ مِنْ

أَعْلَامِ دِينِكَ وَ سُنَنِ نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ»؛ (۳۴۱) پروردگار او را تجدیدگر و احیا کننده احکام قرآن مجید که تعطیل شده و استوار کننده و استحکام بخش شعائر و نشانه‌های دین و سنت‌های پیامبرت قرار بده. «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى وَرَثَتِكَ»؛ (۳۴۲) پروردگار بر ولایت که احیاگر سنت تو است، درود بفرست.

فهرست منابع و مآخذ

۱. قرآن مجید. ۲. نهج البلاغه، سید علی نقی فیض الاسلام. ۳. اصول کافی، ابی جعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی رازی. ۴. تفسیر المیزان، علامه السید محمدحسین طباطبایی. ۵. غررالحکم و دررالکلم، عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی. ۶. وسائل الشیعه، علامه شیخ محمد بن الحسن الحرّ العاملی. ۷. تحف العقول، ابی محمد حسن بن علی بن الحسینی بن شعبه حرّانی. ۸. بحارالانوار، علامه شیخ محمد باقر مجلسی. ۹. من لایحضره الفقیه، ابوجعفر محمد بن علی بن حسین بابویه قمی. ۱۰. مستمسک العروة الوثقی، السید محسن الطباطبایی حکیم. ۱۱. کنز العمال، علاءالدین علی المتقی بن حسام الدین هندی. ۱۲. المحاسن، احمد بن محمد بن خالد برقی. ۱۳. امالی صدوق، ابوجعفر محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی. ۱۴. علل الشرایع، ابوجعفر محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی. ۱۵. سفینه البحار، محدث محقق حاج شیخ عباس قمی. ۱۶. صحیفه سجّادیه. ۱۷. موسوعه کلمات الامام الحسین علیه السلام، پژوهشکده باقرالعلوم علیه السلام. ۱۸. میزان الحکمه، محمد محمدی ری شهری. ۱۹. مناقب ابن شهر آشوب، محمد بن علی بن شهر آشوب سروی مازندرانی. ۲۰. شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید. ۲۱. هدیة العلم و غررالحکم، سید حسین شیخ الاسلام. ۲۲. نهج الفصاحه، ترجمه ابوالقاسم پاینده.

پی نوشت ها

(۱ تا ۱۱۷)

۱) همان قدرت‌هایی که بعد از جنگ جهانی دوم، پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) را ایجاد کردند با ۵۷ سال سابقه و تجربه با استفاده از انواع ابزارهای فرهنگی و جنگ روانی و رسانه‌ای، جنگ فرهنگی بر ضد اسلام و ایران اسلامی به راه انداختند. ویژگی‌های ناتوی فرهنگی عبارتند از: ۱ - دراز مدت ۲ - بنیادی و ریشه‌ای ۳ - نامرئی ۴ - آرام و بی صدا (در عین داشتن روابط اقتصادی و برخورد ظاهراً صمیمی با صادرات کالا، فرهنگش را هم صادر می‌کند. ۵ - غیر مستقیم و غیر محرک ۶ - سازمان یافته (مراحل کاری، محاسبات، امکانات، تغییرات احتمالی، نیروهای متخصص، شناسایی حساسیتها و...) آنها با این ویژگی‌ها، به تخریب و تسلیم فرهنگ خودی و تحمیل فرهنگ مهاجم می‌پردازد. ۲) نهج الفصاحه، ح ۲۱۶۳. ۳) بحارالانوار، ج ۲، ص ۳۰. ۴) ر. ک: به المعجم الوسیط، لغت‌نامه دهخدا، اقرب الموارد، منتهی الارب و فرهنگ لغات و اصطلاحات فقهی. ۵) مستمسک العروة الوثقی ج ۶، ص ۵؛ ج ۲، ص ۴۵۹. برای اطلاع از مباحث فقهی نیت، ارکان آن و این که آیا داعی و انگیزه و اراده اجمالی با قصد تقرب در عبادت کافی است یا خطور دادن تفصیلی نیت در قلب و ذهن و تداوم آن در فعل عبادی لازم می‌باشد یا نه و... به کتاب‌های فقهی ینابیع الفقهیه ج ۴، ص ۶۱۶ و مصباح الشریعه صهرشتی و شرایع الاسلام و نیت و اخلاص آقا جمال‌الدین خوانساری؛ المسائل الناصریات سید مرتضی و... و تعلیم و تربیت، نوشته استاد شهید مطهری، ص ۱۹۳ مراجعه کنید. ۶) به ترتیب سوره‌های بقره، آیه ۲۰۷؛ روم ۳۸؛ الرحمن ۲۷؛ بقره ۱۱۲. ۷) غررالحکم، ج ۱، ص ۲۳۳. ح ۱۰۳۲. ۸) همان، ج ۶، ص ۲۳۲. ح ۱۰۷۵۰. ۹) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۶. ۱۰) اسراء. ۸۴. ۱۱) اصول کافی، ج ۲، ص ۸۴. ۱۲) المحاسن، ج ۱، ص ۴۰۹. ح ۹۲۹؛ وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۴. ۱۳) نهج البلاغه، نامه ۳۱؛ غررالحکم، ج ۴، ص ۲۰۰. ح ۶۱۸۸. ۱۴) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۶. ۱۵) کنز العمال، ح ۷۲۷۲؛ الترغیب و

الترهیب، ج ۳، ص ۶۳؛ وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۵. ۱۶) غرر الحکم، ج ۴، ص ۳۹، ح ۵۲۹۲. ۱۷) غرر الحکم، ج ۱، ص ۱۳۱، ح ۲۹۲. ۱۸) همان، ج ۱، ص ۲۳۳، ح ۱۰۳۲. ۱۹) همان، ج ۴، ص ۳۱۸، ح ۶۷۳۸. ۲۰) همان، ج ۴، ص ۳۹، ح ۵۲۹۰. ۲۱) همان، ج ۴، ص ۱۲۴، ح ۵۷۹۲. ۲۲) همان، ج ۶، ص ۲۳۵، ح ۱۰۷۷۸. ۲۳) کنز العمال، ح ۷۲۳۸. ۲۴) همان، ج ۵، ص ۲۴۶، ح ۸۹۸۱. ۲۵) نهج البلاغه، خطبه ۱۷۸. ۲۶) غرر الحکم، ج ۵، ص ۱۷۶، ح ۸۴۴۲. ۲۷) کنز العمال، ح ۷۲۳۶ و ۷۲۶۹؛ وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۵۶؛ بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۲۰۸. ۲۸) بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۲۱۰. ۲۹) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۴۱. ۳۰) نهج البلاغه، نامه ۳۱. ۳۱) بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۲۱۱. ۳۲) امالی صدوق، ص ۹۳، بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۳۵۶. ۳۳) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۵؛ اصول کافی، ص ۳۵۰. ۳۴) تحف العقول، ص ۳۹۶. ۳۵) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۴، مکارم الاخلاق، ج ۲، ص ۳۷۰، ح ۲۶۶۱. ۳۶) بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۲۱۰. ۳۷) نهج البلاغه، نامه ۵۳. ۳۸) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۵، و المجالس، ص ۳۸، و مشابه آن در کتاب کنز العمال ۷۲۷۲. ۳۹) نهج البلاغه، خطبه ۱۹۰. ۴۰) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۸؛ الامالی، ص ۱۹۸. ۴۱) علل الشرایع، ج ۱، ص ۵۲۴. ۴۲) اصول کافی، ج ۲، ص ۱۹۶، ح ۱۴. ۴۳) کنز العمال، ح ۷۲۶۱. ۴۴) بحار الانوار، ج ۱۰۲، ص ۱۶۷؛ مصابیح الجنان، ص ۴۵۹. ۴۵) سفینه البحار، ج ۲، ۲۰۵ (ماده عطا). ۴۶) مقتل خوارزمی، ج ۲، ص ۱۹۰؛ بشاره المصطفی، ص ۷۴. ۴۷) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۷. ۴۸) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۶؛ المحاسن، ص ۳۳۱. ۴۹) همان، و علل الشرایع، ج ۲، ص ۵۲۴. ۵۰) اصول کافی، ج ۲، ص ۸۵. ۵۱) غرر الحکم، ج ۶، ص ۱۴۶، ح ۱۰۱۴۲. ۵۲) همان، ج ۳، ص ۲۴۳، ح ۴۸۱۲. ۵۳) همان، ج ۴، ص ۲۰۰، ح ۶۱۸۷. ۵۴) همان، ج ۴، ص ۳۱۰، ح ۶۲۳۱. ۵۵) همان، ج ۲، ص ۳۱۸، ح ۳۵۲۰. ۵۶) صحیفه سجادیه، ص ۴۸، دعا ۹. ۵۷) غرر الحکم، ج ۵، ص ۲۶۴، ح ۹۰۸۹. ۵۸) همان، ج ۵، ص ۲۷۴، ح ۹۱۸۱. ۵۹) همان، ج ۱، ص ۲۷۶، ح ۱۲۵۸. ۶۰) همان، ج ۳، ص ۲۳۲، ح ۴۷۶۱. ۶۱) همان، ج ۳، ص ۲۴۲، ح ۴۸۰۱. ۶۲) المحاسن، ج ۱، ص ۴۰۶، ح ۹۲۲؛ وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۷؛ بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۲۰۹. ۶۳) غرر الحکم، ج ۲، ص ۱۲۶، ح ۲۴۰۳. ۶۴) همان، ج ۲، ص ۳۹۹، ح ۳۶۹۸. ۶۵) بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۲۴۷؛ عقاب الاعمال، ص ۲۴. ۶۶) غرر الحکم، ج ۳، ص ۸۱، ح ۴۰۱۶. ۶۷) همان، ج ۵، ص ۱۶۳، ح ۸۳۰۶. ۶۸) همان، ج ۴، ص ۸۲، ح ۵۵۶۳. ۶۹) همان، ج ۴، ص ۲۰۸. ۶۲۲۳. ۷۰) همان، ج ۴، ص ۳۹، ح ۵۲۹۵. ۷۱) همان، ج ۶، ص ۲۳. ۷۲) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۵۱. ۷۳) نهج البلاغه، حکمت ۲۲۹؛ غرر الحکم، ج ۱، ص ۳۴۳، ح ۳۵۵۹. ۷۴) غرر الحکم، ج ۱، ص ۳۴۵؛ بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۱۸۶. ۷۵) اخلاص (یعنی اخراج غیر حق از قلب و منزلگاه او) حالت و ملکه‌ای است در دل که بوسیله تزکیه نفس و پالایش درون از علائق غیر خدایی و مقاصد شرک آلود حاصل می‌آید. ۷۶) بحار الانوار، ج ۶۷، ص ۲۴۲؛ اربعین حدیث، امام خمینی رحمه الله، ص ۶۰. ۷۷) اصول کافی، ج ۱، ص ۷۰؛ وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۳. ۷۸) همان، حدیث ۷. ۷۹) ر. ک: مفردات راغب، المعجم الوسیط، قاموس قرآن، مجمع البحرين، لسان العرب و اقرب الموارد... (و راهی که با رفتن هموار شده «طریق مُعَبَّد» خوانند و برده را به واسطه انقیاد و مطیع بودنش عبد گویند). ۸۰) آل عمران: ۸۳. ۸۱) اسراء: ۴۴. ۸۲) مریم: ۹۳. ۸۳) نحل: ۴۹. ۸۴) انعام: ۱۰۲. ۸۵) یونس: ۶۱. ۸۶) بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۲۰۸؛ اصول کافی، ج ۲، ص ۸۳. ۸۷) اصول کافی، ج ۲، ص ۸۵. ۸۸) مریم: ۸۱. ۸۹) بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۹۴. ۹۰) اصول کافی، ج ۲، ص ۳۹۸. ۹۱) بحار الانوار، ج ۱، ص ۲۲۵. ۹۲) بحار الانوار، ج ۵، ص ۳۱۵. ۹۳) نهج البلاغه، خطبه ۱۴۷. ۹۴) اصول کافی، ج ۲، ص ۸۳. ۹۵) ملک: ۳. ۹۶) بحار الانوار، ج ۴، ص ۸۰. ۹۷) بحار الانوار، ج ۷۷، ص ۱۳۷. ۹۸) احقاق الحق، ج ۱۲، ص ۴۷۳. ۹۹) تحف العقول (مترجم)، ص ۳۱۵. ۱۰۰) بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۱۹۸. ۱۰۱) غرر الحکم، ج ۶۴، ح ۷۱۸. ۱۰۲) محجّه البیضاء، ج ۱، ص ۱۷۱. ۱۰۳) بحار الانوار، ج ۳۶، ص ۴۰۴. ۱۰۴) بحار الانوار، ج ۷۷، ص ۴۰۰. ۱۰۵) موسوعه کلمات الامام الحسین علیه السلام، ص ۵۴۰. ۱۰۶) بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۳۲۶. ۱۰۷) غرر الحکم، ص ۱۸۲، ح ۳۴۰۵. ۱۰۸) غرر الحکم، ص ۱۹۷، ح ۳۸۹۵. ۱۰۹) غرر الحکم، ص ۱۹۷، ح ۳۹۳۲. ۱۱۰) غرر الحکم، ص ۱۹۹، ح ۳۹۴۲. ۱۱۱) غرر الحکم، ص ۱۹۸، ح ۳۹۰۹. ۱۱۲) بحار الانوار، ج ۱، ص ۱۳۱. ۱۱۳) بحار الانوار، ج ۸، ص ۱۵۵. ۱۱۴) بحار الانوار، ج ۱۴، ص

۱۱۵.۳۰۹) بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۱۸۴. ۱۱۶) غرر الحکم، ح ۸۵۲۹. ۱۱۷) آری اسلام دین زندگی انسان و روایات اهل بیت علیهم السلام در واقع تبیین قرآن و دستورالعمل‌های چگونگی زیستن آدمی برای رسیدن به سعادت ابدی است و برخلاف سکولاریزم (دنیاگرایی و فردنگری و جدایی دین از سیاست و مدیریت اجتماعی) در تمام عرصه‌های حیات حضور داشته و برای جای جای زندگی انسانی (حتی خور و خواب و نگرستن و...) حکم و باید و نبایدها دارد. بالاتر این که اندیشه و آموزش را می‌تواند با نیت خدایی، قداست و معنویت بخشد و به بدبختی‌ها، نگرانی‌ها و جنگ‌ها و فسادهای جامعه امروز بشری (که معلول بی‌خدایی و نداشتن ایمان راستین به خدای خالق و معاد و کرامت و مسئولیت انسان و نتیجه پیروی هواهای نفسانی و کشش‌های شیطانی می‌باشد) خاتمه دهد و جهانی سرشار از صلح و امتیت و امید به بار آورد.

(۱۱۸ تا ۲۶۴)

۱۱۸) بحارالانوار، ج ۴، ص ۲۵۳. ۱۱۹) بحارالانوار، ج ۳، ص ۲۶۱؛ ج ۷۱، ص ۳۲۵. ۱۲۰) غرر الحکم، ج ۵۶، ح ۵۳۱. ۱۲۱) بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۵۹ و ۶۸. ۱۲۲) بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۱۴۰. ۱۲۳) غرر الحکم، ج ۱، ص ۲۵۷، ح ۱۱۴۰. ۱۲۴) بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۲۸۵. ۱۲۵) بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۱۸۹. ۱۲۶) بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۸۰. ۱۲۷) بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۱۶۶. ۱۲۸) از امام صادق علیه السلام سؤال شد کدام عالم؟ فرمود: عالمی که هرگاه به او بنگری تو را به یاد آخرت (خدا و معاد) بیندازد و هر کسی جز این باشد، پس نگاه کردن به او موجب فریفته شدن است. (میزان الحکمه، ج ۶، ص ۴۶۲). ۱۲۹) بحارالانوار، ج ۱۰، ص ۳۶۸. ۱۳۰) بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۲۸۰. ۱۳۱) تحف العقول، ص ۲۹۰. ۱۳۲) میزان الحکمه، ج ۱، ص ۲۱۰. ۱۳۳) از حضرت عیسی علیه السلام سؤال شد: با چه کسی همنشین شویم؟ فرمود: با کسی که دیدن او شما را به یاد خدا بیندازد (اهل تقوا و عبادت باشد) و سخنش بر علم شما بیافزاید و عمل و رفتارش ترغیب و تشویق کننده به خیر و سعادت باشد. می‌رود از سینه‌ها در سینه‌ها از ره پنهان صلاح و کینه‌ها صحبت صالح تو را صالح کند صحبت طالح تو را طالح کند ۱۳۴) میزان الحکمه، ج ۱، ص ۲۰۴. ۱۳۵) بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۷۳. ۱۳۶) وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۶۲۱. ۱۳۷) بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۷۳. ۱۳۸) الامام علی بن ابی‌طالب ابن عساکر، ج ۲، ص ۳۹۱. ۱۳۹) بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۳۹۱. ۱۴۰) اصول کافی، ج ۲، ص ۳۵۷. ۱۴۱) بحارالانوار، ج ۸۵، ص ۳۲۶. ۱۴۲) بحارالانوار، ج ۹۴، ص ۶۸. ۱۴۳) بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۲۸۵. ۱۴۴) بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۸۰. ۱۴۵) بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۸۰. ۱۴۶) بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۸۰. ۱۴۷) بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۸۳. ۱۴۸) بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۵۴. ۱۴۹) شرح ابن ابی‌الحدید، ج ۲۰، ص ۳۸۵. ۱۵۰) بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۱۵۰. ۱۵۱) وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۶۲۱. ۱۵۲) بحارالانوار، ج ۱۰۴، ص ۹۳. ۱۵۳) بحارالانوار، ج ۱۰۳، ص ۲۲۰. ۱۵۴) غرر الحکم، ص ۶۳، ح ۷۰۸. ۱۵۵) بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۱۰. ۱۵۶) همان، ج ۸۴، ص ۲۴۳. ۱۵۷) همان، ج ۴، ص ۲۵۳. ۱۵۸) محمّد: ۳۸. ۱۵۹) نهج البلاغه، خطبه ۱۹۳. ۱۶۰) مصابیح الجنان، ص ۶۹۳. ۱۶۱) همان، ص ۶۳۳، دعای عرفه. ۱۶۲) نهج البلاغه، خطبه ۱۰۹. ۱۶۳) صحیفه سجادیه، دعا ۵۲. ۱۶۴) اصول کافی، ج ۶، ص ۴۳۴. ۱۶۵) بحارالانوار، ج ۷۲، ص ۹۴. ۱۶۶) وسایل الشیعه، ج ۱۸، ص ۹۱. ۱۶۷) خصال، ص ۱۲۹، ح ۱۳۲. ۱۶۸) تنبیه الخواطر، ج ۱، ص ۴۹. ۱۶۹) نهج البلاغه، نامه ۳۱. ۱۷۰) غرر الحکم، ج ۴، ص ۲۲۵، ح ۱۲۹۴. ۱۷۱) تنبیه الخواطر، ج ۱، ص ۴۹. ۱۷۲) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۹۲. ۱۷۳) صحیفه سجادیه، دعای ۵۲. ۱۷۴) علل الشرایع، ص ۲۵۶. ۱۷۵) نهج البلاغه، خطبه ۱۹۲، ترجمه محمد دشتی. ۱۷۶) همان، حکمت ۲۵۲. ۱۷۷) نهج البلاغه، خطبه ۱۹۹. ۱۷۸) همان، خطبه ۲۲۲. ۱۷۹) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۷۰. ۱۸۰) همان. ۱۸۱) همان. ۱۸۲) نهج البلاغه، حکمت ۴۴۴، ۲۷۸. ۱۸۳) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۷۱. ۱۸۴) نهج الفصاحه، ص ۷۳. ۱۸۵) غرر الحکم، ج ۴، ص ۱۴، ح ۵۱۴۲. ۱۸۶) همان، ج ۳، ص ۱۳۸، ح ۴۲۶۴. ۱۸۷) همان، ج ۴، ص ۱۳، ح ۵۱۳۹. ۱۸۸) میزان الحکمه، ج ۶، ص ۲۱. ۱۸۹) بحارالانوار، ج ۷۰، ص ۱۸ و ۱۹۸؛ تفسیر المیزان، ج ۱، ص ۳۷. ۱۹۰) نهج البلاغه (فیض الاسلام)، حکمت ۲۲۹ و ۲۳۷.

(۱۹۱) بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۲۷. ۱۹۲) میزان الحکمه، ج ۱، ص ۷۵۴. ۱۹۳) نهج الفصاحه، ص ۸۷ و ۴۶۲. ۱۹۴) بحارالانوار، ج ۱۰، ص ۳۴۶. ۱۹۵) بحارالانوار، ج ۷۰، ص ۲۵۱. ۱۹۶) نهج الفصاحه، ح ۲۶۰۸. ۱۹۷) نهج الفصاحه، ح ۳۰۴۲. ۱۹۸) بحارالانوار، ج ۱، ص ۵۷. ۱۹۹) غرر الحکم، ص ۱۹۸، ح ۳۹۳۵. ۲۰۰) غرر الحکم، ص ۶۲، ح ۷۴۹. ۲۰۱) غرر الحکم، ص ۶۲، ح ۷۰۷. ۲۰۲) غرر الحکم، ص ۳۹۳، ح ۹۰۸۵. ۲۰۳) غرر الحکم، ص ۳۱۹، ح ۷۳۸۷. ۲۰۴) عیون الحکم و المواعظ، علی بن محمد لیثی واسطی، ص ۳۴۱ و غرر الحکم، ص ۳۵۳، ح ۸۰۶۸. ۲۰۵) بحارالانوار، ج ۱، ص ۲۰۷. ۲۰۶) بحارالانوار، ج ۷۲، ص ۵۷. ۲۰۷) بحارالانوار، ج ۷۰، ص ۳۹۰. ۲۰۸) بحارالانوار، ج ۷۰، ص ۳۰۸. ۲۰۹) بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۲۷. ۲۱۰) غرر الحکم، ص ۱۹۹، ح ۳۹۳۷. ۲۱۱) غرر الحکم، ص ۲۷۴، ح ۵۹۹۹. ۲۱۲) غرر الحکم، ۱۹۶، ۳۸۵۸. ۲۱۳) غرر الحکم، ص ۱۹۸، ح ۳۹۳۶. ۲۱۴) بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۷۴. ۲۱۵) بحارالانوار، ج ۲، ص ۴۹. ۲۱۶) کنز العمال، ح ۵۳۰۱. ۲۱۷) بحارالانوار، ج ۱۴، ص ۳۲۵. ۲۱۸) غرر الحکم، ص ۱۹۹، ح ۳۹۳۸. ۲۱۹) غرر الحکم، ص ۲۰۳، ح ۴۰۰۵. ۲۲۰) بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۲۸۴. ۲۲۱) بحارالانوار، ج ۱، ص ۱۵۴. ۲۲۲) بحارالانوار، ج ۷۰، ص ۶۹. ۲۲۳) مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۲۷۰. ۲۲۴) بحار الانوار، ج ۷۷، ص ۱۲۱. ۲۲۵) مسکن الفؤاد، ص ۸۰. ۲۲۶) تحف العقول، ص ۵۰۹. ۲۲۷) غرر الحکم، ح ۳۴۷۰. ۲۲۸) همان، ح ۵۵۰۳. ۲۲۹) بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۱۳۱. ۲۳۰) نهج البلاغه، نامه ۲۶. ۲۳۱) غرر الحکم، ص ۱۹۹، ح ۳۹۴۵. ۲۳۲) بحارالانوار، ج ۷۰، ص ۱۱. ۲۳۳) بحارالانوار، ج ۸۴، ص ۲۶۱. ۲۳۴) مجموعه ورام، ج ۲، ص ۱۰۸. ۲۳۵) بحارالانوار، ج ۷۰، ص ۲۹۶. ۲۳۶) غرر الحکم، ص ۱۹۸، ح ۳۹۰۹. ۲۳۷) غرر الحکم، ص ۱۹۷، ح ۳۸۹۶. ۲۳۸) غرر الحکم، ص ۱۹۷، ح ۳۸۹۵. ۲۳۹) اصول کافی، ج ۲، ص ۱۶. ۲۴۰) سفینه البحار، ج ۱، باب الخاء؛ مجموعه ورام، ج ۲، ص ۱۰۹. ۲۴۱) اصول کافی، ج ۲، ص ۱۶. ۲۴۲) نهج الفصاحه، ح ۳۱۰۰ و همچنین از امام علی علیه السلام در غرر الحکم، ج ۲، ص ۷۸، ح ۲۰۶۵. ۲۴۳) کنز العمال، ج ۱۰، ح ۲۸۹۳۰. ۲۴۴) بحارالانوار، ج ۷۰، ص ۲۵۲. ۲۴۵) من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۱۲۸ و وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۵۸. ۲۴۶) غرر الحکم، ج ۳، ص ۶۶، ح ۳۹۱۶. ۲۴۷) اصول کافی، ج ۲، ص ۸۶. ۲۴۸) اصول کافی، ج ۲، ص ۸۶. ۲۴۹) بحارالانوار، ج ۳۳، ص ۵۰۹؛ نهج البلاغه، نامه ۹۹. ۲۵۰) اصول کافی، ج ۲، ص ۸۶. ۲۵۱) اصول کافی، ج ۲، ص ۸۵. ۲۵۲) بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۵۹. ۲۵۳) صحیفه سجادیه، دعای مکارم الاخلاق. ۲۵۴) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۷۳. ۲۵۵) اصول کافی، ج ۲، ص ۳۱۴. ۲۵۶) بحارالانوار، ج ۵، ص ۲۸۴. ۲۵۷) بحارالانوار، ج ۱۰۳، ص ۱۶. ۲۵۸) غرر الحکم، ج ۲، ص ۱۸۴، ح ۲۷۰۴. ۲۵۹) بحارالانوار، ج ۷۰، ص ۲۵۶. ۲۶۰) میزان الحکمه، ج ۸، ص ۲۳۹. ۲۶۱) بحارالانوار، ج ۲۲، ص ۳۳۸. ۲۶۲) تحف العقول (مترجم)، ص ۴۲۲. ۲۶۳) عوالی اللثالی، ج ۱، ص ۲۶۷، ح ۶۶؛ میزان الحکمه، شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۲۰، ص ۳۲۵. ۲۶۴) برای جلوگیری از گرایش به اسلام اصیل و ضد استکباری و عدالت محور علوی و برای به تسلیم و تباهی کشاندن نسل نو و غارت ثروت‌ها، شیاطین شرق و غرب دام‌ها گسترده‌اند که باید در مرحله اول خود جوانان به هوش باشند و در مرحله بعد والدین و مسؤولان فرهنگی و اجرایی کشور با برنامه‌ریزی جامع و سعادت ساز بنمایند.

(۳۴۲۵۲۶۵)

(۲۶۵) نهج البلاغه، خ ۱۶۰، ۲۳. ۲۶۶) بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۱۹۷. ۲۶۷) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۶۸. ۲۶۸) بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۱۸۶ و ۱۹۷. ۲۶۹) همان، ج ۷۰، ص ۲۱۰. ۲۷۰) همان، ج ۹۷، ص ۳۶۷. ۲۷۱) همان، ج ۸۴، ص ۱۹۴. ۲۷۲) بحارالانوار، ج ۳۸، ص ۳۴۰. ۲۷۳) همان، ج ۱، ص ۲۰۴ و شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۹، ص ۱۷۱. ۲۷۴) صحیفه سجادیه، دعای ۳۷. ۲۷۵) نهج البلاغه، خطبه ۱۰۹. ۲۷۶) اصول کافی، ج ۲، ص ۷۲. ۲۷۷) اصول کافی، ج ۲، ص ۷۳. ۲۷۸) نهج البلاغه، خطبه ۲۹۶. ۲۷۹) بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۲۲۸. ۲۸۰) اصول کافی، ج ۲، ص ۶۱. ۲۸۱) نهج الفصاحه، ح ۱۹۴۲. ۲۸۲) اصول کافی، ج ۲، ص ۵۰۶ و ۵۱۷. ۲۸۳) اصول کافی، ج ۲، ص ۵۰۵. ۲۸۴) غرر الحکم، ص ۵۶، ح ۵۳۴. ۲۸۵) میزان الحکمه، ج ۶، ص ۲۱. ۲۸۶) بحارالانوار،

ج ۷۱، ص ۲۱۶. ۲۸۷) ارشاد القلوب، ۲۰۵، میزان الحکمه، العبادۃ (۲۸۸) کنز العمال، ۵۲۵۰. ۲۸۹) همان، ۵۲۵۲. ۲۹۰) امالی مفید، ص ۲۰۴، مجلس ۲۳. ۲۹۱) غرر الحکم، ج ۲، ص ۲۶۵. ۲۹۲) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۸۰، کافی، ج ۲، ص ۲۴۰. ۲۹۳) بحار الانوار، ج ۱، ص ۱۴۴. ۲۹۴) نهج البلاغه، خطبه ۸۷. ۲۹۵) تنبیه الخواطر، ج ۱، ص ۳۹. ۲۹۶) همان، ص ۶۵. ۲۹۷) الخصال، ج ۱۶، ص ۵۶، به نقل از میزان الحکمه. ۲۹۸) نهج البلاغه، خطبه ۱۶۴. ۲۹۹) نهج الفصاحه، ۲۰۰۴. ۳۰۰) همان، ص ۲۱۸۷. ۳۰۱) غرر الحکم، ج ۲، ص ۳۲، ح ۱۷۸۴. ۳۰۲) همان، ج ۲، ص ۷. ۳۰۳) نهج الفصاحه، ص ۸۴. ۳۰۴) کنز العمال، ج ۳، ص ۳. ۳۰۵) میزان الحکمه، ج ۱، ص ۵۰۶؛ مستدرک الوسائل، ج ۱۲، ص ۳۹۰؛ جامع احادیث الشیعه، ج ۱۶، ص ۱۷۵. ۳۰۶) التحصین، ص ۲۶. ۳۰۷) کنز العمال، ج ۳، ص ۱۹۶. ۳۰۸) غرر الحکم، ج ۲، ص ۲۵۶، ح ۳۱۵۳. ۳۰۹) شوری: ۲۳. ۳۱۰) وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۹۳. ۳۱۱) اصول کافی، ج ۱، ص ۳۷۵؛ وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۹۰. ۳۱۲) ینابیع الموده، ج ۲، ص ۲۷۲، به نقل از موسوعه الامامه فی نصوص اهل السنه، ج ۵، ص ۱۳۷ و احقاق الحق، ج ۹، ص ۴۲۸. ۳۱۳) بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۸۶. ۳۱۴) ینابیع الموده، ص ۲۸. ۳۱۵) بحار الانوار، ج ۷۸، ص ۳۴۷. ۳۱۶) مناقب ابن شهر آشوب، ج ۳، ص ۲۰۲. ۳۱۷) شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۹، ص ۱۷۰. ۳۱۸) همان. ۳۱۹) فتح: ۲۸، «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ»؛ اوست که پیامبرش را با هدایت و دین حق (به سوی مردم) فرستاد تا آن را به همه دین‌ها پیروز گرداند. در روایات آمده این پیروزی بر همه ادیان در زمان ظهور حضرت مهدی علیه السلام است که بر شرق و غرب عالم حاکمیت الهی پیدا می‌کند (قیامی که همه انبیاء علیهم السلام منتظر آن بودند و امامان علیهم السلام زمینه سازش). ۳۲۰) انبیاء: ۱۰۵، «أَنَّ الْأَرْضَ يَرِيهَا عِبَادِي الصَّالِحُونَ»؛ سرانجام بندگان صالح و شایسته وارث و مالک سراسر زمین (جهان) خواهند شد. و طبق روایات این آیه ناظر به یاران حضرت مهدی (عج) می‌باشد. ۳۲۱) عن ابی عبدالله قال: «العلم سبعة و عشرون حرفا فجميع ما جاءت به الرسل حرفان فلم يعرف الناس حتى اليوم غير الحرفين فاذا اقام قائمنا اخرج الخمسه و العشرين حرفا فبثها في الناس»؛ (بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۶) امام صادق علیه السلام می‌فرماید: علم و دانش بیست و هفت حرف است و آنچه پیامبران تا کنون آورده‌اند دو حرف بوده و مردمان تا امروز بیش از دو حرف نمی‌دانند پس وقتی قائم ما قیام کند بیست و پنج حرف بیرون آورد و بین انسان‌ها منتشر کند. ۳۲۲) عن ابی جعفر علیه السلام قال: «ان اقام قائمنا وضع الله يده على روس العباد فجمع بها عقولهم و كملت به احلالهم (اخلاقهم)»؛ (اصول کافی، ج ۱، ص ۲۵) امام باقر علیه السلام می‌فرماید: هنگامی که قائم ما قیام کند دستش را بر سر بندگان خدا می‌نهد و خردهایشان را جمع و عقل و اخلاق شان را کامل گرداند. ۳۲۳) بقره: ۱۵۶. ۳۲۴) حج: ۴۱. ۳۲۵) نور الثقلین، ج ۳، ص ۵۰۶ و احقاق الحق، ج ۱۳، ص ۳۴۱ و ینابیع الموده، ص ۴۲۵. ۳۲۶) منتخب الاثر، ص ۴۷۴. ۳۲۷) المهدي الموعود المنتظر عند علماء السنه و الاماميه، شيخ نجم الدين جعفر بن محمد العسكري، ص ۲۹. ۳۲۸) همان و سفینه البحار، (هدی) ۳۲۹) بحار الانوار، ج ۵، ص ۱۴۶ و کمال الدین، ص ۳۷۹. ۳۳۰) همان. ۳۳۱) مجمع البیان، ج ۵، ص ۲۵. ۳۳۲) بحار الانوار، ج ۵، ص ۱۴۶؛ کمال الدین، ص ۳۷۹. ۳۳۳) مجمع البیان، ج ۵، ص ۲۵. ۳۳۴) نور الثقلین، ج ۵، ص ۷۹؛ کنز الدقائق، ج ۱۲، ص ۳۱۰. ۳۳۵) بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۱۳۰؛ نهج البلاغه، خطبه ۱۳۸. ۳۳۶) بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۹. ۳۳۷) همان، ج ۵۱، ص ۷۵؛ غیبت شیخ طوسی، ص ۱۱۴. ۳۳۸) سوره آل عمران، آیه ۸۳. ۳۳۹) بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۴۰ و ۳۴۵؛ ینابیع الموده، ص ۴۲۱. ۳۴۰) مصابیح الجنان. ۳۴۱) همان. ۳۴۲) مصباح المتعجد، ص ۴۰۸، چاپ جدید.

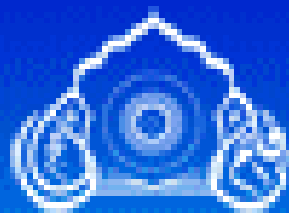
درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحيم جاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱) با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی

از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹ بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند. مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است. اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب تقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید. از جمله فعالیت های گسترده مرکز: الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ... د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای و راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴) ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ... ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ... ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶ وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳-۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲-۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۰۳۱۱)۲۳۳۳۰۴۵ نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایند انشاءالله. شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۰۳۱۱)۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: ۵۳-۰۶۰۹-۰۶۲۱-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۱۸۰-۰۱۹۰ IR به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید ارزش کار فکری و عقیدتی الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام :- هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنت غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی

دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید». التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می‌گشایی که آن بینوا، خود را بدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟». [سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی‌گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد». مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گام‌ها

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

